АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

3

1940
„МИСТЕЦТВО"

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

№ 3, березень 1940 р.

ЗМІСТ

L'ARCHITECTURE DE L'UKRAINE SOVIÉTIQUE

№ 3, mars 1940

SOMMAIRE

Відп. редактор Г. В. ГОЛОВКО

Адрес редакції: Київ, Пушкінська, 1, тел. 3-17-00.

Adresse de la Rédaction: Pouchkinskaïa, 1, Kiev, RSSU.

Оформлення **М. Дмитрієвська** Коректор **М. Ярешко**

Уповнов. Головліту № 1786. Тир. 1500. Здано до складання 15/II 1940 р. Підписано до друку 19/IV 1940 р. Зам. № 158. Друк. арк. 6. Пап. 3. Формат 62 x 94 см.
Фабрика художнього друку Державного Видавництва „Мистецтво". Харків, Пушкінська вул., 44

88 72

АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ
УРСР

БЕРЕЗЕНЬ, № 3

Виховувати більшовицькі кадри архітекторів

В революційній, більшовицькій науці про мистецтво перемагати почесне місце належить ленінсько-сталінському вченню про кадри. Ще на світанку розвитку нашої партії вождь і організатор більшовизму, великий Ленін вказував, як треба добирати, виховувати і вирощувати кадри. В своїх статтях, промовах і замітках, написаних після закінчення громадянської війни, він вказував, що вирішальною умовою нашої дальшої роботи є питання про добір кадрів.

Товариш Сталін, великий продовжувач справи Леніна, неоднораэово підкреслював величезне значення цього ленінського положення про кадри. В своїй промові на випуску академіків Червоної Армії в 1935 р. тов. Сталін говорив: „Треба, нарешті, зрозуміти, що з усіх цінних капіталів, які є в світі, самим цінним і самим вирішальним капіталом є люди, кадри. Треба зрозуміти, що при наших теперішніх умовах кадри вирішують все“ і далі: „Будуть у нас хороші і численні кадри в промисловості, в сільському господарстві, на транспорті, в армії,—наша країна буде непереможна, не буде у нас таких кадрів—будем кульгати на обидві ноги“.

Ленінсько-сталінське вчення вимагає, щоб питання про кадри завжди розв'язувалось відповідно до завдань соціалістичного будівництва, виходячи з конкретної історичної обстановки даного моменту.

Викриваючи мерзотні методи підривної, провокаційної, шкідницької роботи ворогів народу, тов. Сталін відносно кадрів з усією рішучістю і гостротою висуває новий лозунг, лозунг про оволодіння більшовизмом, лозунг, який відповідає тому періоду, що ми переживаєм, і який є органічним доповненням старого лозунгу про оволодіння технікою.

Питання про оволодіння більшовизмом безпосередньо зв'язане з завданнями, які стоять перед нами в першій сталінській п'ятирічці. Адже не можна здійснити завдання комуністичного виховання трудящих, завдання переборення пережитків капіталізму в свідомості людей без того, щоб не озброїти наші кадри теорією марксизму-ленінізму, знанням законів громадського розвитку.

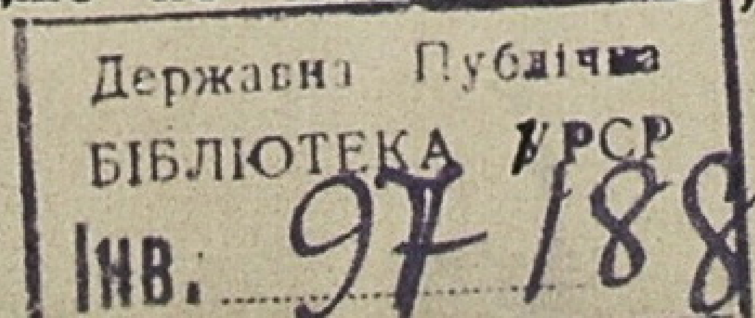
Могутнім знаряддям в справі підвищення теоретичного і ідейно-політичного рівня наших кадрів є „Короткий курс історії ВКП(б)“—ця чудова енциклопедія марксизму-ленінізму.

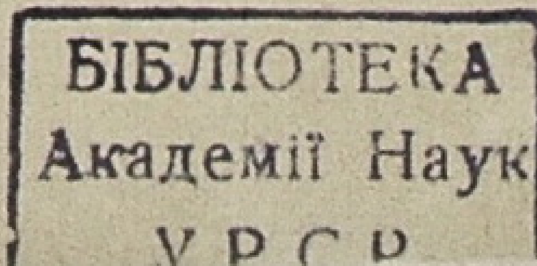
Що торкається архітектурних кадрів, то не можна сказати, що вони використали всі можливості для піднесення свого ідейно-політичного рівня. Не можна сказати й того, що центри нашої радянської, архітектурної громадськості—Будинки архітектора, закликані виховувати масу архітекторів в дусі ідей марксизму-ленінізму, створили всі можливі умови для виховання архітекторів.

Проведення теоретичних конференцій в колективах, де працює досить компактна маса архітекторів (архітектурно-планувальне управління м. Києва, Київський будівельний інститут та ін.) показало, що не всі архітектори беруть активну участь в конференціях, а деякі вишукують „причин“, які дозволяють взагалі уникнути всяких конференцій.

Це говорить про необхідність піднести громадську думку проти тих архітекторів, які не працюють над собою, над своєю громадсько-політичною культурою, над поглибленням і зміцненням свого марксо-ленінського світогляду.

Ряд архітекторів м. Києва, як, напр., тт. Григор'єв, Гречина, Гулеватий, Дудник, Грищенко, Рочняк та інші багато працюють над підвищенням свого політичного рівня, дехто з них відвідує вечірні університети, дехто регулярно і правильно використовує консультації для систематичної роботи над вивченням „Короткого курсу історії ВКП(б)“. На теоре-

тичній конференції в АПУ по другій главі історії партії тт. Гулеватий, Дудник, Грищенко, показали більшовицький приклад і для інших, як треба працювати над собою.

В соціалістичній державі робітників і селян створені небачені умови і можливості для культурного і політичного росту кадрів нашої інтелігенції.

Нова радянська соціалістична інтелігенція, вихована тов. Сталіним, кровно зв'язана з народом і готова служити йому вірою і правдою.

Серед величезної армії цієї інтелігенції одне з перших місць займають радянські архітектори, які працюють над реконструкцією старих і будівництвом нових міст, над створенням житла, дитячих садків, ясел, лікарень, клубів та інших споруд, які так безпосередньо зв'язані з трудящими і так близько зачіпають їх життєві інтереси.

Це надзвичайно важливе і відповідальне завдання, особливо, в період сталінських п'ятирічок, розв'язували наші молоді кадри, підготовлені нашою радянською школою. На одній лише Україні ми маєм п'ять архітектурних факультетів і шостий — Львівський, в яких нараховується 1500 студентів. Плеяда старих і молодих талановитих кадрів іде рука в руку в боротьбі за зміцнення архітектурно-будівного фронту, який служить нашій соціалістичній державі. Професори В. М. Риков, М. О. Шехонін, О. М. Вербицький, О. Г. Молокін, Ф. А. Троупянський, В. Г. Кричевський, В. Г. Заболотний, О. Д. Зейлігер, М. В. Замечек, П. П. Хаустов і багато інших — це той золотий фонд наших спеціалістів, які, не покладаючи рук, по-більшовицькому працюють над вихованням молодих кадрів архітекторів-будівників. Єдність старих і молодих кадрів в усій нашій роботі демонструється з усією можливою силою і виразністю.

При доборі людей, як учить нас тов. Сталін, завдання полягає не в тому, щоб орієнтуватись або на старі, або на нові кадри, а в тому, щоб тримати курс на вміле і життєве поєднання старих і молодих кадрів в один загальний оркестр працівників, який однодушно і з запалом вміє виконувати завдання партії і уряду.

На сторінках цього номера нашого журналу ми продемонстрували, в якому більшовицькому сполученні і єдності виховуються і працюють наші архітектурні кадри. Творчий шлях наших старих майстрів проф. В М. Рикова, В. К. Троценка і групи молодих архітекторів Діпроміста і Шкілпроекту Наркомосу УРСР є прикладом того, в якій рівній мірі піклується соціалістична держава про старі і молоді кадри.

Але не можна не спинитись на одному з істотних недоліків росту і висування молодих архітектурних кадрів. Ми ще й зараз маєм таке положення, коли частина молодих архітекторів, закінчивши вузи, під виглядом сімейних або навіть кліматичних обставин не їдуть на роботу по наряду, а за дозволом інституту влаштовуються на роботу, на якій вони не можуть рости, як творчі працівники, як спеціалісти. Але зате щасливо розв'язується питання „клімату" — скажемо, замість магнітогорського або далекосхідного клімату вони мають київський або одеський — більш м'який клімат. А коли роботи немає, архітектори прогулюються від однієї проектної організації до іншої і висловлюють своє незадоволення. Вони прогулюються не тому, що їм нема чого робити, ні, про це не може бути й мови, про це можуть говорити тільки симулянти, а кожний чесний громадянин добре знає, що перед радянським архітектором в нашій країні, як ніде в світі, відкриті безмежні творчі горизонти, які часом штучно звужуються самими ж архітекторами, що оглядають ці горизонти з висот лише київської, або харківської дійсності, вірніше, з своєї власної дзвіниці. Вони не хочуть зрозуміти, що у нас планова система господарства, планова підготовка і розподіл кадрів. І не можуть, скажем, Київ, Харків або Одеса за рахунок своїх інститутів систематично постачатись кадрами поза всяким планом. А виходить так, що значна частина архітектурних кадрів, які випускаються українськими вузами і для інших міст СРСР, осідають, в основному, тільки в наших найбільших містах (Київ, Харків, та ін.). В інтересах самих кадрів необхідно покінчити з цією плутаниною і самопливом в розподілі молодих архітекторів, необхідно розподіляти їх в строго плановому порядку, щоб вони з шкільної лави попадали в нормальну, виробничу атмосферу, яка б допомогла їм творчо зростати. Отже, нашим випускникам ні в якому разі не треба виходити з міркувань сімейно-кліматичного порядку, дуже часто вигаданих. Звичайно, бувають і поважні причини, але про них ми не говоримо, це капля в морі.

Партія Леніна—Сталіна створила прекрасні умови для творчої роботи своїх учених, письменників, художників, агрономів, інженерів, лікарів, а також і для архітекторів. Ці умови і є тим чудовим кліматом, яким насичена вся наша необмежна країна і в умовах якого вперто і з небаченим ентузіазмом працює наша радянська інтелігенція в найвіддаленіших кутках нашої батьківщини, не боючись ніяких труднощів і нестатків.

Тільки більшовицька ідейність, любов і відданість своїй справі, глибоке розуміння цієї справи, виходячи з інтересів свого народу, з інтересів соціалізму, допоможуть архітекторові стати державним діячем ленінсько-сталінського типу.

50-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ГОЛОВИ УРЯДУ СРСР В. М. МОЛОТОВА

Незабутня зустріч

Г. В. Головко

Це було в червні 1937 року.

В Москві зібрався I Всесоюзний з'їзд Спілки радянських архітекторів, на який з'їхались представники з усіх кінців нашої великої соціалістичної батьківщини.

Група делегатів з'їзду архітекторів, запрошена для бесіди з Вячеславом Михайловичем Молотовим, попрямувала у Кремль.

Делегація мала від з'їзду відповідальне доручення: доповісти через Вячеслава Михайловича партії і уряду і особисто тов. Сталіну про досягнення і недоліки роботи архітектурно-будівного фронту і про ті конкретні заходи, які намічає з'їзд для усунення цих недоліків в найближчий час, щоб підтягти архітектуру і будівництво до рівня завдань нашої соціалістичної епохи.

Починаючи з Колонного залу Будинку профспілок, де проходив I з'їзд Спілки радянських архітекторів, і до самого входу у Кремль, делегати жваво обмінювались між собою думками про наступну бесіду з головою радянського уряду. Дехто навіть турбувався про форму цієї бесіди, про те, щоб витримати певний стиль під час зустрічі, маючи на увазі, що прийом має бути урочистим, офіціальним.

Насправді ж зустріч була звичайною, але якоюсь винятковою по своїй теплоті, чулості і виключній увазі до нас з боку Вячеслава Михайловича.

Вітаючись з ним і стискаючи один одному руки, ми всі якось одразу відчули незвичайну близькість до нас цієї людини, скромність і простоту цього талановитого керівника держави трудящих, видатного діяча і вождя, людину, яка втілила в собі кращі якості політичного діяча ленінсько-сталінського типу.

В дружній діловій розмові Вячеслав Михайлович поставив перед делегацією ряд принципіальних питань радянської архітектури, які мали величезне значення для творчої роботи всієї Спілки архітекторів.

Аналізуючи архітектурно-будівну практику останніх років, Вячеслав Михайлович особливу увагу приділив масовому будівництву. Він цікавився тим, хто з присутніх займався проектуванням і будівництвом шкіл, ясел, дитячих садків, типового житла і що нами накреслюється конкретного в справі боротьби за підвищення якості цих споруд, в яких особливо зацікавлені широкі народні маси нашої країни.

Але, на превеликий сором, серед присутніх делегатів, особливо, серед видатних наших майстрів, майже не найшлось таких, які б широко поділилися досвідом в даному проектуванні і будівництві, і в цьому виявився істотний недолік творчої роботи Спілки радянських архітекторів. А й справді, хіба нормально, що більшість видатних майстрів стоїть осторонь питань масового будівництва і бачить своє покликання лише в проектуванні унікумів. Хіба це не свідчить про недооцінку одного з важливіших питань радянської архітектури?

Висновок був ясний—вперто працювати над архітектурою масового будівництва, як однієї з найактуальніших проблем дальшого поліпшення матеріально-побутових і культурних умов трудящих СРСР. Спиняючись на архітектурно-художній якості наших споруд, Вячеслав Михайлович піддав гострій критиці „коробочну архітектуру", яка запопадливо запроваджувалась у будівництві соціалістичних міст, як, напр., Магнітогорськ, Сталінськ та інш. Він вимагав від архітекторів, щоб боротьба за високу ідейність і красу в архітектурі поєднувалась з рішучою боротьбою з надмірностями.

Вячеслав Михайлович вказував нам, що ми мало критикуєм свою роботу і роботу своїх товаришів, що ми часто ходим навколо кричущих фактів неподобства і не помічаєм їх. Дуже мало серед архітекторів справжньої більшовицької творчої критики, критики „не зважаючи на особи". Не було жодного випадку, підкреслював Вячеслав Михайлович, щоб архітектори поставили перед РНК СРСР питання про недоліки і шкідницьку роботу в проектуванні шкіл, житла, дитячих садків, ясел та інш. будівель. Він закликав нас бути пильними і безпощадними до ворогів нашої батьківщини. Він говорив про чесне більшовицьке виконання своїх обов'язків.

В невимушеній і простій розмові ми виразно відчули, що успіхи і невдачі радянського архітектора зрозумілі і близькі цій людині, цьому видат-

ному державному керівникові сталінської епохи, так само, як він сам є близький і зрозумілий всім народам великого багатонаціонального, багатоміліонного Радянського Союзу.

В його словах ми відчували, як добре він знає нашу величезну країну, як добре він знає видатних, передових людей, не тільки керівників, але й рядових працівників усіх галузей нашого гігантського будівництва. Він прекрасно знає безліч будівель у найвіддаленіших кутках нашого безмежного Союзу, їх досягнення і недоліки, всі великі і малі труднощі реконструкції і будівництва міст, шляхи росту їх архітектури і благоустрою.

І коли ми всі уважно вслухались в ці слова, у кожного мимоволі народжувався висновок: яка геніальна пам'ять і сила переконання у цього скромного більшовика, яким грандіозним кругозором, організаторськими здібностями, культурою, знаннями володіє наш народний обранець.

Про що ми говорили, повертаючись з Кремля? Наші розмови різко відрізнялись від розмов, які ми вели між собою йдучи в Кремль. Вони були більш палкими, цілеспрямованими і текли річищем уже тих принципіальних, конкретних питань радянської архітектури, які на весь ріст поставив Вячеслав Михайлович. Всі ми були охоплені одним бажанням — частіше зустрічатись з цією видатною людиною. Це була не звичайна людська цікавість, це бажання виходило з реальних фактів тієї конкретної бесіди, яка була для нас прекрасною школою. Сила і життєвість цієї школи — в більшовицькому мистецтві Вячеслава Михайловича бути завжди посталінському тісно зв'язаним з масами, вчити маси і самому вчитись у них. І, природно, нас особливо запалювало те, з яким мистецтвом, теплотою і чуйністю вчить і виховує голова радянського уряду наші прекрасні більшовицькі кадри. Вячеслав Михайлович, будучи видатним новатором, з великою увагою прислухався до кожної нової думки в нашій бесіді, майстерно узагальнював їх в певних взаємозв'язках з рядом інших питань і підходив до розв'язання кожного питання, виходячи з глибокої партійності.

Володіючи разючим даром переконання і логіки, Вячеслав Михайлович завжди уміло організовував і згуртовував народні маси на боротьбу за успішне виконання сталінських планів соціалістичного будівництва, на боротьбу з усіма ворогами соціалізму.

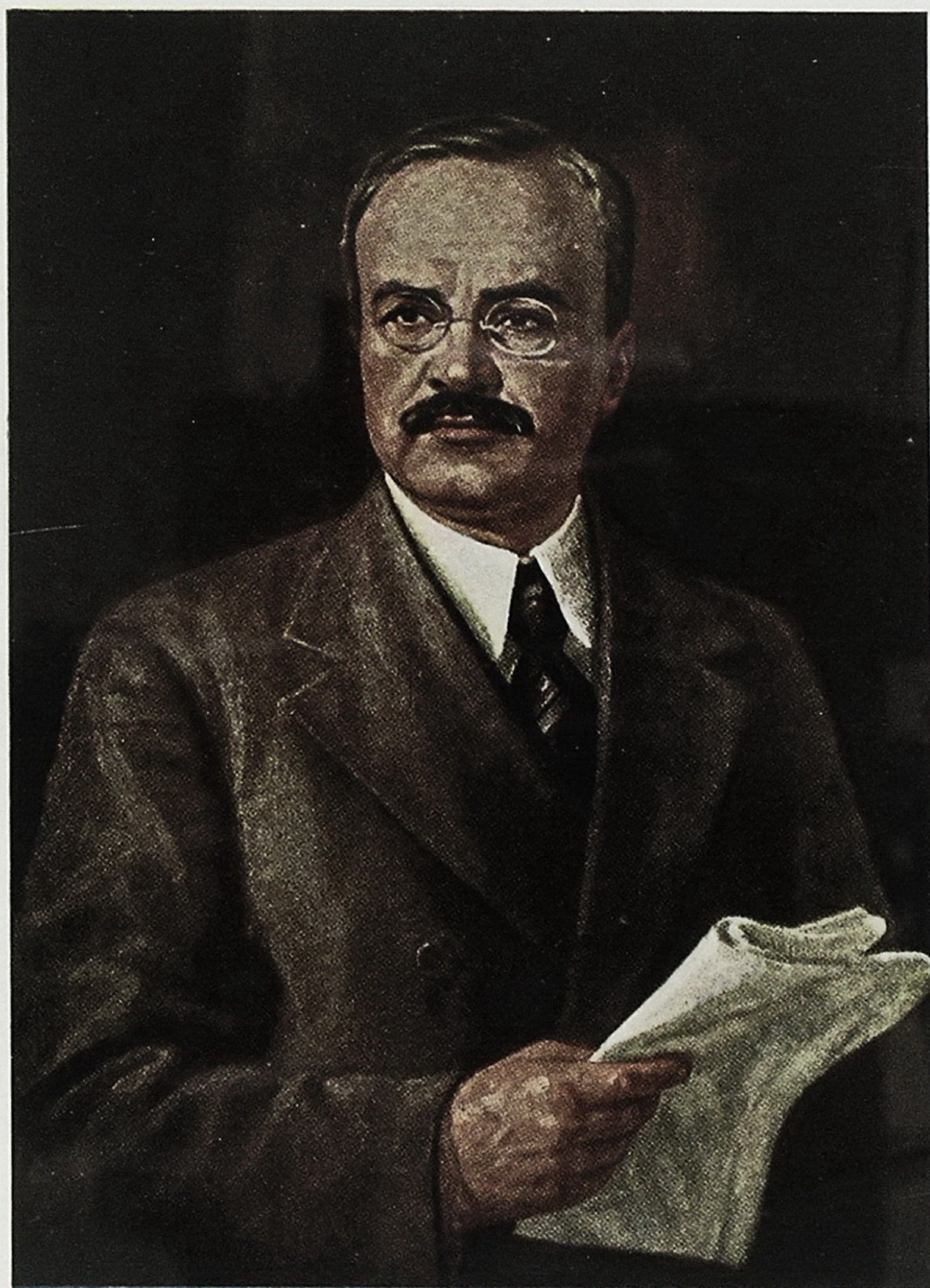
Слова тов. Молотова про масове будівництво, про архітектурну якість будівель глибоко схвилювали всю масу радянських архітекторів, вони були провідною зіркою в усій нашій роботі. Ці слова мобілізували всі архітектурні сили нашої країни на більш рішучу боротьбу з усіма ворогами нашої батьківщини—троцькістами, бухарінцями і буржуазно-націоналістичними покидьками, з усіма тими, хто зривав грандіозні плани нашого будівництва.

Повернувшись із з'їзду, делегати розгорнули широку роботу на місцях за здійснення вказівок тов. Молотова. Крупніші творчі колективи Києва, Харкова, Сталіно та інших міст України розпочали, насамперед, розробляти типи рядового житла. Цьому питанню були присвячені творчі наради на Україні, а через деякий час і спеціальний пленум правління Спілки радянських архітекторів СРСР. Наступні наради і пленуми були присвячені плануванню і забудові соціалістичних міст, проектуванню і будівництву шкіл, дитячих садків і ясел.

Це говорить про те, що вказівки голови радянського уряду про чергові питання соціалістичної архітектури найшли свій відбиток у повсякденній роботі радянських архітекторів. Але цього не досить. Багато ще творчої енергії і праці треба докласти, щоб перетворити ці вказівки в життя і цим самим задовольнити ростучі потреби нашої країни в області житлового, комунального та культурно-побутового будівництва.

Архітектори України, працюючи під випробуваним керівництвом вірного учня і соратника великого Сталіна—М. С. Хрущова, систематично одержуючи від нього поради і конкретну допомогу, виявлять ще більше наполегливості в справі виконання вказівок В. М. Молотова, вказівок партії і уряду, вказівок великого вождя трудящих тов. Сталіна про створення архітектури, яка цілком відповідатиме інтересам і вимогам нашого народу.

В той час, коли більшовицька партія, разом з трудящими радянської країни, відзначає славне 50-річчя з дня народження В. М. Молотова, кожний з нас від всієї душі, від всього серця передає йому найкращі побажання—бути живим та здоровим багато, багато років на нашу радість і на горе наших ворогів.

Худ. Ержиківський. В. М. Молотов.

Мудрі вказівки

О. О. Тацій — орденоносець

На протязі двох останніх років, під час моєї роботи над проектом українського павільйону на Всесоюзній сільськогосподарській виставці в Москві, я мав велику честь зустрічатись кілька раз з Вячеславом Михайловичем Молотовим. Можна сказати без всякого перебільшення, що ці зустрічі були для мене, як архітектора, великою школою, яка вплинула на моє творче зростання. Багато питань мистецтва проектування, які до того часу були для мене туманні, неясні, тепер стали простими і зрозумілими.

Говорячи про художні якості та ідейний зміст радянської архітектури, ми, звичайно, відзначаємо, що наша архітектура повинна бути правдивою, що її художній образ мусить бути насичений, зібраний, але разом з тим простий і зрозумілий для широких трудящих мас.

Архітектурну ідею павільйону „Україна" тов. Молотов поставив чітко і дуже просто. Архітектура цього павільйону повинна була відбити квітучу Радянську Україну не тільки як могутню індустріальну базу, батьківщину стахановського руху, але і як житницю СРСР, яка породила могутній стахановський рух в сільському господарстві, рух за здійснення лозунгу т. Сталіна — давати щороку 7—8 млрд. пудів хліба.

Ця ідея була дуже проста і зрозуміла кожному громадянину Радянського Союзу.

Передо мною постало завдання — просто і переконливо довести цю ідею, покладену в основу архітектурного образу, до глядача. Чи можна було здійснити рішення цього завдання, залишаючись в рамках архітектурних канонів, в рамках звичних, запозичених з вражів класичних споруд, форм? Нам здавалось, що ні. Ми почали шукати нову архітектурну мову, більш сучасну, більш близьку і зрозумілу широким масам трудящих.

В результаті напруженої роботи, перебуваючи під впливом вказівок Вячеслава Михайловича, ми разом з моїм співавтором М. К. Іванченком створили простий і зрозумілий образ: могутнє колосся золотої пшениці, на фоні якого, акцентуючи головний вхід у павільйон, що його подано в образі великої арки достатку, стоять дві групи стахановців індустрії і колгоспних полів.

Розмовляючи потім з Вячеславом Михайловичем з приводу того, як здійснити проект в натурі, я був здивований тим, що він настійно цікавився не тільки зовнішньою стороною справи, ідейним вираженням павільйону, але і питаннями інженерного порядку. Справа в тому, що ця будівля начорно була закінчена за старим проектом; зламати її і здійснити повністю новий проект уже не було ніякої змоги. Вячеслав Михайлович одразу ж почав говорити про те, як пов'язати нове рішення з уже здійсненим, при чому звернув нашу увагу на найбільш важке технічне завдання, а саме — на рішення даху. Ми розповіли йому, як думаєм збудувати дах. В процесі розмови він кілька раз повертався до цього питання, підкреслюючи, що це дуже важке завдання. Настійні вказівки Вячеслава Михайловича в цьому питанні примусили нас вперто попрацювати над розв'язанням даху і в результаті це безперечно складне технічне завдання було успішно розв'язане.

Впадає в око дивовижна пам'ять Вячеслава Михайловича. Коли був затверджений наш останній варіант проекту павільйону, він вказав на необхідність точного відтворення його в натурі. Розробляючи технічний проект, ми змінили в перспективі постановку емблеми серпа і молота, поставивши її не перпендикулярно до плоскості стіни колосся, а паралельно. Здавалося б, це дуже незначна деталь, але Вячеслав Михайлович одразу ж звернув на це увагу і зажадав, щоб емблема була поставлена так, як це було раніш ухвалено.

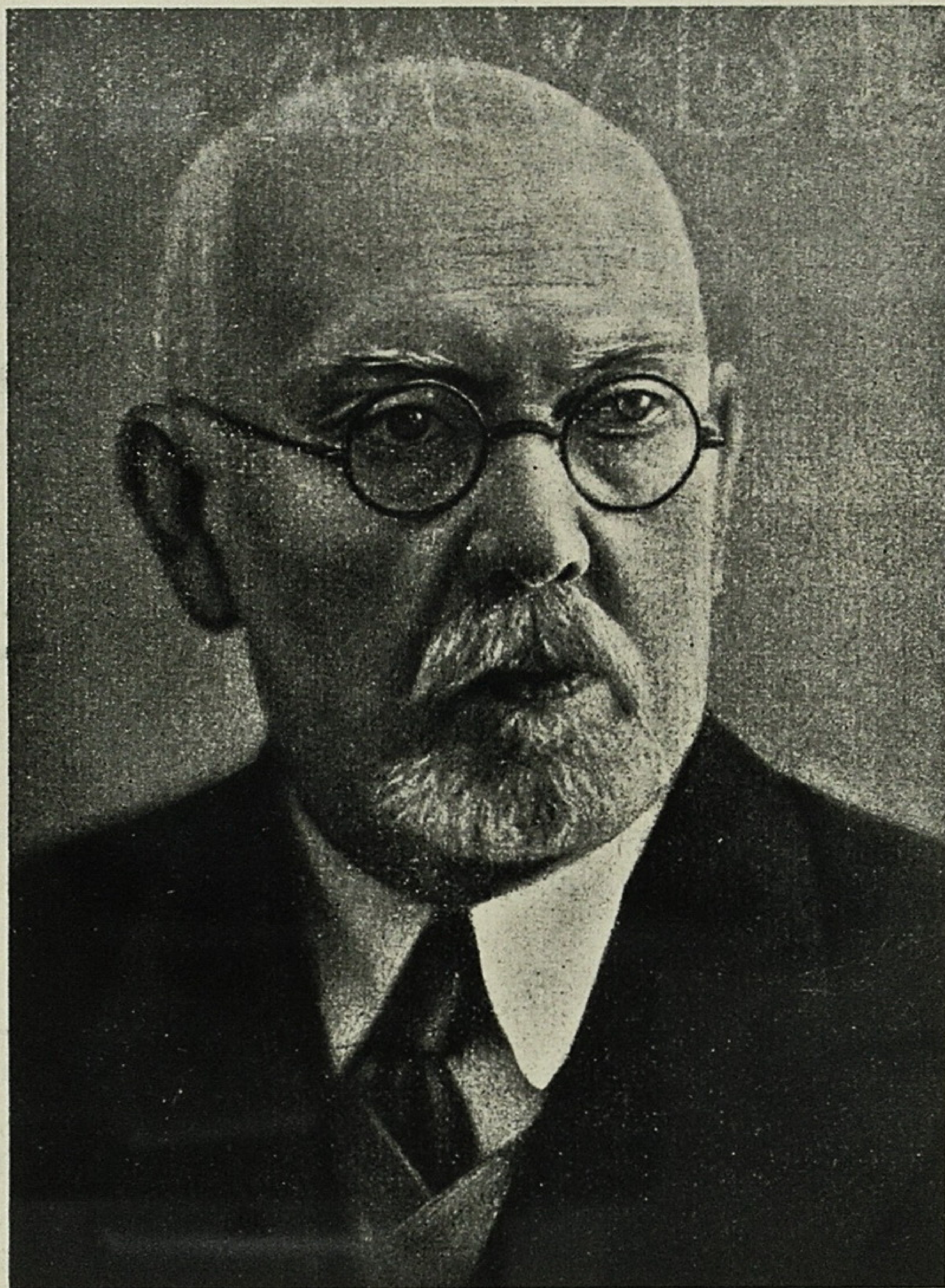
Напередодні відкриття виставки (30 липня 1939 р.) Вячеслав Михайлович знов відвідав територію виставки. Цей день залишиться в моїй пам'яті як найбільш радісний день в моєму житті. Ознайомившись з павільйоном „Україна", голова радянського уряду привітався зі мною і поздравив мене з творчим успіхом. Ці слова були кращою нагородою за нашу роботу і стимулом для дальших творчих дерзань.

АРХІТЕКТУРНІ КАДРИ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Архітектор-педагог-громадський діяч

Проф. С. О. Гіляров і Є. Й. Наконечний

Професор В. М. Риков — один з найстаріших київських архітекторів, уже здавна і до цього часу займає видатне місце серед ведущих архітектурних сил нашого будівництва. Його творчістю в чималій мірі позначена архітектура Києва як останніх років перед революцією, так і архітектура соціалістичного Києва. Цей вплив В. М. Рикова обумовлюється не тільки його безпосередньою архітектурно-творчою практикою, численними будівлями, виконаними в Києві за його проектами, а й широкою його громадською діяльністю, його незмінною участю в усіх архітектурно-громадських справах, конкурсах, комісіях і, зокрема, його багаторічною педагогічною діяльністю.

Творчий шлях архітектора-художника В. М. Рикова починається з перших років XX сторіччя.

Ще студентом Петербурзької Академії мистецтв вступив Валер'ян Микитович в архітектурне життя Києва. В порядкові навчальної практики в 1901 р. бере він участь в будівництві Київського політехнічного інституту і зараз же після закінчення Академії запрошується на посаду викладача на інженерно-будівному факультеті цього інституту.

Одразу ж по приїзді до Києва Валер'ян Микито-

вич разом з І. І. Беляєвим, з яким він закінчив Академію мистецтв, був запрошений управлінням Південно-Західних залізниць на побудову Жмеринського вокзалу. Їм була доручена вся архітектурна розробка будівлі і її здійснення.

З осени 1906 р. В. М. починає викладати архітектуру також і в Київському художньому училищі, а в 1907 р. на вищих технічних курсах проф. Пермінова.

Роки переїзду Валер'яна Микитовича до Києва припадають на час надзвичайно швидкого зростання Києва, що відбувалось майже американськими темпами, час, коли посилено розвивався приватно-власницький, купецький Київ, що з затишної провінції перетворювався на велике капіталістичне місто.

Занадто великого для капіталістичної системи розмаху набуло міське будівництво. Але в цьому будівництві архітекторові-художнику відводилось дуже скромне місце, зовсім другорядна роль. Настановлення будівництва було вузько комерційне, воно розраховувалось насамперед на рентабельність, на користь і наживу для домовласника; „мистецтво" цієї прибуткової архітектури в кращому разі обмежувалось декорацією фасаду, що мала надати будинкові парадного вигляду. Про стиль, про взаємне пов'язання окремих архітектурних об'єктів, про архітектурний ансамбль, звичайно, ніхто не дбав і не думав.

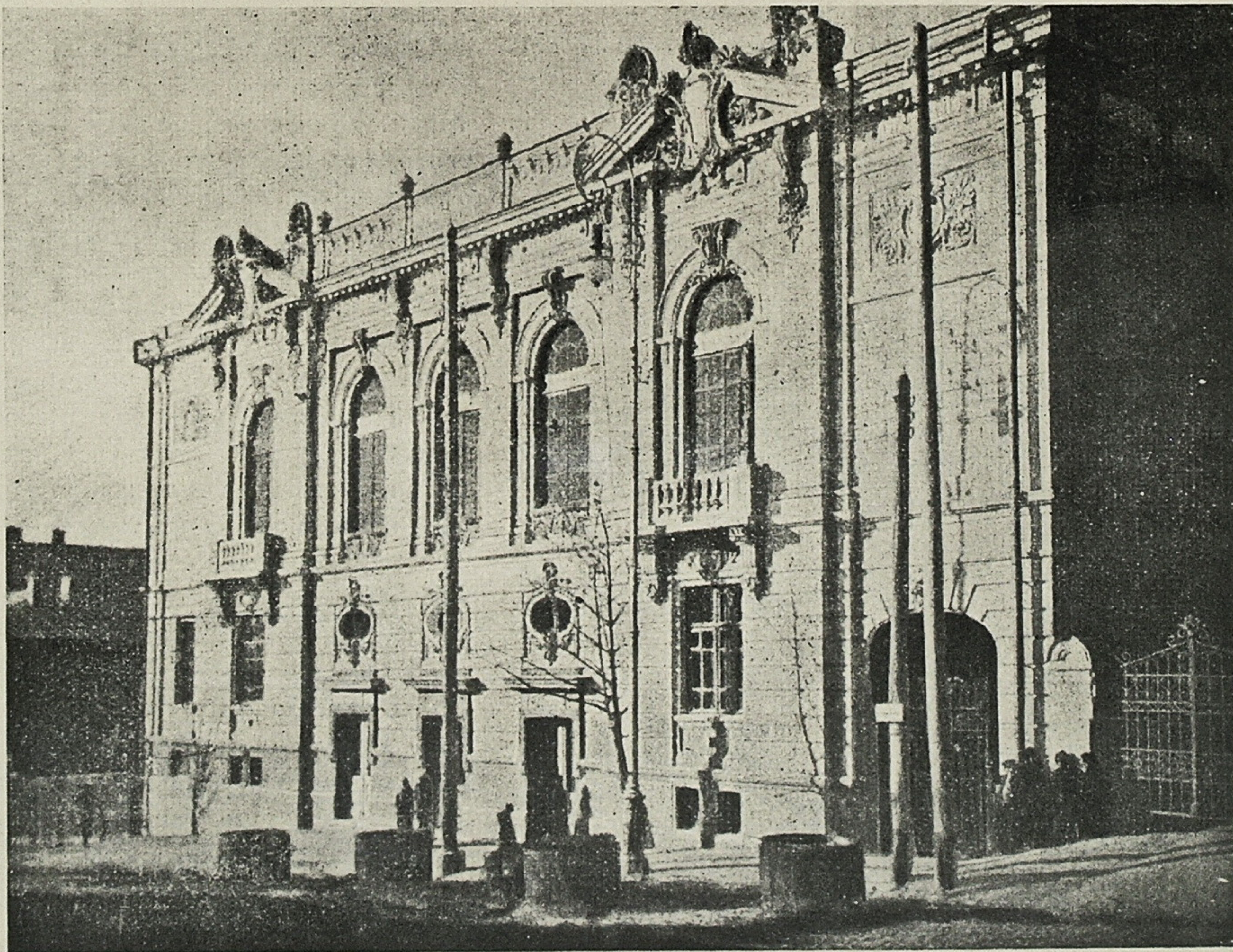
На фоні цієї непривабливої архітектури, стиль якої загалом можна визнати як „стиль київських підрядчиків" (вираз І. В. Моргилевського), виділяється кілька постатей висококультурних, художньо обдарованих, навіть талановитих архітекторів, і серед них одне з перших місць безперечно належить Рикову.

Вперше як дозрілий майстер виявив своє творче лице В. М. в будинку „народної аудиторії", проект якого був ухвалений на закритому конкурсі, організованому „обществом содействия начальному образованию" в 1909 р.

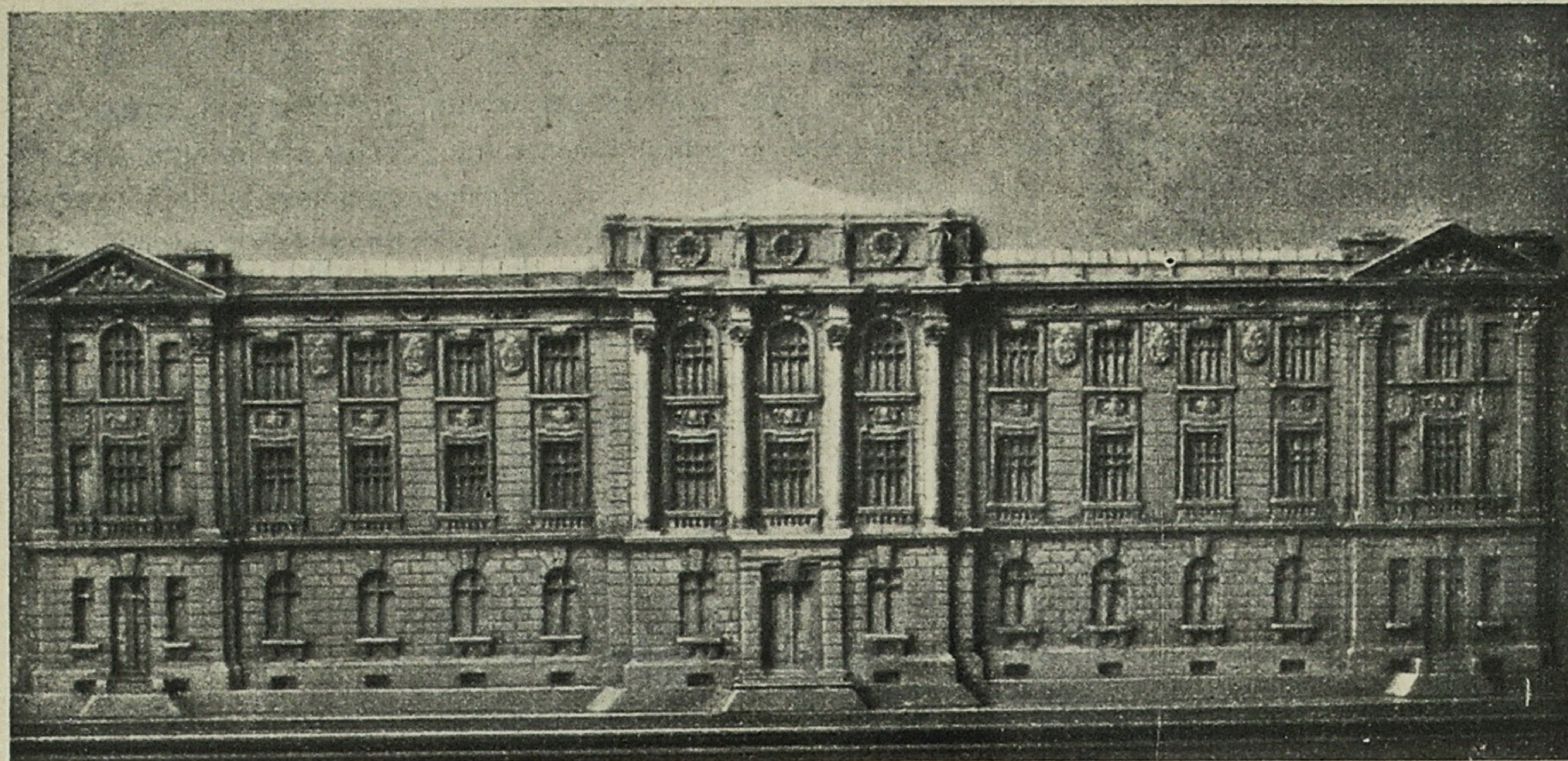
Витриманий в стилі італьянського ренесансу, цей проект, проте, не зовсім задовольняв самого автора. Взявши на себе його виконання і догляд за проведенням робіт, В. М. уже на ходу, в процесі роботи, грунтовно його переробив. В основі залишився первісний задум, але загальні пропорції будівлі значно змінилися, деталі скрізь перероблено і перерисовано заново. Ця жива, творча участь архітектора в самому процесі будівництва—риса, властива В. М. Рикову, вона виявляється і в дальшій його практиці.

Слід, між іншим, відзначити, що, беручи до уваги громадсько-освітнє значення „народної аудиторії", яка мала нести в маси передові для того часу демо-

Архіт. В. М. Риков. Будинок- кол. „народної аудиторії" в Києві.-1909.

V. Rykov, architecte. Auditoire du peuple à Kiev. 1909.

Архіт. В. М. Риков. Клінічний інститут у Києві. Головний фасад. Макет. 1913.

V. Rykov, architecte. Institut clinique à Kiev. Façade principale. Maquette. 1913.

кратичні ідеї, В. М. відмовився від присудженої йому конкурсної премії, і навіть від будьякої плати за архітектурний догляд на будівництві.

Виконаний, як уже зазначено, в стилі італьянського відродження, з внесенням деяких елементів французського ренесансу, будинок „народної аудиторії" є одним з найкращих зразків архітектури Києва передреволюційної доби. Вдалі, добре знайдені пропорції поверхів, насичення середньої частини фасаду сильними архітектурними формами, що м'яко контрастують з трохи суворою площею тонко рустованих стін фланкуючих її ризолітів, добрі співвідношення пройм до стінних площин, мальовничо поставлені балкони, що увінчуються майстерно виконаними картушами, вишуканий рисунок вікон, нарешті, чіткий, виразний карниз з модульонами, що завершує фасад,—ось в загальних рисах особливості цього першого архітектурно-художнього твору В. М. Рикова в Києві.

Клінічний інститут у Києві. Середній ризоліт фасаду.

Institut clinique à Kiev. Risolithe du milieu de la façade.

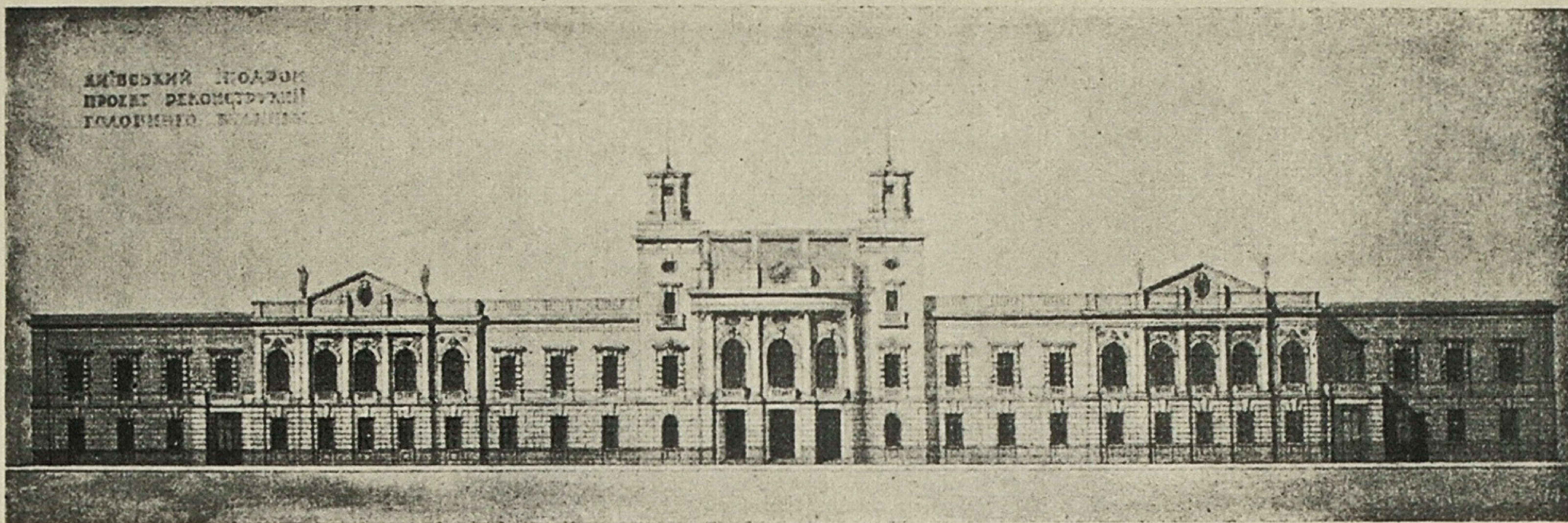

Однією з цікавих, не тільки для свого часу, робіт В. М. Рикова треба визнати виконання проекту внутрішнього оформлення залу для глядачів і фойє кінотеатру кол. Шанцера в Києві (тепер І держкінотеатр). Тут вперше виявив він свою майстерність в архітектурі інтер'єру. Цей (між іншим, перший в Росії) кінотеатр і досі залишається найкращим серед київських кінотеатрів. Кінотеатр роботи Рикова справляє на відвідувача якесь затишне і в той же час святкове, стримано-урочисте враження. Його досягнено вдалим застосуванням різнобарвного штучного мармуру, ліпного орнаменту, декоративної скульптури, чистим і ясним рисунком бронзових капітелей колон, формою і позолотою люстр тощо. Стиль оформлення—вільно трактований ренесанс.

Знову таки, і тут праця Валер'яна Микитовича не обмежилась складанням проекту, робочих рисунків і шаблонів. Він сам безпосередньо брав участь у будівних роботах, власноручно виконував у матеріалі декоративні деталі, сам прикидав їх на місці, щоб наочно перевірити їх художній ефект і, в разі потреби, з власної ініціативи знову і знову переробляв уже закінчену, прийняту і оплачену роботу.

Такий самий метод застосовував В. М. Риков і в інших подібних роботах того ж таки приблизно часу—в оформленні театру „Аполло" і театру Даг-

Архіт. В. М. Риков. Київський іподром. Проект реконструкції.

V. Rykov, architecte. Hyppodrome de Kiev. Projet de reconstruction.

марова (тепер відповідно—клуб спілки працівників радянських установ і театр КОВО). Не змінив цього методу Валер'ян Микитович і в дальшій своїй діяльності.

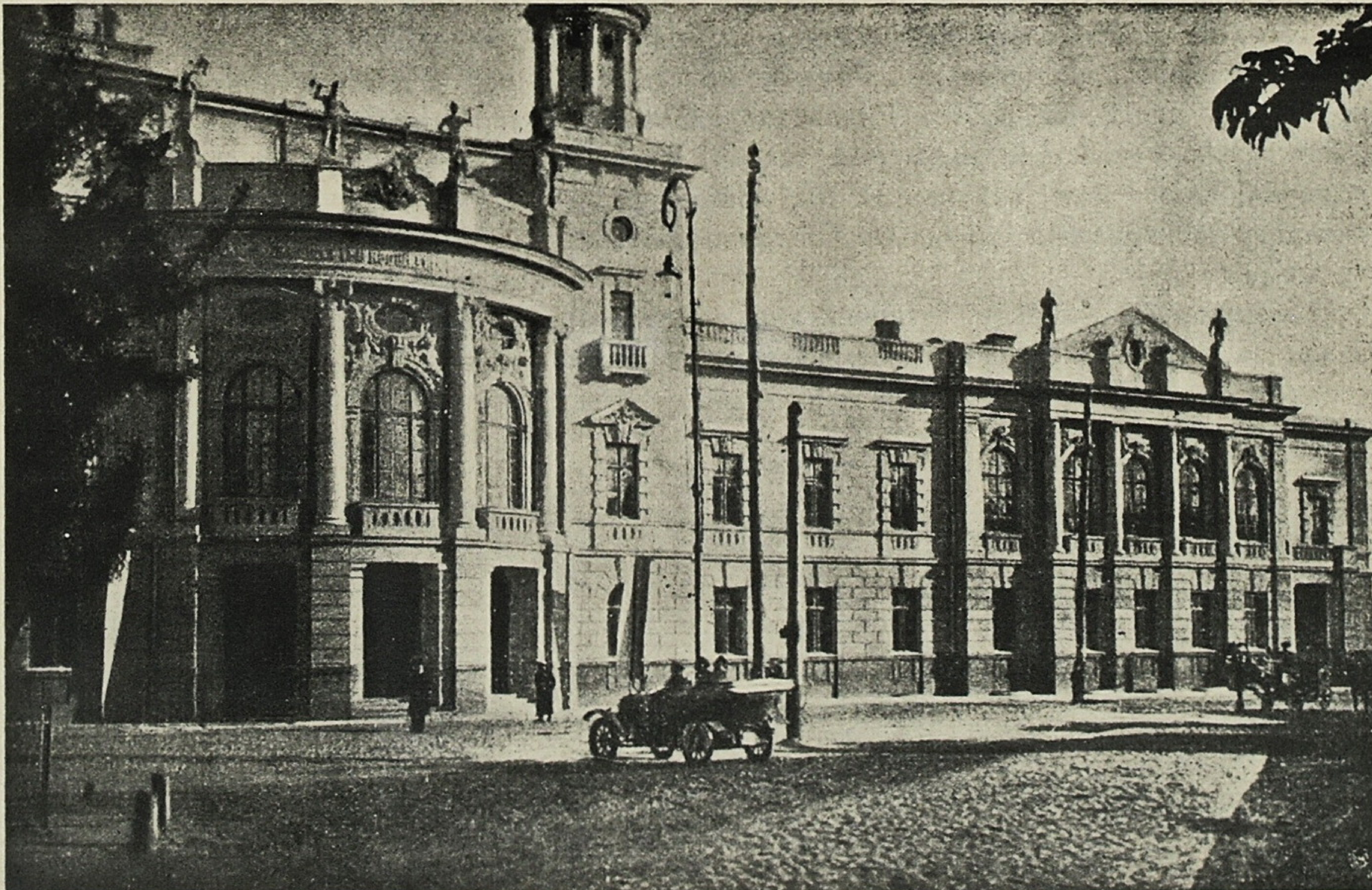
З погляду суто художнього, чи не найзначнішим досягненням В. М. Рикова є будинок кол. лікарні „общины сестер милосердия Красного креста"—тепер клінічного інституту на вул. Саксаганського, збудований напередодні імперіалістичної війни в 1913 р.

Знову таки й тут, як і в попередніх своїх творах, В. М. Риков додержував форм ренесансної палладіанської класики. Вільно і вдало виділений середній ризоліт фасаду оздоблено трьохчетвертними корінфськими колонами, що несуть сміливо розкрепований антаблемент, на виступах якого розташовано чотири алегоричні постаті роботи скульптора Балавенського; відповідно до призначення будівлі вони втілюють ідеї милосердя, любові, медицини і життя. Цілком відповідає цьому призначенню також і організація плану будинку, розподіл приміщень і трактування інтер'єрів лікарні.

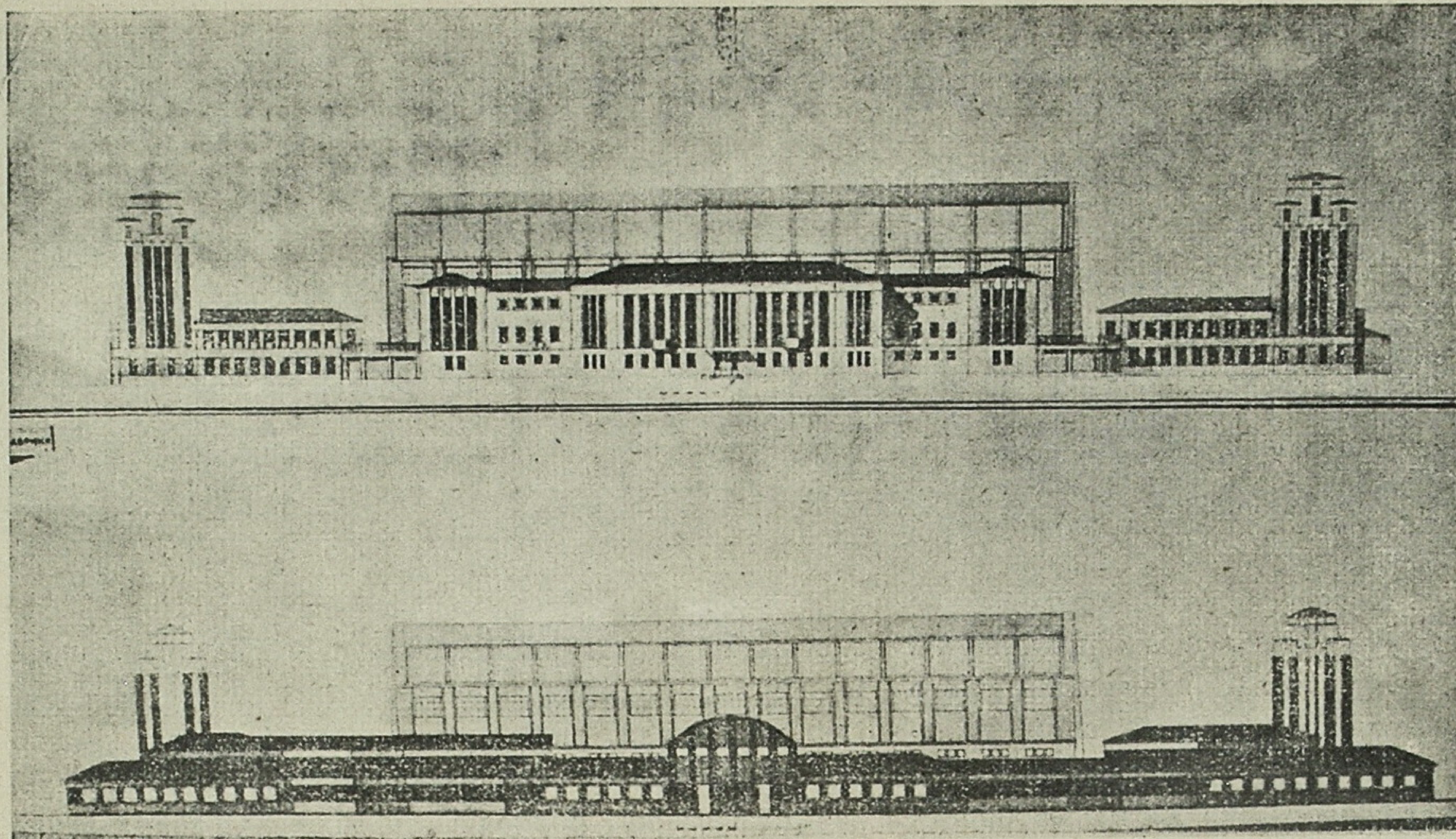
В стилі відродження споруджено В. М. Риковим бесідку київського іподрому (1915—16 р.) і складений проект будинку публічної бібліотеки, який був премійований на конкурсі, але, на жаль, залишився не здійснений через те, що міська дума ухвалила невиразний проект архіт. Клаве.

Будівництво іподрому провадилось спішним порядком і В. М. застосував тут нові для того часу технічні засоби кладки в зимових умовах, на морозі.

Київський іподром. Головний вхід і боковий ризоліт. 1916.

Hyppodrome de Kiev. Entrée principale et risolithe-de côté. 1916.

Архіт. В. М. Риков. Проект київської кінофабрики. Фасади виробничого корпусу. 1925.

V. Rykov, architecte. Projet de Studio à Kiev. Façade des ateliers de production. 1925.

Віддаючи всі свої симпатії архітектурній класиці, В. М. разом з тим не ухилявся від роботи в інших стилях, що почасти нав'язували йому його замовці, а почасти ставились власними його творчими шуканнями того чи іншого архітектурного образу. Так, кілька великих житлових будинків того типу, що звалися тоді „прибутковими", виконав В. М. в формах модерну, вірніше сказати, в дусі своєрідного еклектизму, де декоративні елементи модерну перегукуються з основами архітектурної класики. Прикладом можуть бути будинок № 16 на вул. Енгельса або великий шестиповерховий будинок на розі вул. Саксаганського і Паньківської. Рисами модернізму позначено і деякі інші роботи Рикова передреволюційного часу: вокзали, залізничні школи, житлові корпуси, яких багато виконав В. М., працюючи на посаді архітектора при управлінні Південно-Західної залізниці.

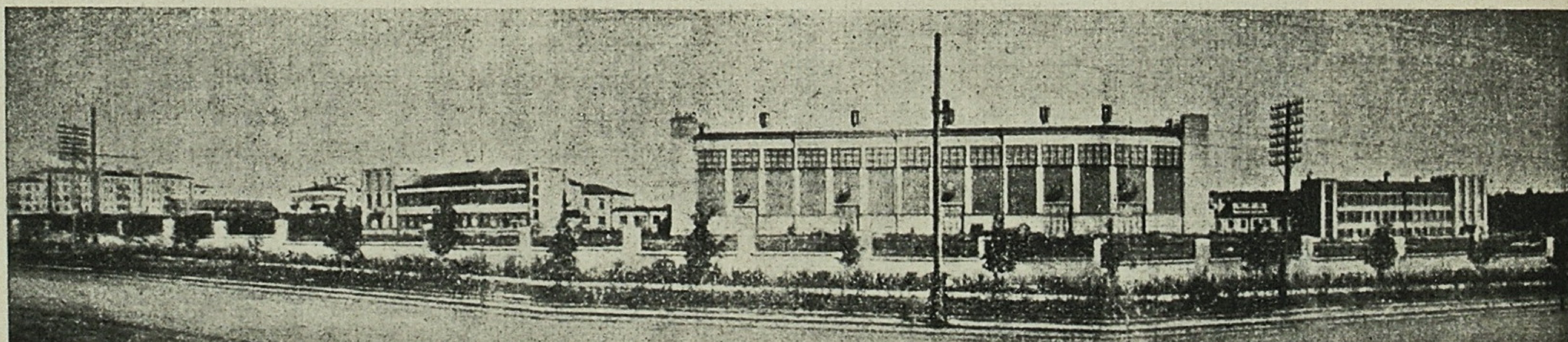
З першого ж моменту встановлення радянської влади на Україні В. М. Риков стає в перших рядах того кращого прошарку нашої інтелігенції, яка чесно і без застережень віддається великій справі будівництва соціалістичної культури.

Поруч з творчою роботою інтенсивно розвивається і громадська діяльність В. М. Рикова. Оселившись в Києві, він одразу ж зв'язується з передовими громадськими організаціями. В жовтні 1905 р., коли окремі страйки переростали в загальний всеросійський політичний страйк, Валер'ян Микитович бере активну участь в проведенні страйку на Південно-Західній залізниці, очолюваного тов. О. М. Шліхтером, який служив тоді в службі шляхів цієї залізниці. Разом з небагатьма іншими представниками передової інтелігенції Києва Валер'ян Микитович протестує перед царем проти нелюдського цькування єврейського населення, що мало місце тоді в Києві.

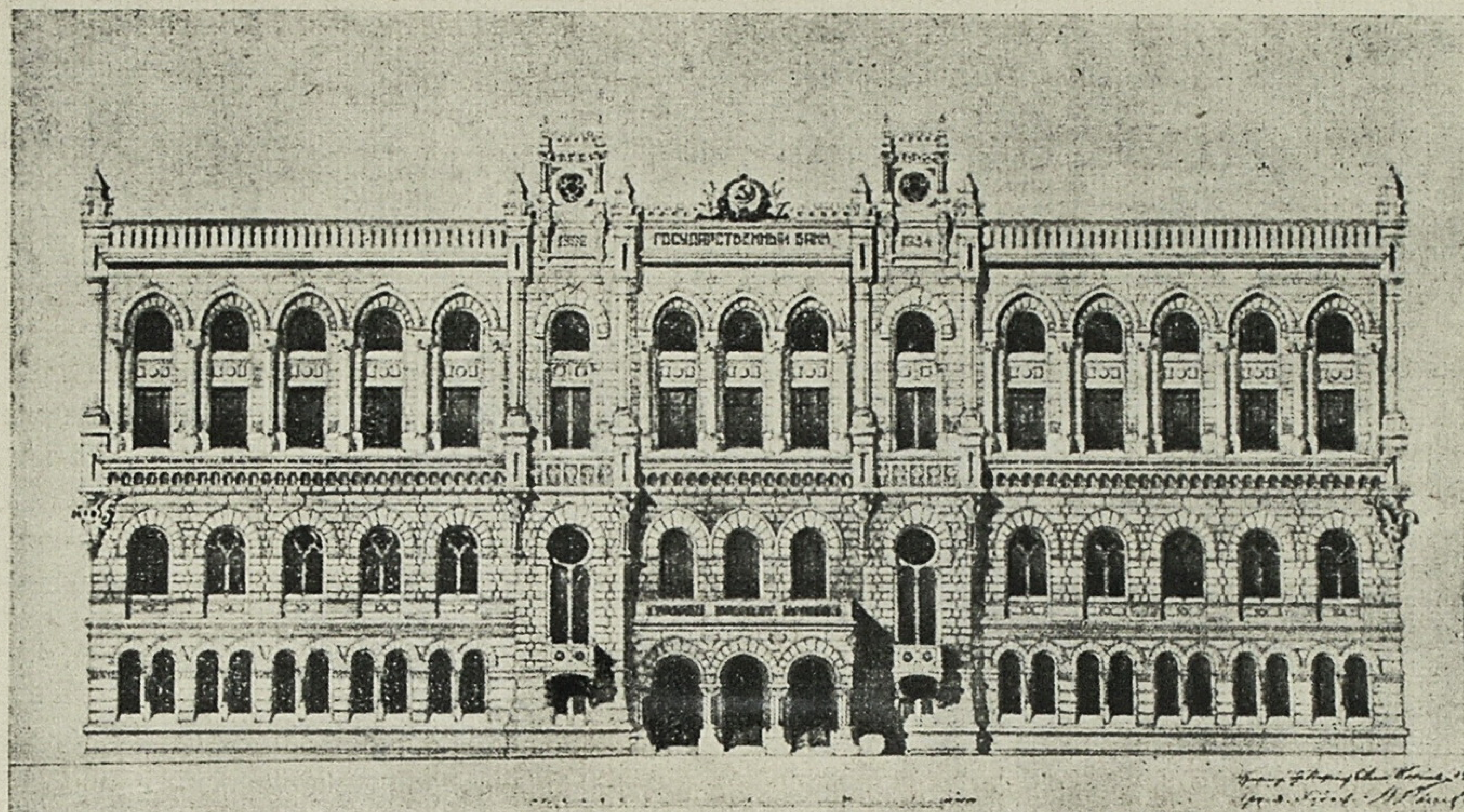
В 1911 р. В. М. Риков організував товариство художників-архітекторів, яке обрало його головою. В 1913 р. товариство інженерів і технічних діячів обрало Валер'яна Микитовича членом ради старій-

Київська кінофабрика. Вигляд з Брест-Литовського шосе.

Studio de Kiev. Vue de la chaussée Brest-Litovsk.

Архітектори О. В. Кобелєв і В. М. Риков. Проект реконструкції будинку Київського держбанку. 1934.

A. Kobelev et V. Rykov, architectes. Projet de reconstruction de la Banque d'État à Kiev. 1934.

шин. В 1918 р. його обрано головою ради об'єднаних художніх організацій Київщини.

В той же час він входить в ініціативну групу по організації на Україні Академії мистецтв.

1917 р. в архітектурних колах Києва виникає думка про створення на Україні архітектурного інституту. Валер'ян Микитович, як один з пропагандистів цієї думки, обирається головою комісії для розробки статуту інституту. Потім його обирають ректором цього нового вузу.

Вступ до Києва петлюрівських банд примусив В. М. залишити роботу. Але з встановленням на Україні Радянської влади його громадська діяльність розгорнулась ще ширше. В. М. організує художні майстерні наркомату агітації і пропаганди (Всеиздата) і працює там як керівник будівно-архітектурного відділу комгоспу, налагоджує міське будівництво, працює в художній раді Наросвіти України.

В той же час він провадить і педагогічну роботу як керівник архітектурного факультету художнього інституту (в якому й досі завідує кафедрою архітектури).

В 1921 році, перебуваючи на лікуванні в Криму, В. М. включається в громадську роботу, завідує секцією ИЗО, працює по охороні пам'яток старовини та мистецтва і заступником голови спілки робмис, організує перший в Криму татарський театр в Алупці і сам для нього пише декорації. За цю роботу він одержав теплу подяку від татарської молоді.

В роки першої п'ятирічки В. М.—голова секції інженерно-технічних працівників профспілки будівників, делегат 1 всесоюзного з'їзду цієї профспілки, що відбувся у Москві в 1930 р. На цьому з'їзді його обирають членом ЦК профспілки. В 1931 р. В. М. подав заяву про вступ до комуністичної партії, а в 1939 р. стає членом великої партії Леніна-Сталіна.

В 1925 р. було оголошено конкурс на проект кінофабрики в Києві. З 20 поданих робіт був ухвалений проект В. М. Наступного 1926 р. почалось будівництво „Українського Голлівуда".

При умовах формалістського засилля в мистецтві того часу, природно довелося і В. М. спрямувати свою творчу думку в річище голої функціональної архітектури; будьякі спроби архітектурного пластичного збагачення будівних конструкцій наперед були приречені на засудження з боку відповідних інстанцій. Не зважаючи на конструктивістичний характер проекту В. М., він зазнає чимало нападів і нарікань „правовірних" поборників архітектурного аскетизму, які вимагали ще більшого спрощення фасаду фабрики.

Завдання, що стало тут перед Риковим, було винятково важким. В усій європейській архітектурі не було ще тоді подібного типу споруд, отже, проект В. М. був мало не першим у цій галузі. Величезне значення будівництва київської кінофабрики свого часу підкреслив А. В. Луначарський в 1929 р., який в першому номері редагованого М. Горьким журналу „Наши достижения" писав: „Такого матеріалу, з якого можна було б скопіювати американський павільйон, в розпорядженні проф. Рикова не було. В цьому один з головних інтересів будівлі. Цілком нове, нечуване не тільки в СРСР, а й у Європі, технічне завдання стояло перед архітектором, і він чудесно розв'язав його".

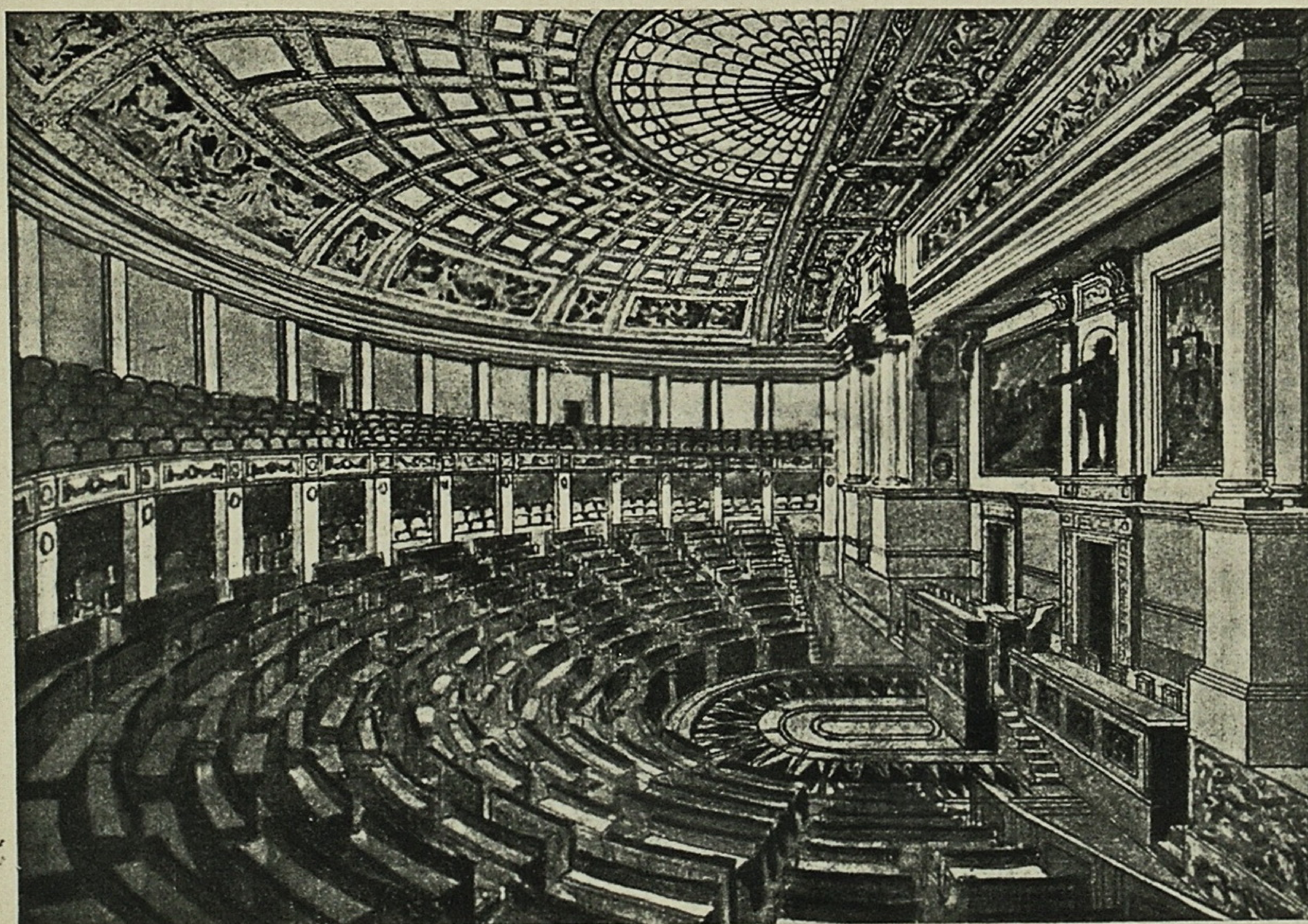

Архіт. В. М. Риков. Конкурсний проект будинку ЦК КП(б)У на Урядовому майдані. 1935.

V. Rykov, architecte. Projet de concours pour le bâtiment du Comité Central du Parti Communiste (bolchevik) d'Ukraine sur la place du gouvernement. 1935.

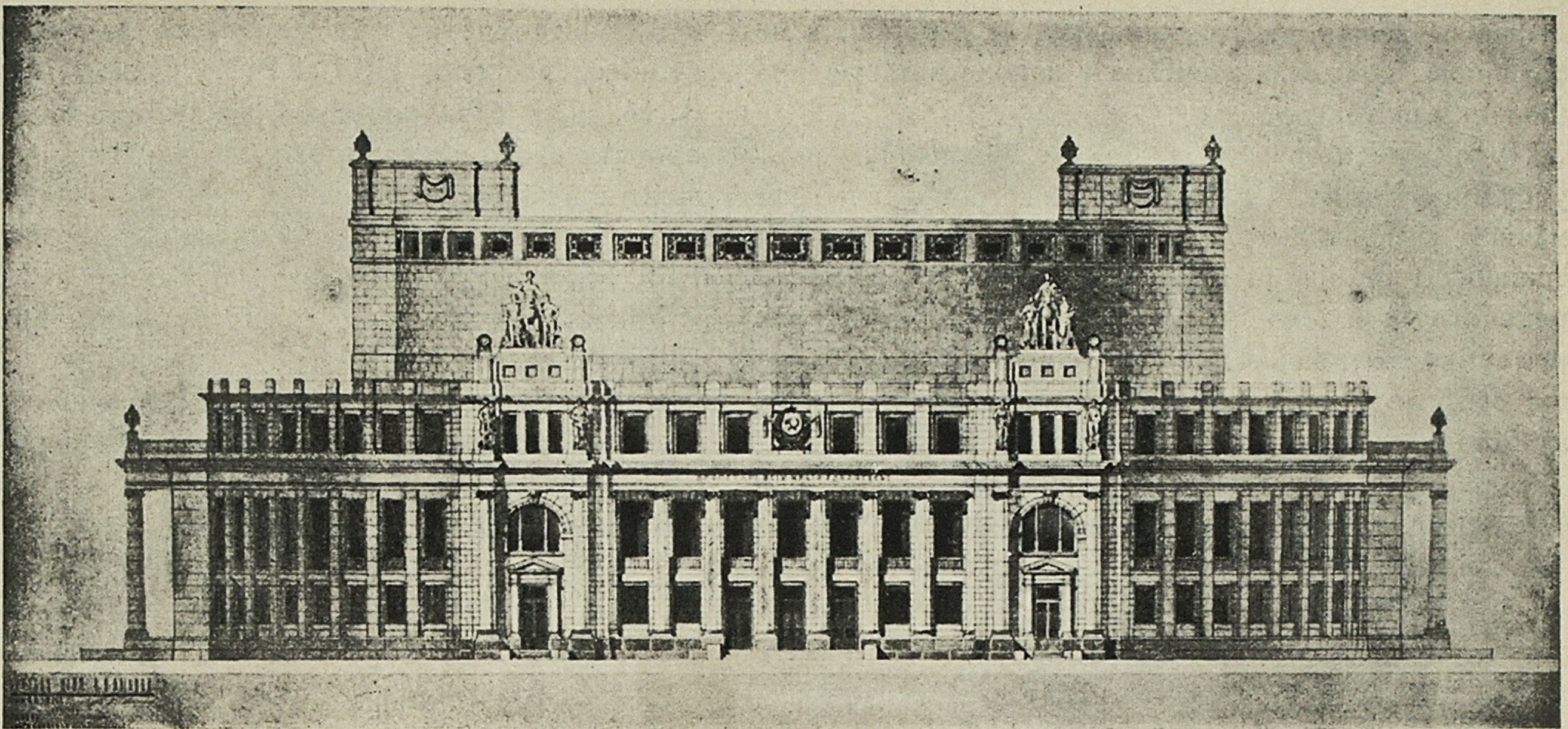
Справді, завдання тут було скоріше інженерно-технічного, ніж архітектурно-художнього порядку і від виконавця воно вимагало великих суто інженерських знань і здібностей. І знання, і здібності В. М. розгорнув зокрема в центральному павільйоні фабрики, корисна площа якого дорівнює 105 м завдовжки і 36 м шириною при висоті в 15 м. Кубатура павільйону дорівнює 82 тис. кб. м. Стіни будівлі являють металічний каркас з таким же міцно скріпленим з основними фермами, металічним фахверком, заповненим легкою цегляною кладкою (в 1,5 цеглини). Під час будівництва, на велике здивовання неосвічених і навіть освічених глядачів, ця кладка велась не знизу догори, а згори донизу.

Чималі планувальні і технічні труднощі подолав В. М., шукаючи якнайдоцільнішого і найекономні-

Архіт. В. М. Риков. Конкурсний проект будинку Верховної Ради УРСР. Зал засідань. 1937.

V. Rykov, architecte. Projet de concours du Palais du Soviet Suprême de la RSSU. Salle des séances. 1937.

Архіт. В. М. Риков. Конкурсний проект Сесійного залу Верховної Ради УРСР. 1937.

V. Rykov, architecte. Projet de concours du Palais du Soviet Suprême de la'RSSU. 1937.

шого способу використання для виробництва площі павільйону, найзручнішого зв'язку його з підсобними приміщеннями, лабораторіями, майстернями, відповідної системи опалення, вентиляції тощо. Блискучий результат цієї праці такими словами характеризує в згаданій статті А. В. Луначарський:

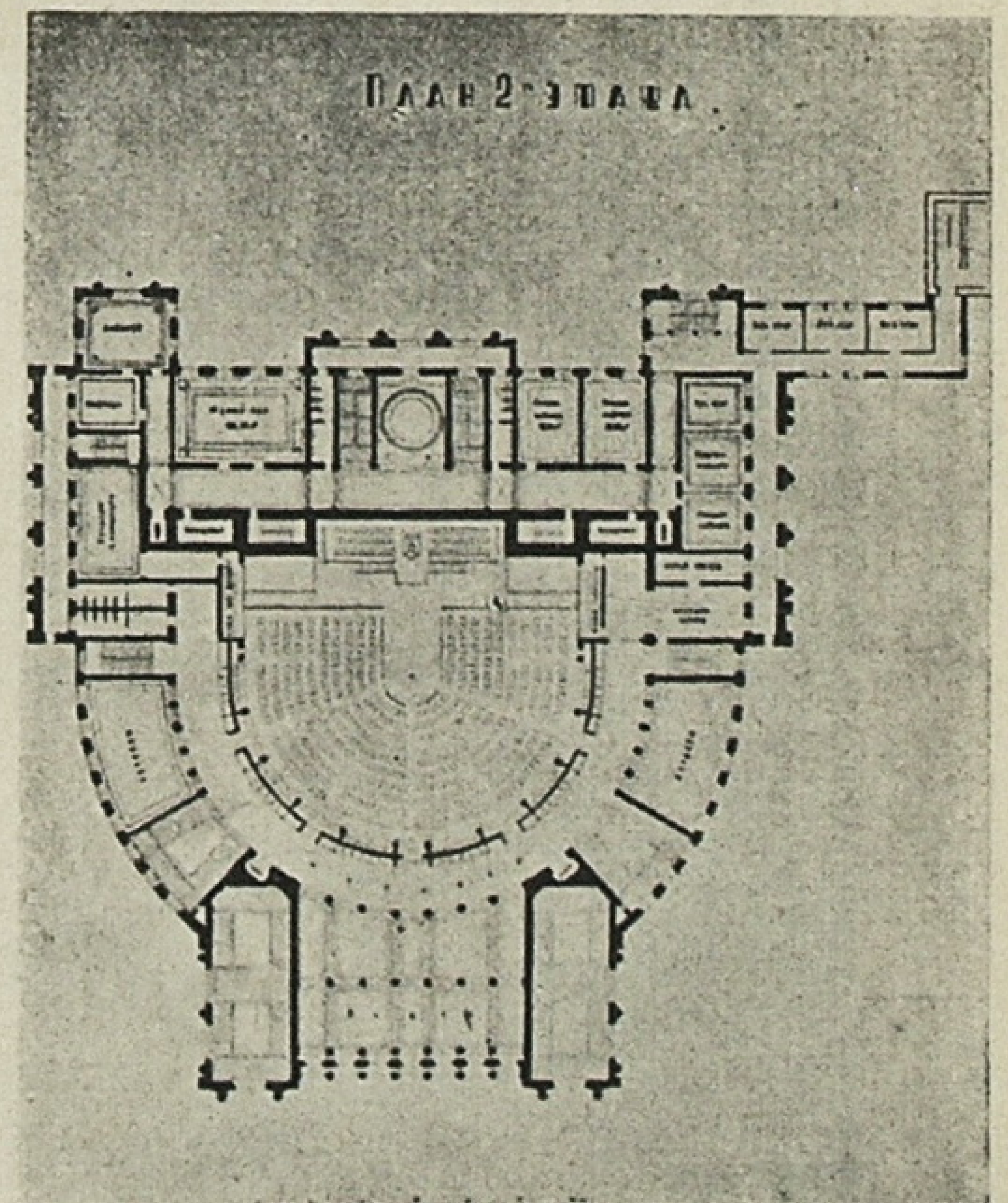
„Це видатна будівля. Обходячи її, щохвилини дивуєшся поєднанню простоти і майстерності, доцільності і моці. Майже все це досягнено новими засобами, винайдено, так би мовити, спеціально для даної будівлі".

„Створене Риковим зовнішнє архітектурне оформлення, — продовжує А. В. Луначарський, — цілком відповідає внутрішній конструкції. Контрфорси, що надають стійкості щипцевим стінам виявлено на фасаді в вигляді струнких башт. Зсередини ці башти використані для підіймальних машин і сходів, що ведуть на галерею і горішні перехідні містки. В зовнішньому вигляді цієї прекрасної будівлі немає жодної дрібниці, якої не було б використано в цілях виробництва".

Крім головного павільйону, на території фабрики розташовано чимало об'єктів, як, наприклад, силова електростанція, художній та лабораторний корпуси, приміщення складів бутафорії, пошивний цех тощо. Проект В. М. передбачав все це з'єднати в певному просторово-ритмічному ансамблі і, замкнувши садибу фабрики на флангах двома високими баштами, надати виразності її архітектурному образові. На жаль, задум цей залишився нездійснений і теперішній незакінчений вигляд кінофабрики зовсім не відповідає задумові автора.

Досвід і досягнення цього будівництва лягли в основу інших подібних споруд в СРСР і були використані, між іншим, під час будівництва московської кінофабрики.

З переходом столиці Радянської України з Харкова до Києва В. М. Рикову довелося виконувати багато нових громадських, педагогічних і адміністративних обов'язків. Він працює заступником голови Спілки радянських архітекторів України, а в 1935 р. — головою оргбюро Спілки по Київській області. Тепер він — член правління Спілки. В 1937 р. В. М. був делегатом 1 з'їзду радянських архітекторів України і 1 з'їзду архітекторів СРСР. Але, незмінно встигаючи йти в ногу з піднесеними темпами соціалі-

Конкурсний проект Сесійного залу Верховної Ради УРСР. План 2 поверху.

Projet de concours du Palais du Soviet Suprême de la RSSU. Plan du premier étage.

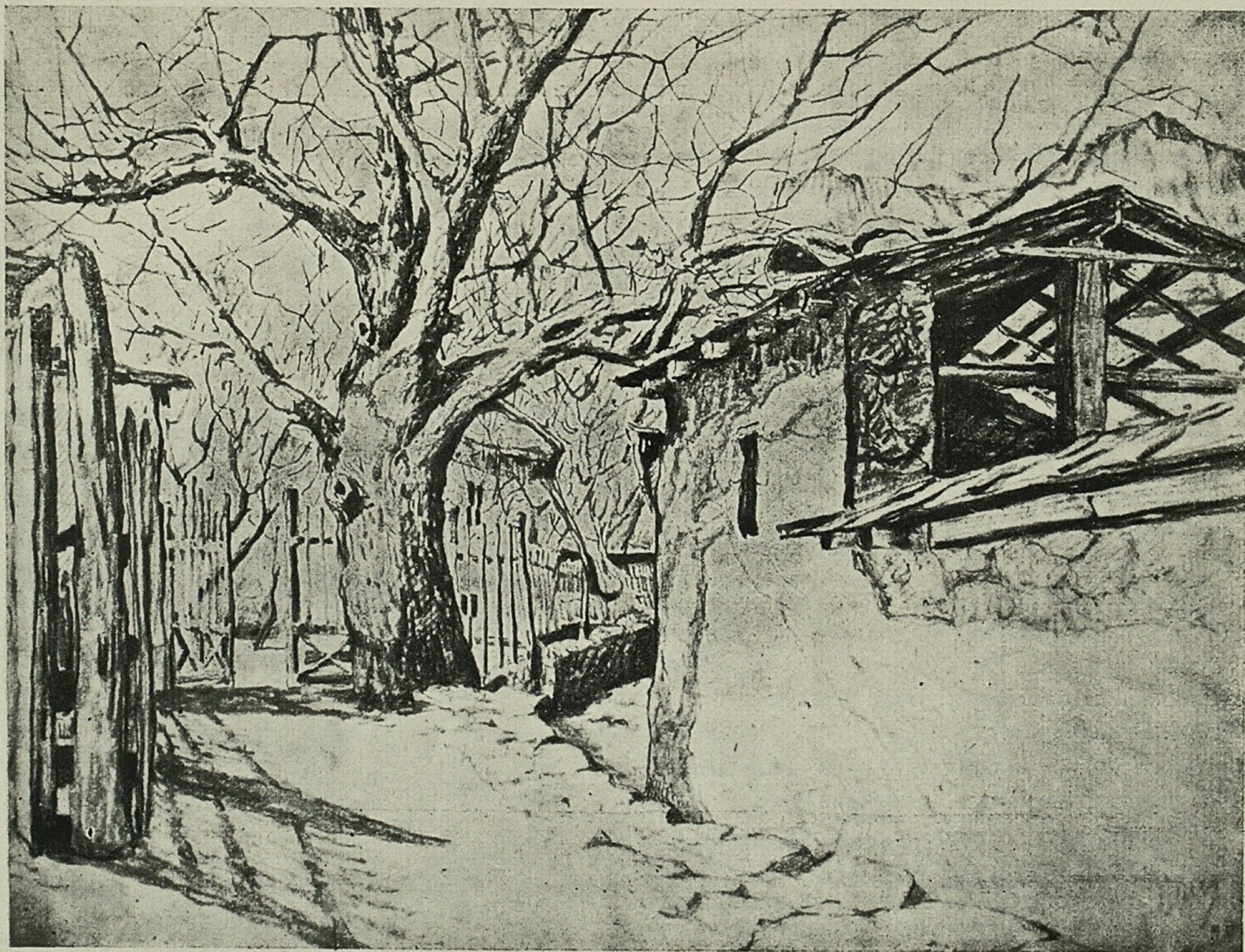
стичного життя, В. М. так само, як і раніш, з неослабною молодою енергією і наполегливістю працює як архітектор.

Проект реставрації і догляд за виконанням робіт у будинку ЦВК УРСР, проект внутрішнього оформлення будинків обкому КП(б)У і міської ради, ескізний і технічний проект надбудови Держбанку, реконструкція і поширення бесідки іподрому, спорудження житлового будинку Наркомфіну—ось деякі об'єкти, так би мовити, поточної роботи В. М. за останні п'ять років.

Серед цих, порівнюючи другорядних робіт особливо відзначаються два великі, надзвичайно відповідальні твори—проект урядового центру і проект будинку засідань ЦВК УРСР. Обидва ці проекти В. М. розробляв порядком закритого конкурсу. Ці проекти свого часу широко обговорювались у нашій архітектурній пресі; висока художня їх якість була загальновизнана і, хоч не здійснені, вони безумовно увійдуть в історію архітектури Радянської України.

Треба побажати, щоб архітектурно-проектна спадщина В. М. не залишилась в архівах, а була видана в відповідному до її цінності і значення вигляді, у формі увража. За цю справу повинна подбати наша архітектурна громадськість, а насамперед Спілка радянських архітекторів України.

Архіт. В. М. Риков. Рисунок олівцем. V. Rykov, architecte. Dessin au crayon.

В. М. Риков. Натюрморт. Акварель

35 років творчої праці

(Творчий звіт архітектора-художника В. К. ТРОЦЕНКА на засіданні правління Спілки радянських архітекторів України)

Віктор Карпович Троценко — один з кращих представників старшого покоління архітекторів Радянської України. Велика, справжня культура, тонкий смак, багатобічна ерудиція, відворотність до шаблону і штампу і непослабна жадоба шукань, глибока вдумливість і найсерйозніше ставлення до поставлених перед архітектором творчих завдань — такі риси цього дійсно видатного майстра. І не дарма з такою увагою і теплотою слухали всі присутні 9 січня цього року на засіданні українського правління Спілки радянських архітекторів творчий звіт В. К. Троценка, в зв'язку з 35-річним ювілеєм його творчої роботи.

В нелегких умовах проходив до соціалістичної революції трудовий і творчий шлях архітектора-художника В. К. Троценка. Боротьба за існування, за кусень хліба, що почалася ще в ранньому, дитячому віці, не дала В. К. змоги закінчити навіть початкову освіту. Але це не перешкодило обдарованому юнакові дістати першу підготовку і навіть деякі навики в малюванні і рисуванні. Рисувальник-модельник на заводі сільськогосподарських машин в Сумах, рисувальник в службі колії Білгородсько-Сумської залізниці, проєктувальник житлових будинків і пасажирських вокзалів в управлінні Північно-Донецької залізниці — ось етапи раннього періоду трудового шляху В. К. Троценка, що дали йому змогу з великими труднощами і зусиллями вибитись на шлях творчого працівника в галузі архітектурно-будівного мистецтва.

Не завжди лежала душа до того, що доводилось проектувати в умовах капіталістичного суспільства, але не проектувати, не працювати, не творити для природженого художника, за хвилюючим виразом Віктора Карповича, значить не жити, не дихати.

Єдиною світлою плямою з дореволюційного минулого залишається в пам'яті гурток відомого художника С. І. Васильковського, який об'єднував навколо себе багатьох обдарованих харківчан, що цікавились тоді українською народною архітектурою. Саме звідси, з перших спроб у цьому гуртку, і почалась багаторічна поглиблена робота В. К. над вивченням і застосуванням на практиці спадщини української народної архітектури.

Приблизно в ці ж роки виявилась у Віктора Карповича основна, властива йому, як зодчому-художникові, творча риса — насиченість його ескізів тонким ліричним почуттям, вміння передавати в архітектурній формі, в камені, дереві і залізі настрій, теплоту та інтимність.

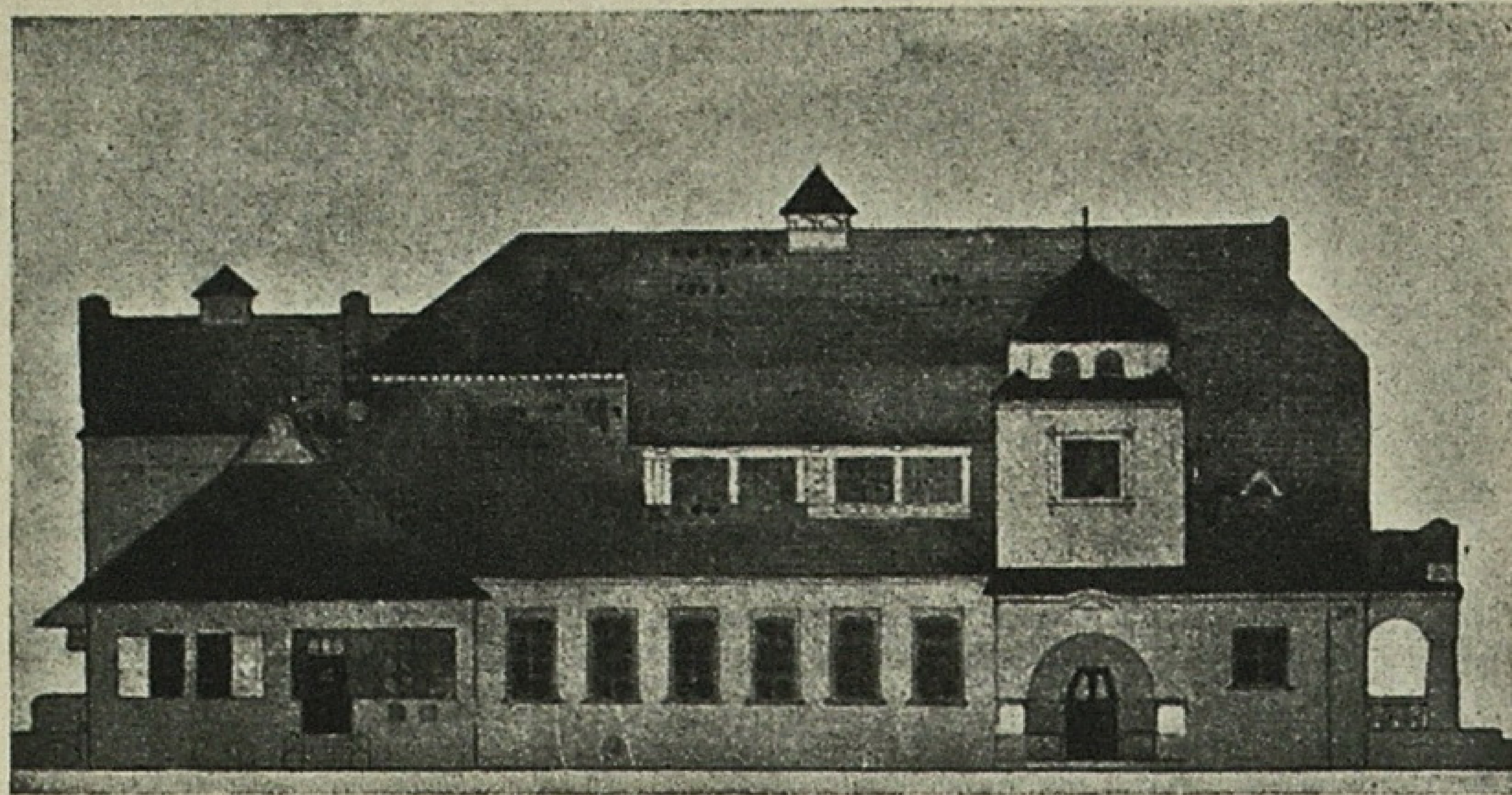

Архіт.-художник В. К. Троценко. „Весняний мотив". Масло. 1936.

V. Trotsenko, architecte-artiste. „Motif printanier". Huile. 1936.

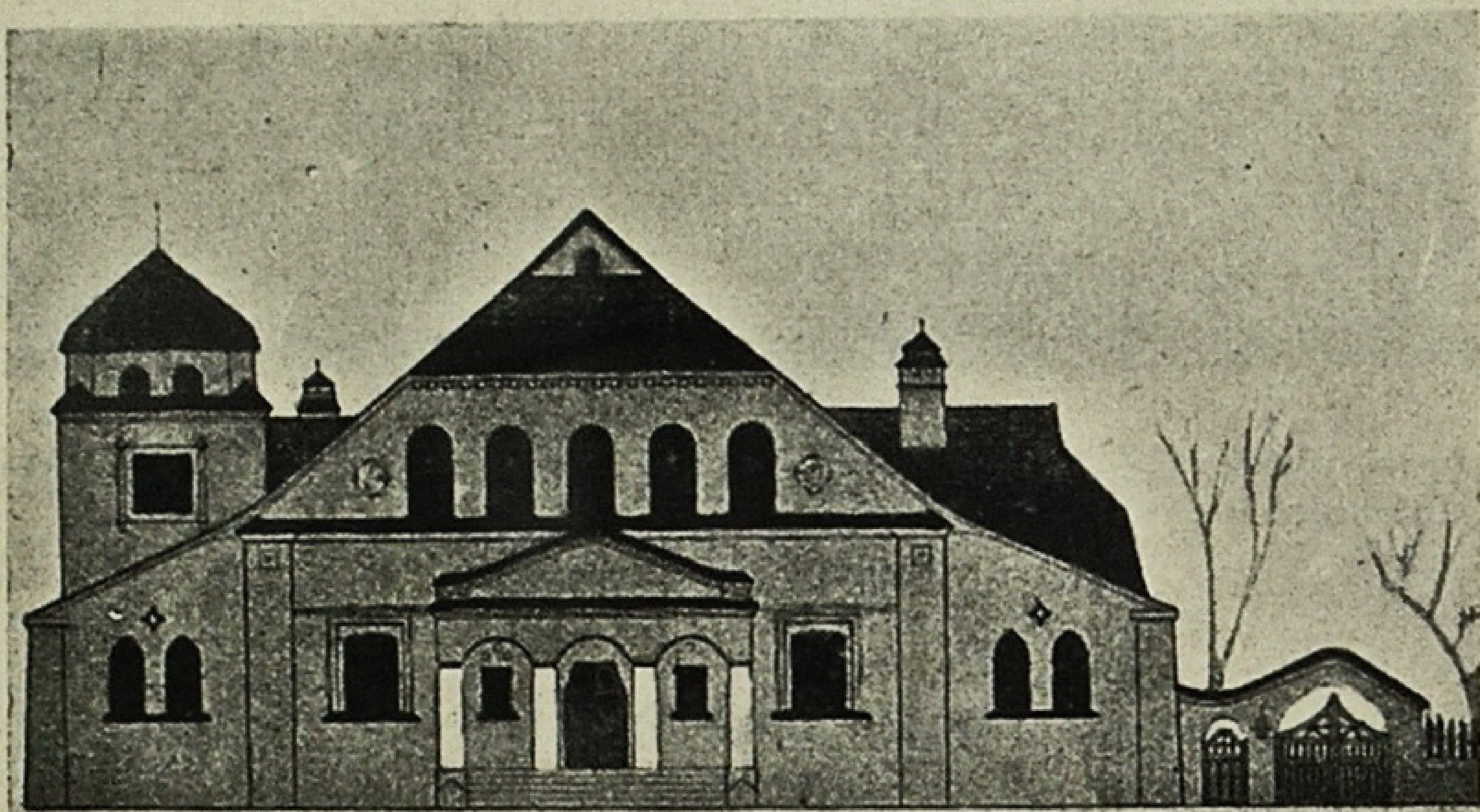
І тут, треба відзначити, ніяк не можна погодитися з архітектором В. М. Онащенком, який, виступаючи на засіданні по доповіді В. К. Троценка, зауважив, що риса ця була властива В. К. лише в минулому, в сюжетах дореволюційного періоду і що останні, післяреволюційні твори його позбавлені цього настрою і тонкого почуття й відрізняються якоюсь сухістю і черствістю. Кожний, хто уважно дивився виставку праць архітектора-художника В. К. Троценка, організовану в Архітектурному музеї, в приміщенні Софійського заповідника, міг серед його праць останніх років, поруч з дійсно малопромовистими речами, побачити ескізи і проекти, сповнені настрою, почуття і любові до зображуваного сюжету. Такими є, наприклад, більшість його інтер'єрів української хати, що базуються, до того ж, на глибокому знанні мотивів української народної архітектури, і, особливо, прекрасний проект колгоспної хати, виконаний зовсім недавно і уміщений в № 7 нашого журналу за 1939 р.

Той же В. М. Онащенко відзначив у своїй промові широкий діапазон творчості В. К., різноманітність його палітри, живописної майстерності. Акварельні речі його, однак, набагато досконаліші від речей, написаних олією. Шукання В. К. в техніці олійного живопису ще не дали йому потрібних ре-

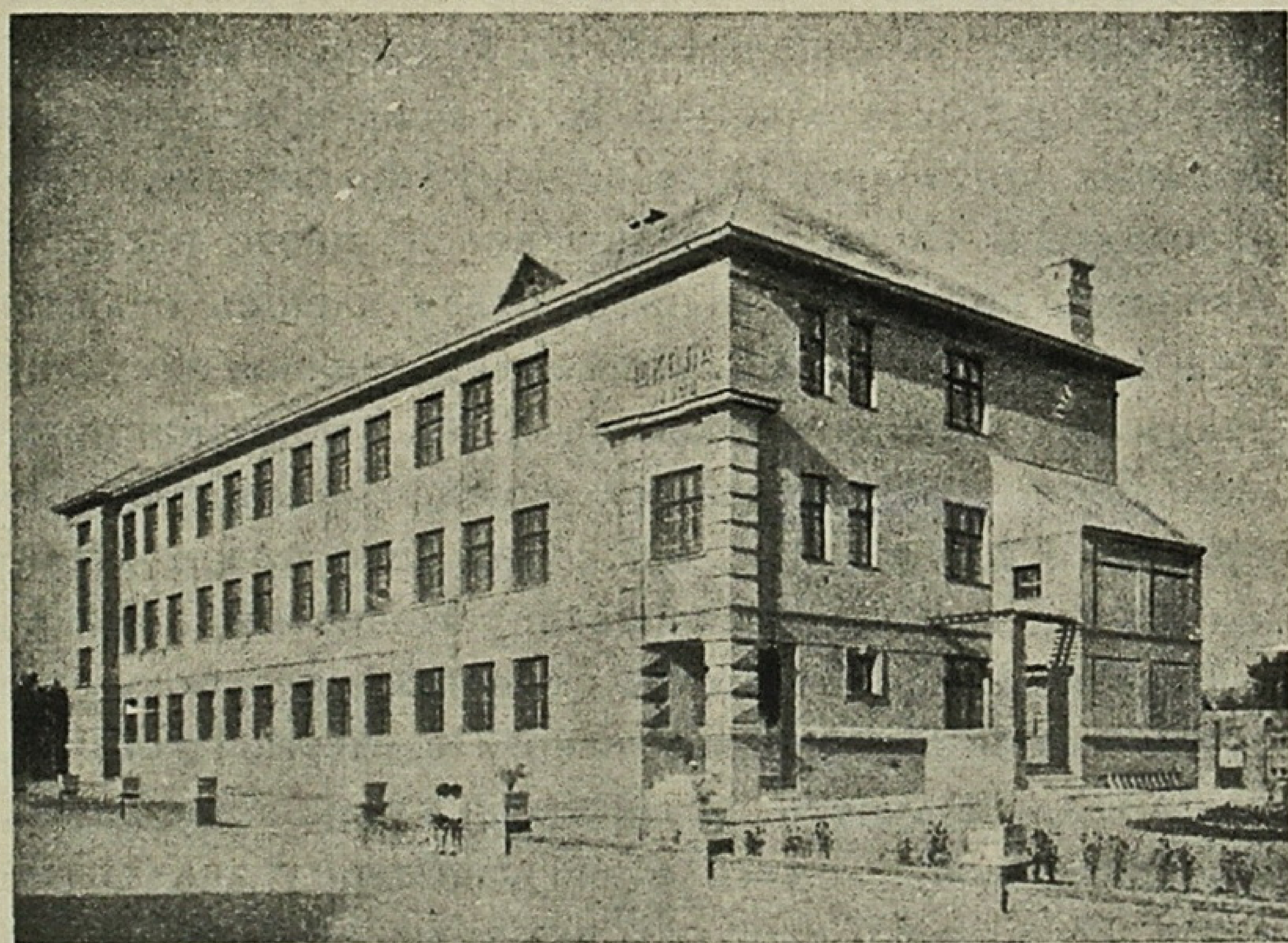
Архіт. В. К. Троценко. Конкурсний проект народного дому.

V. Trotsenko, architecte. Projet de concours de Maison du Peuple.

Архіт. В. К. Троценко. Конкурсний проект народного дому.

V. Trotsenko, architecte. Projet de concours de Maison du Peuple.

Архіт. В. К. Троценко. Школа-десятирічка в Харкові на Павлівці.

V. Trotsenko, arhitecte. École de dix ans à Kharkof, Pavlovka.

зультатів. Кращим його твором в олії є ескіз „Весняний мотив", що відрізняється особливою глибиною і майстерністю перспективи.

Творчість живописного порядку в роботі В. К. на перший план висуває в своєму виступі і архітектор С. А. Татаренко. Любов до кольору і колоритності є основною рисою В. К. Троценка-живописця. Велику цінність являють собою праці В. К. в галузі народної архітектури—в них відчувається певна школа, певні висновки, чого, на жаль, ще немає в багатьох інших наших архітекторів, що працюють над вивченням народної архітектури.

Виконані свого часу т. Троценком обміри різних об'єктів народної творчості, як відзначив архітектор О. М. Смик, являють тепер великий інтерес в зв'язку з посиленням у нас уваги до питань національної архітектури. Кабінети архітектури повинні, по змозі, знайти і зібрати ці матеріали; з них не тільки архітектурна молодь, а й представники нашого середнього покоління архітекторів зможуть почерпнути дуже багато для себе.

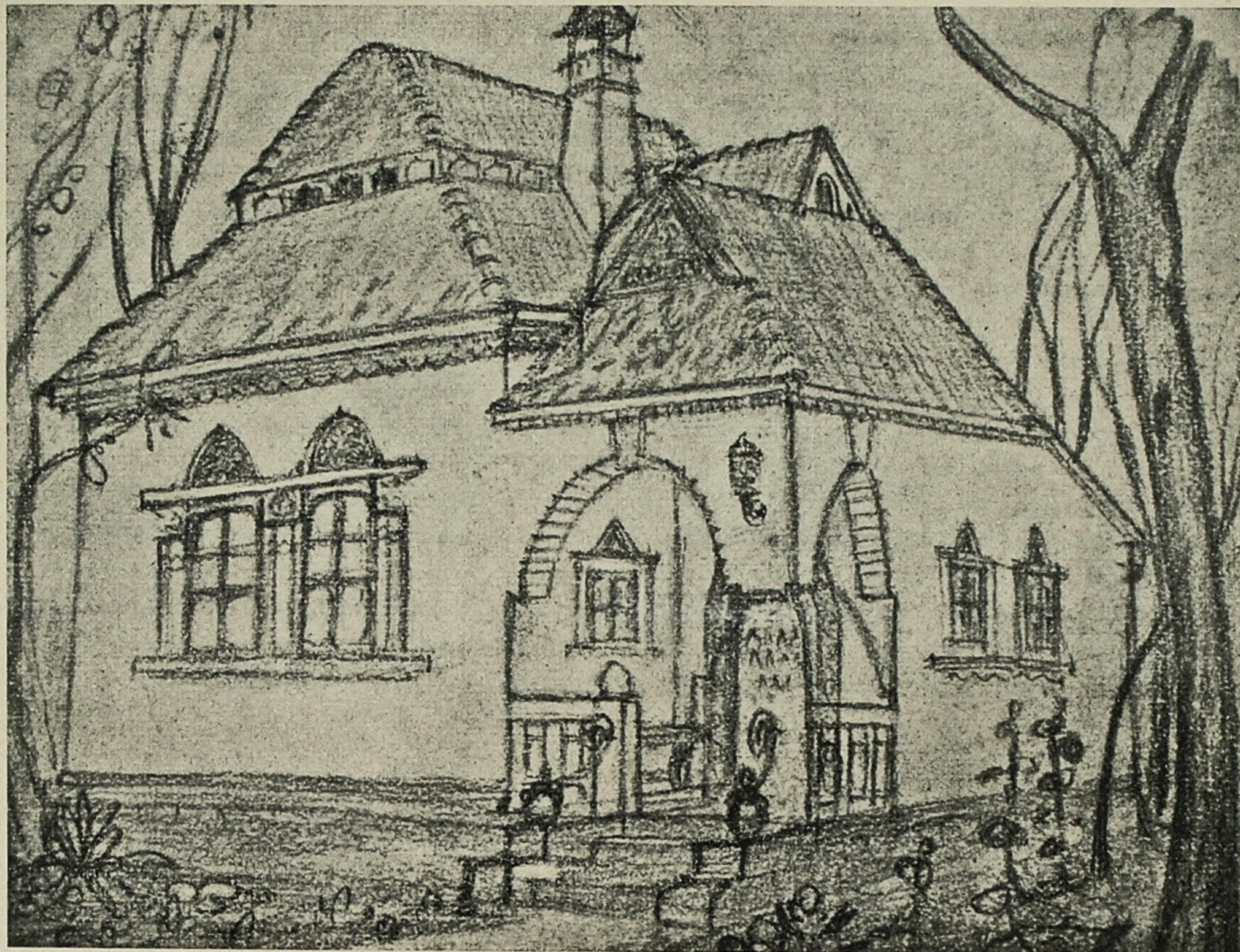
Архітектор П. Г. Юрченко характеризує В. К. Троценка як майстра невеликих будинків, переважно, житлових. За проектами В. К. споруджувались будинки для робітників-шахтарів Донбаса в Макіївському і Горлівському районах. Ці проекти він виконав з великою любов'ю і дуже інтересно. В теперішній час малоповерхове будівництво починає знову завойовувати права громадянства, отже, цим видом архітектури і будівництва архітекторам слід серйозно зацікавитись. Великий досвід В. К. в цій галузі слід вивчити—він дасть багато кожному, хто працює над малоповерховим будівництвом.

Дебати розгортались в основному навколо двох моментів творчого порядку—живописних якостей ескізів і етюдів В. К. і значення його праць в галузі вивчення народної творчості. Майже ніхто з промовців не згадав про великі архітектурні роботи В. К. Троценка. Цю прогалину поповнив архітектор С. В. Григор'єв, який згадав про те, що В. К. є архітектором і будівником таких споруд, як Червонозаводський театр в Харкові, будинок харківської міськради і т. д. В. К. протягом свого творчого життя дістав цілий ряд конкурсних премій за проекти великих споруд, а тому неправильно буде трактувати його як майстра малих форм, невеликих малоповерхових будинків. Характерною рисою В. К. є надзвичайна різноманітність його творчих здібностей: він виявив свою обдарованість в найрізноманітніших галузях мистецтва, аж до вишивки і текстилю, над розцвіткою якого він працював дуже багато. І в усіх цих роботах,—це особливо важливо,—ви ніколи не побачите застиглого штампу, скрізь, як і в архітектурі, так і в живописній творчості, видно шукання творчого методу.

Підсумовуючи дебати, архіт. Г. В. Головко говорить:

— Великий письменник землі радянської М. Горький казав, що він не знає цивільних і військових

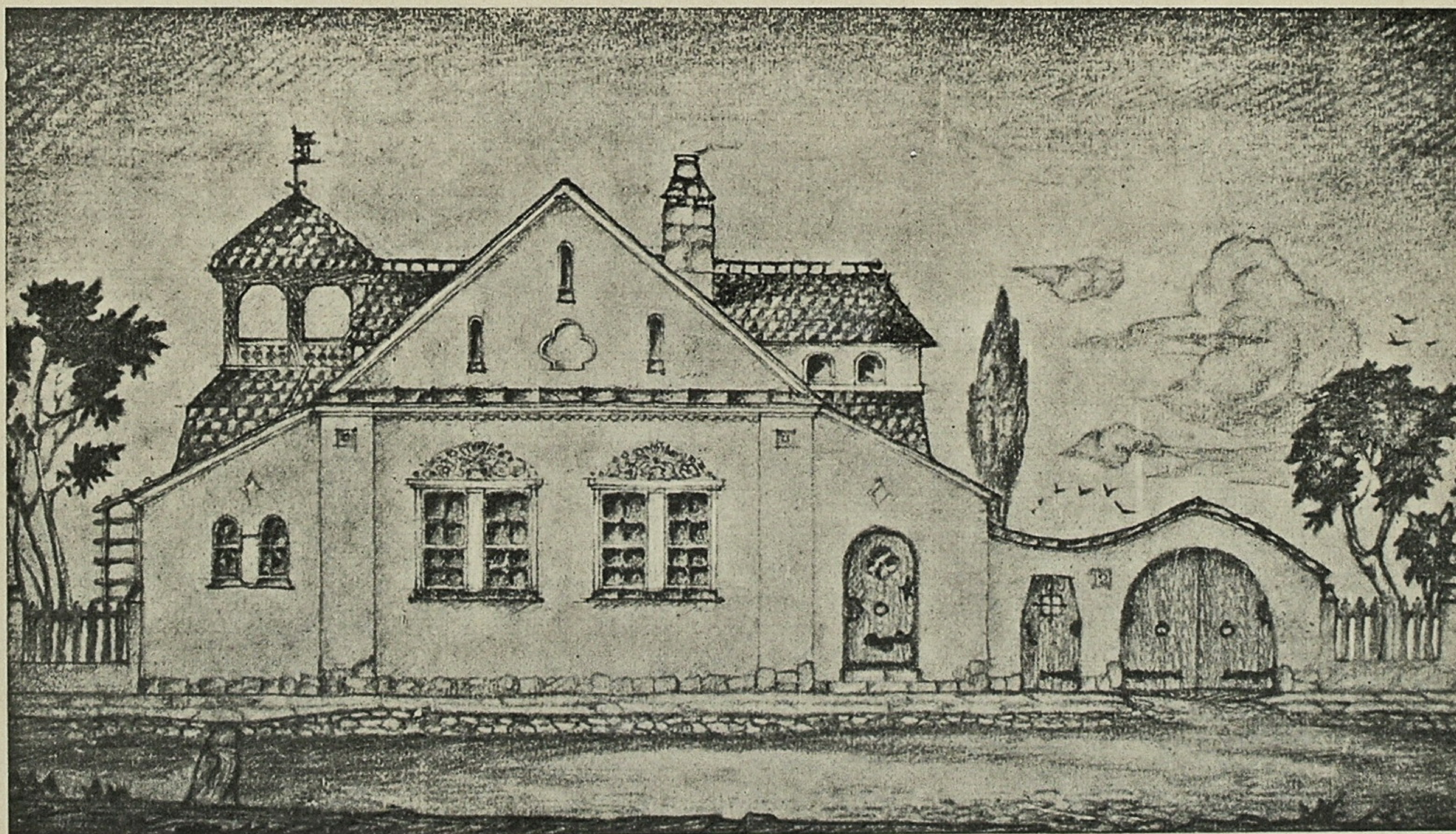
Архіт.-худ. В. М. Троценко. Архітектурний мотив.

V. Trotsenko, architecte-artiste. Motif architectural.

Архіт.-художник В. К. Троценко. Архітектурний мотив.

V. Trotsenko, architecte-artiste. Motif arhitectural.

поетів, а знає тільки хороших і поганих поетів. Так само і тут справа не в тому, майстром яких будинків—великих чи малих—є Віктор Карпович Троценко. Найважливіше те, що в його особі ми маємо видатного майстра, який вклав багато ініціативи і праці в справу розширення нашого архітектурного фронту, в справу розвитку радянської архітектури на Україні, національної формою, соціалістичної змістом.

В ухваленій по доповіді В. К. Троценка резолюції засідання відзначає довголітню плідну роботу В. К. Троценка на архітектурно-будівному фронті.

Беручи до уваги те, що тов. Троценко багато часу працює в галузі української народної архітектури і має великий досвід, ухвалено просити тов. Троценка організувати у своїй майстерні бригаду архітекторів і розгорнути роботу в цьому напрямі так, щоб в результаті одержати конкретний матеріал, який можна було б виставити для глибокого вивчення на українській нараді в справі національної архітектури.

З метою широкого розгортання архітектурної пропаганди серед трудящих—визнано за доцільне поставити творчий звіт В. К. Троценка на великих заводах і будівництвах. Харківському відділові Спілки запропоновано договоритись з харківськими організаціями про влаштування таких звітів.

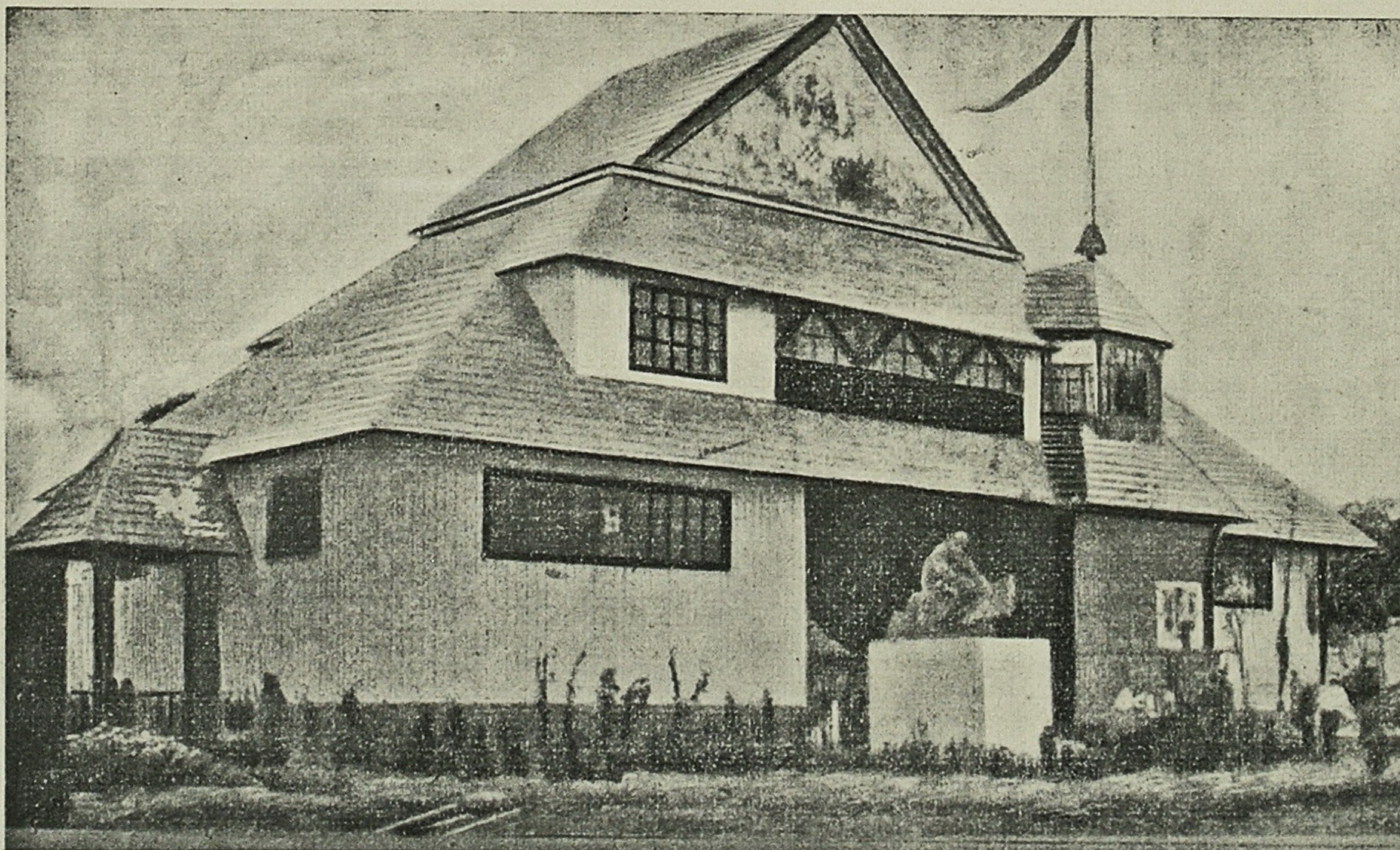
Для популяризації творчості тов. Троценка серед архітектурної громадськості ухвалено доручити Харк. обласному правлінню Спілки радянських архітекторів опрацювати питання про видання ближчого часу монографії робіт В. К. Троценка, в якій відзначити основні риси його творчості, і надіслати українському правлінню Спілки свої пропозиції в цій справі.

Вирішено рекомендувати Київському Будинкові архітектора, а також архітектурним факультетам придбати деякі роботи В. К. Троценка.

М. Б.

Архіт. В. К. Троценко. Павільйон УРСР на Всесоюзній сільськогосподарській виставці 1923 року.

V. Trotsenko, architecte. Pavillon de la RSSU à l'Exposition Agricole de l'URSS en 1923.

Група архітекторів-жінок Діпроміста. Сидять зліва направо: Т. І. Бондаренко, М. Ф. Конопльова, Л. Н. Дмитрієвська і Т. Г. Гузенко. Стоять зліва направо: Р. П. Євелевич, О. М. Архіпова, Є. Г. Рудь, І. В. Васильченко, Є. Г. Щербаненко, Н. Ф. Панчук, В. І. Михайловська і Л. М. Плоцкер.

Groupe des femmes-architectes. Assises de gauche à droite: T. Bondarenko, M. Konopliova, L. Dmitrievska et T. Gouzenko. Debout de gauche à droite: R. Iévélévitch, O. Arkhipova, E. Roud, I. Vassiltchenko, E. Stcherbanenko, N. Pantchouk, V. Michaylovska i L. Plotsker.

Стахановки Діпроміста

В. І. Новіков — директор Діпроміста

У плані міста, в лініях вулиць і кварталів, в узорі паркової зелені, згинах маршрутів руху, в чіткій схемі зв'язків повинен бути відбитий глибокий зміст, усвідомлення вказівок партії, великого Сталіна про архітектуру, про задоволення все більше зростаючих культурних і побутових вимог радянської людини.

В розв'язанні цього величезного завдання соціалістичного будівництва з кожним роком збільшується участь радянської жінки-архітектора.

Ось коротка, але багатомовна біографія Тосі Борисенко.

Зовсім недавно трудящі Дзержинського району міста Харкова віддали свої голоси кандидатові сталінського блоку. Тося—депутат міської ради депутатів трудящих. На шлях великої державної роботи Тосю привели її відданість партії і батьківщині, її стахановська робота, прагнення оволодіти висотами науки і техніки.

Антоніна Трохимівна захистила дипломний проект, одержавши високу оцінку державної комісії в 1937 р., стала архітектором Діпроміста. Уже в дипломному проекті і в перших роботах у Діпромісті над проектуванням майдану, кварталів і парку для селища Пролетарського відчувається бажання і вміння виявити конкретні завдання, вирішення яких визначає зміст роботи.

Зрілість мислі і роль організатора т. Борисенко виявляє особливо як керівник комсомольської стахановської бригади, що проектувала місто Красний Луч в Донбасі.

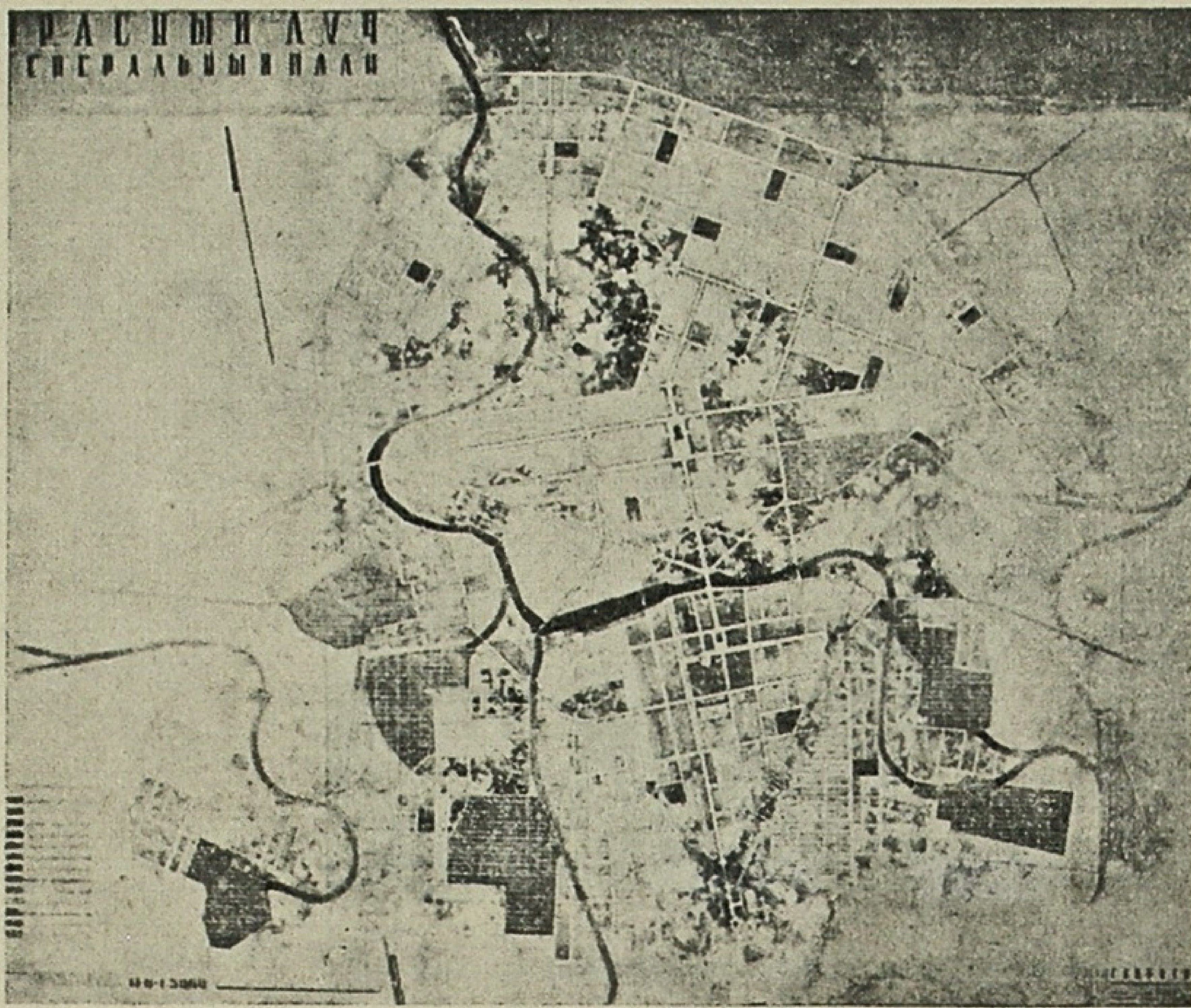
З генерального плану видно, який важливий для рішення об'єкт являє собою Красний Луч. Наявність ряду шахт, необхідність організації зв'язків через вузол залізничних колій, що перетинає місто, нерівний рельєф і дуже складна промислова геологія—все це вимагало від архітектора-бригадира великого творчого напруження і організаторських здібностей для того, щоб провідну ідею соціалістичного будівництва—сталінське піклування про живу лю-

Архітектор А. Д. Іванова.
A. Ivanova, architecte.

Архітектор А. Т. Борисенко.
A. Borissenko, architecte.

Архіт. А. Т. Борисенко. Генплан м. Красний Луч.

A. Borissenko, architecte. Plan général de la ville Krassnyi Loutch.

дину—перетворити в життя. Проект Красного Луча був розроблений замість одного року за 5 місяців і в січні цього року прийнятий сесією виконкому міської ради депутатів трудящих.

Великою справою для радянського архітектора-містобудівника є пропаганда своїх творчих рішень, розрахованих на реалізацію протягом великого часу. Створити актив патріотів генерального плану, патріотів забудови міста можна тільки в тому випадку, коли ідеї автора будуть доведені до свідомості широких мас.

І в цій справі Антоніна Трохимівна виявила належну ініціативу. Свою доповідь сесії ради депутатів трудящих вона ілюструвала діапозитивами, показуючи значення і зміст генерального плану, кожної його деталі, кожної лінії.

Десятий рік працює в Діпромісті архітектор Іванова Алла Данилівна. Тепер можна напевне сказати, що ми маємо в її особі майстра соціалістичного містобудівництва.

Архітектор Іванова—керівник архітектурно-планувальної майстерні Діпроміста, великого колективу, який працює над відповідальними і складними проблемами реконструкції міст і селищ. В 1939 р. майстерня закінчила розробляти проекти планування Горлівки, Херсона, Маріуполя, Слав'янська, селищ шахт ім. Рум'янцева та ім. Калініна, Микитівки 4-5 біс та ін.

Цікавою роботою майстерні є проект розміщення кременчукських заводів. В результаті порівнювального аналізу техніко-економічних показників, визначення капітальних затрат на освоєння промислових територій і відповідного впливу кожного з варіантів на заселювані площадки, виявилось можливим оцінити правильність розміщення п'яти нових заводів.

Ця робота може служити основою для внесення нового положення в інструкцію про планування міст щодо проектування промислових майданчиків, аналізу і більш чіткого їх визначення як відносно кількості, так і відносно якості території.

У визначенні рівня культури планування ми виходимо з того, як архітектор виконує вимоги партії і уряду про ліквідацію гігантоманії, про економічність рішення споруд при одночасній хорошій їх якості.

Слід відзначити, що т. Іванова, як керівник творчого колективу, домоглась в цій галузі серйозних успіхів під час коректування проекту м. Маріуполя. Ефективність використання території міста при одночасному поліпшенні якості архітектурно-просторового рішення вулиць і майданів досягнута тут за рахунок зменшення ширини вулиць, розмірів майданів територій, відведених під сітки соціально-культурних установ.

Майстерня виконала нову для Діпроміста роботу по плануванню Слав'янського курорту.

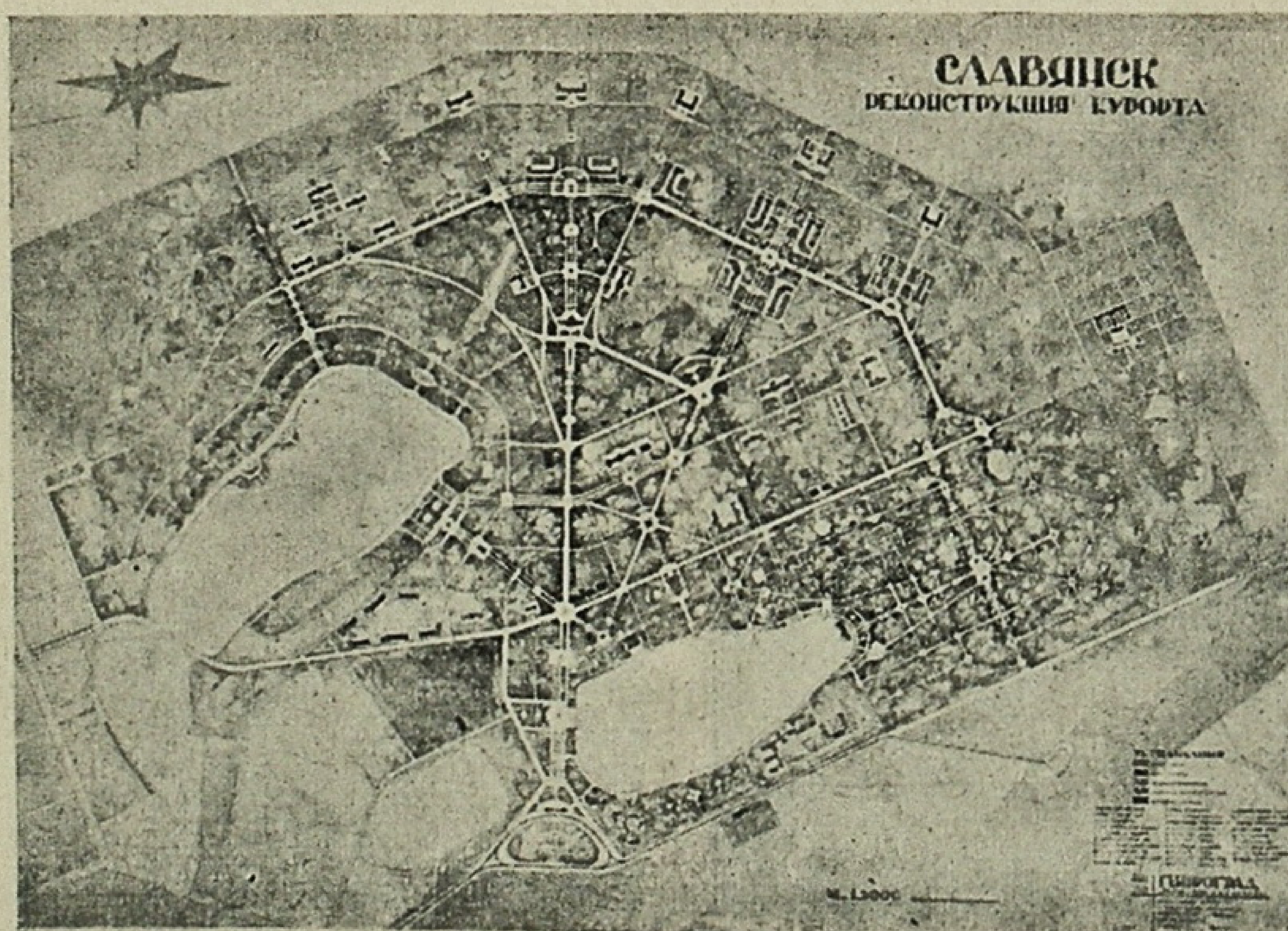
Слав'янський курорт, за покладеною в основу проекту реконструкції гіпотезою використання його бальнеологічних можливостей, значно розширюється. Пропускна спроможність курорту збільшується до 5 тис. ліжок.

Характерною деталлю для творчої роботи архітектора є новий розділ, який не зустрічається в наявних проектах курортів—аналіз планування курорту з погляду фізико-географічних умов.

Дуже складні питання використання природних умов (парку, озер), а також культурних і інших функціональних центрів для ревматиків і хворих на серце, вимагали від архітектора вдумливої роботи і критичного освоєння наявного досвіду планування.

Архіт. А. Д. Іванова. Реконструкція курорту в м. Слав'янськ. Генплан.

A. Ivanova, architecte. Reconstruction du lieu de cure à Slaviansk. Plan général.

Проект схвалено науково-технічною радою Головкурупру.

Свою творчу і виробничу роботу Алла Данилівна поєднує з активною громадською роботою. Вона—голова місцевого бюро Спілки радянських архітекторів у великому колективі Діпроміста.

Як автора проектів планування, архітектора Іванову знають в Горлівці і Кременчуку, в Кіровограді і Слав'янську. Проте треба сказати, що перед нею, саме як перед автором, стоять виключно серйозні завдання.

27 грудня 1939 р. Раднарком України ухвалив постанову, в якій зобов'язав місцеві органи обов'язково погоджувати з Діпромістом розміщення і регулювання поточного будівництва аж до остаточного затвердження проектів планування.

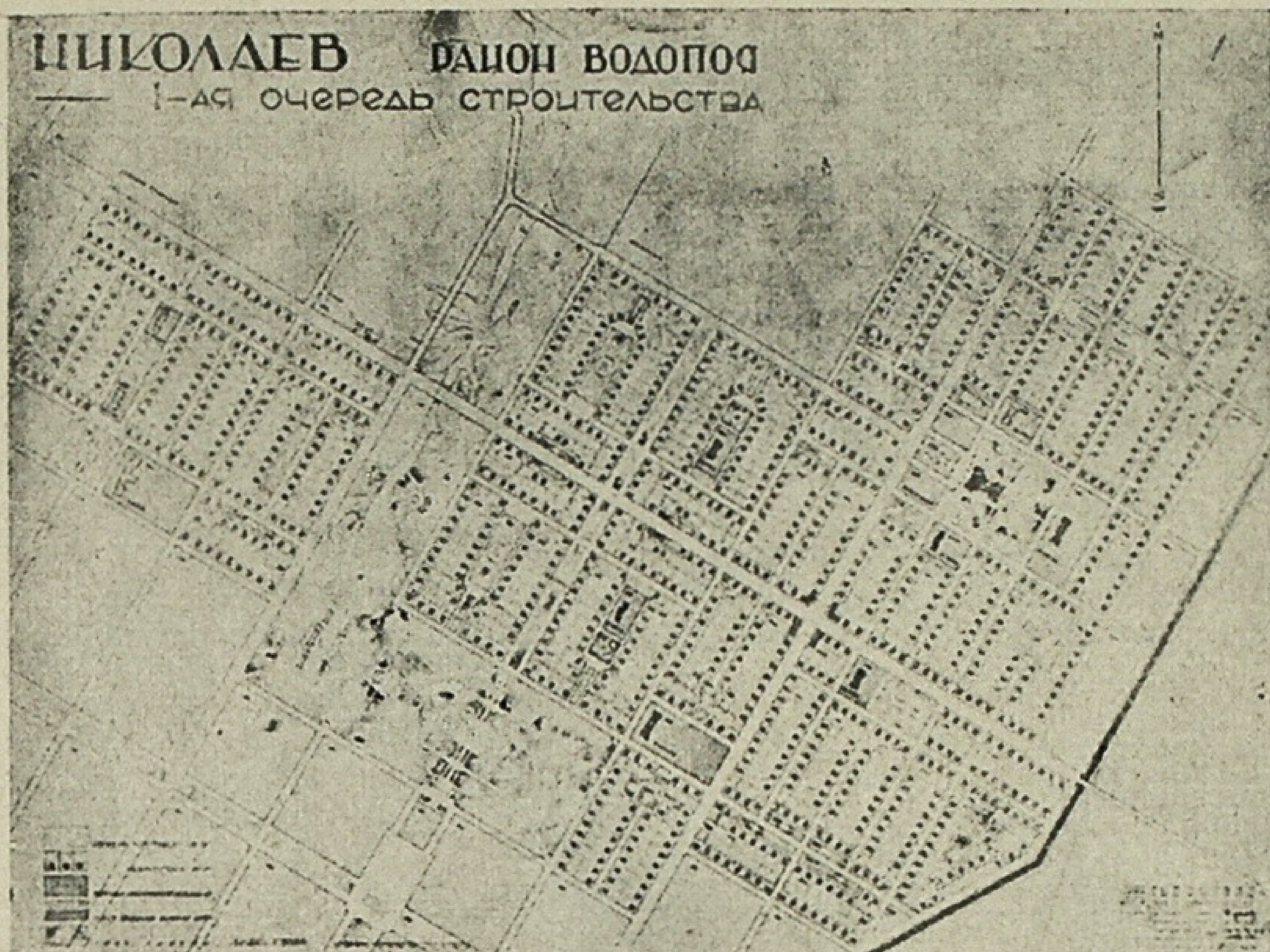
Ця надзвичайно важлива для соціалістичного містобудівництва постанова вимагає корінної зміни ставлення автора проекту планування до питання про здійснення складеного проекту. Тут вимагається не епізодичний інтерес, а постійно діючий зв'язок, який виявляється в контролі, консультації і допомозі, в тому, щоб своєчасно викривати помилки і перекручення, яких можуть допуститись місцеві органи. В такому зв'язку знайдена буде справжня методика і конкретні шляхи послідовної реалізації перспективних накреслень. Немає сумніву, що архітектор Іванова доможеться серйозних успіхів в розв'язанні цього важливого завдання.

Великою любов'ю колективу користується архітектор Архіпова Ольга Миколаївна. Свій творчий життєвий шлях вона міцно зв'язала з плануванням міст. Будучи дуже чуйною до життєвих вимог, Ольга Миколаївна в своїх працях завжди знаходила способи відповідати на ці вимоги, даючи при цьому цілком реальні рішення.

Тепер стає зрозумілою та скромність, що виділяла Ольгу Миколаївну з середовища так званих „новаторів", які згодом дістали відповідну оцінку.

Архітектор Архіпова, працюючи в 1938 р. над коректуванням розробленого в 1932 р. одеським філіалом Діпроміста проекту м. Миколаєва, показала творчу зрілість і вміння організувати роботу. Миколаїв—значний промисловий центр, має великі водні артерії. В місті будівництво окремих об'єктів розгорталось всупереч генеральному планові. Завод сільськогосподарського машинобудування, який було запроектовано винести з міста, був реконструйований і розширений. Паркові території і підступи до водного дзеркала були зайняті під будівництво. Теплоелектроцентраль була споруджена без належних санітарних розривів.

Весь цей комплекс складних питань, а також широко розгорнуте індивідуальне будівництво Ольга

Архіт. О. М. Архіпова. Реконструкція м. Миколаєва. Проект забудови 1 черги.

O. Arkhipova, architecte. Reconstruction de la ville de Nicolaev. Projet de bâtisse primaire.

Генплан селища Дружеська (Донбас). Автори — архітектори В. І. Михайловська і О. М. Архіпова.

Plan général du bourg Droujeska (Donbass). Auteurs — V. Mikhaylovska et O. Arkhipova, architectes.

Архіт. Н. Ф. Панчук. Проект реконструкції селища № 32-біс (Донбас).

N. Pantchouk, architecte. Projet de reconstruction du bourg № 32-bis (Donbass).

Генеральний план м. Кременчука. Автор—архіт. А. Д. Іванова.

Plan général de la ville Krementchouk. Auteur — A. Ivanova, architecte.

Миколаївна зуміла проаналізувати і, залучаючи до ліквідації труднощів, що виникали, місцеві партійні та радянські організації, зуміла найти правильне їх розв'язання.

Найбільшими роботами Ольги Миколаївни є проект міста Орджонікідзе, проект майдану в Краматорську, на якому споруджується палац культури, готель і житлові будинки, квартали в селищі Сучани, парк культури і відпочинку в Орджонікідзе і т. ін.

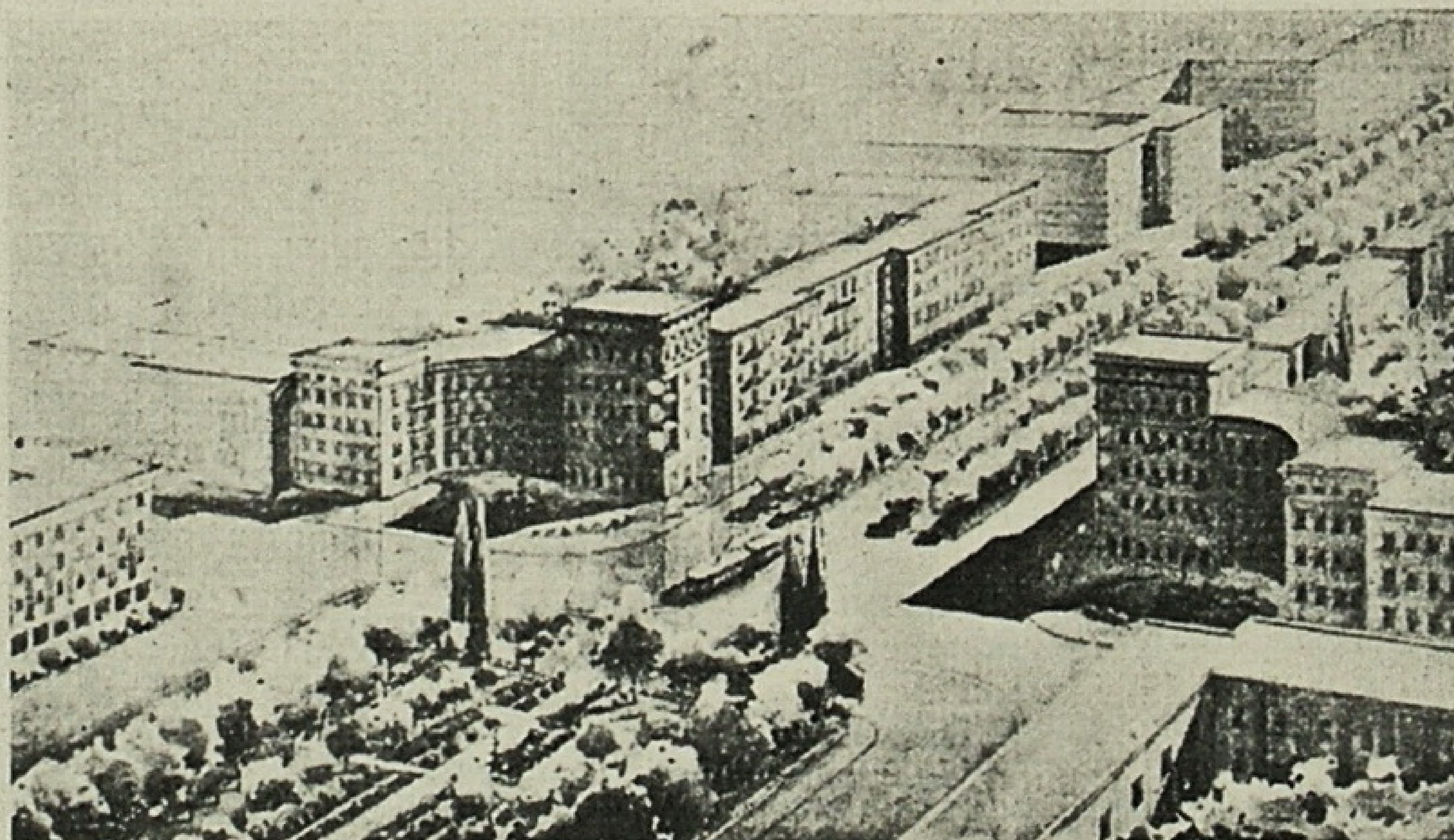
Архітектор Архіпова—стахановець, активний учасник у готуванні до виборів у місцеві ради депутатів трудящих.

В групі стахановок-архітекторів певне місце посідає Михайловська В. І., яка має не тільки великий практичний стаж проектування, а й активно займається науковою розробкою питань організації дитячих садків і ясел. Готуючись до перших українського і всесоюзного з'їздів архітекторів, делегатом яких вона була, Віра Іванівна провела велику роботу щодо обслідування дитячих установ у Харкові. В теперішній час вона пише на цю тему дисертацію на вчений ступінь кандидата архітектурних наук.

Стахановки і відмінниці Плоцкер Л., Жуковська А., Гузенко Т., Панчук Н. і інші становлять ланку активних виробничиць і громадських працівників Діпроміста, що присвятили своє творче життя справі соціалістичного містобудівництва.

В Діпромісті працює понад 20 архітекторів-жінок. Багато з них—молоді спеціалісти-вихованки Харківського інституту комунального будівництва, містобудівного і паркобудівного факультетів. Це ті нові профілі радянських спеціалістів, яких народило багатогранне життя нашої великої соціалістичної батьківщини, грандіозне будівництво міст і селищ.

Усвідомлення цього збуджує нові стимули соціалістичного змагання, робить працю більш значною і радіснішою...

М. Херсон. Реконструкція Червоноармійської вул. Автор — архіт. Жуковська А. Б.

Ville de Cherson. Reconstruction de la rue de l'Armée Rouge. Auteur — A. Joukovska, architecte.

ЗА ЗДІЙСНЕННЯ РІШЕНЬ XVIII З'ЇЗДУ ВКП(б) у БУДІВНИЦТВІ

На будівництві книжно-журнальної фабрики в Києві

Бригада: проф. **М. О. Даміловський**, архіт. **Є. О. Моргилевська, М. Л. Бабат** і архіт. **І. І. Машков**

Три роки тому на перетині трьох вулиць—Загородної, Прозоровської і Ново-Митрофановської почалось будівництво гіганта української поліграфічної промисловості—нової книжно-журнальної фабрики, про могутність якої можна судити хоч би з таких показників: лінотипи її дадуть понад 140 тис. сторінок лінотипного набору в рік, ротації—25.500 відбитків в годину, репродукційні апарати фото-механічного цеху будуть випускати 5 млн. кв. см високоякісної художньої продукції в рік, палітурний цех буде випускати щороку 12.273 тис. книг в палітурках і т. д. і т. п. Фабрика буде мати в складі своєму 6 могутніх виробничих цехів: друкарський, устаткований плоскодрукарськими машинами і двома ротаціями, літографський з одноколірними і двохколірними „офсетними“ машинами, наборний цех з 8 лінотипами і великою кількістю шрифтових кас для ручного набору, фотомеханічний цех, цех меццотінто і палятурно-брошуровочний. Ці цехи будуть озброєні самими останніми досягненнями нашої вітчизняної і закордонної поліграфічної техніки, високою механізацією виробничих процесів і досконалою організацією праці.

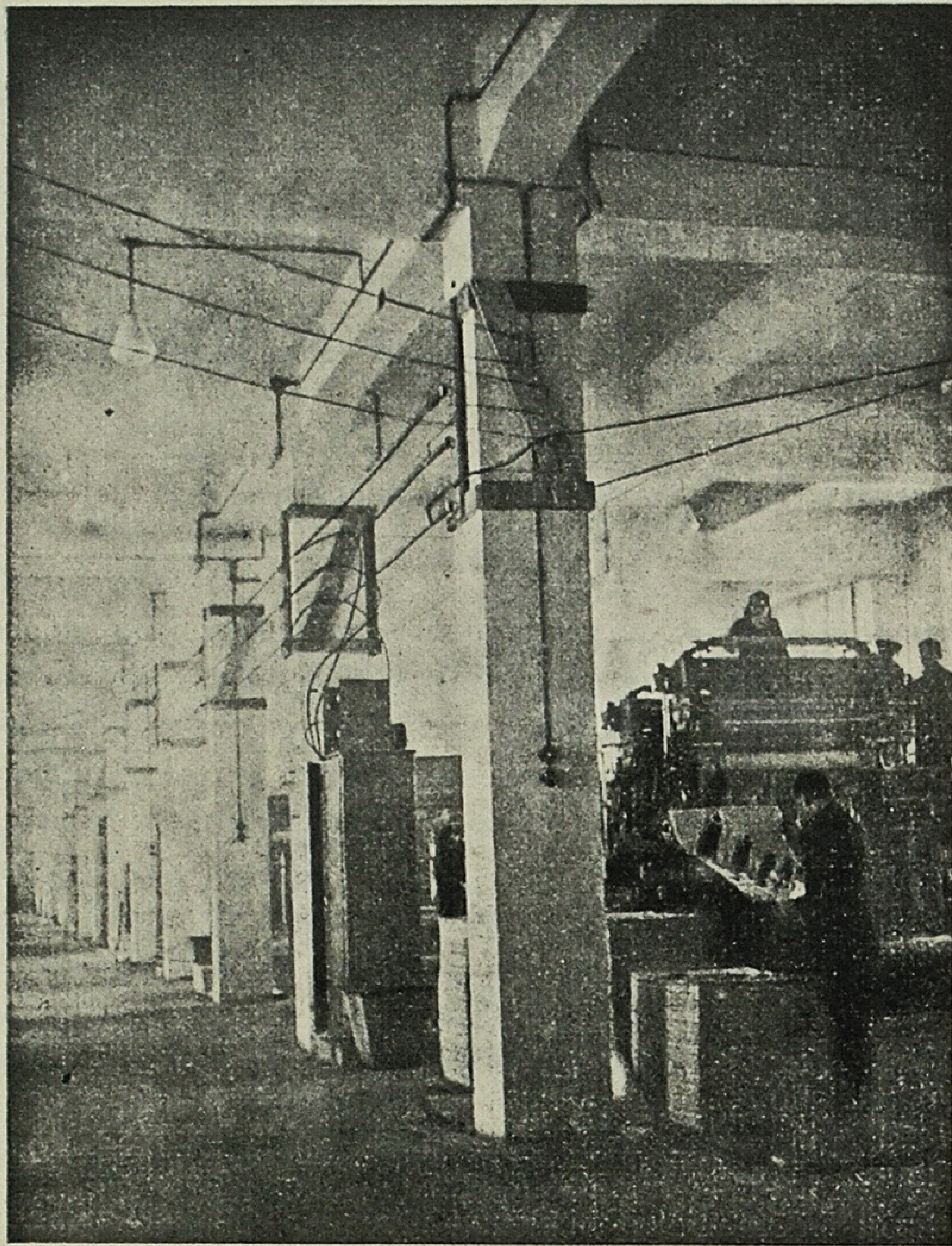
Нова фабрика буде зразковим підприємством і по моці і досконалості своїх культурно-побутових установ і приладів. Гардеробні на кілька сот робітників з індивідуальними шафочками, душі, умивальні, дезинфекційна камера, фабрична амбулаторія з терапевтичним, хірургічним і гінекологічним кабінетами, зал для загальних зборів на 500 чол., кімната матері і дитини, перукарня з чоловічим і жіночим відділами, кухня-їдальня з перепускною спроможністю в 2 тис. блюд на одну зміну і обіднім залом на 360 чоловік, просторі приміщення для громадських організацій—парткому, фабзавкому і комітету ЛКСМУ, для бібліотеки, класні кімнати для гурткових занять і т. д.—все це уже або збудовано в натурі, або намічено проектом фабрики до будівництва в другу чергу.

Будівництво цього гігантського підприємства, яке повинно буде відіграти таку велику роль в культурному житті країни, провадиться неприпустимо повільними і млявими темпами. За три роки, які минули з дня закладки фундаменту, збудовано всього лише 40% головного корпусу фабрики, в якому за проектом повинні бути розміщені всі основні виробничі цехи. Майже повністю готовий і зданий в експлуатацію літографсько-друкарський цех, який являє собою просторий, світлий зал розміром в 18 × 85,5 м при двохрядному розташуванні машин з центральним, поздовжнім проходом шириною в 3 м. Фото-механічний цех закінчується внутрішнім устаткуванням. Решта цехів і приміщень фабрики чекає будівництва другої черги.

Ці, надзвичайно розтягнуті, строки проведення будівних робіт не могли, кінець-кінцем, не відбитися на основних виробничих показниках будівництва.

Надзвичайно нерівномірно використовуються будівництвом кредити, які відпускаються на будівельні роботи. В 1938 р., коли ці роботи провадились підрядним способом (підрядчик—трест Укрбудмісцевпром), на чисте будівництво книжно-журнальної фабрики було відпущено 1.300 тис. крб., але з цієї досить великої суми було використано лише 600 тис. крб. З зовсім іншою картиною, як це не дивно, стикаємось ми на цьому будівництві в минулому році, коли будівні роботи перейшли з підрядного на господарський спосіб будівництва, тобто перейшли в руки відділу капітального будівництва фабрики (виконроб—Д. В. Шапар). Діставши на 1939 р. лише 700 тис. крб. на чисте будівництво, фабрика спромоглась протягом цього року вкласти в капітальні роботи близько 1 млн. крб. або, говорячи точніше, 959 тис. крб. Понад чверть мільйона (259 тис. крб.) будівництво дістало в результаті мобілізації внутрішніх ресурсів, шляхом реалізації всякого роду неліквідів і матеріальних цінностей, не потрібних будівництву (залізо крупних перерізів, приладдя сантехніки та ін.). Ці дефіцитні будматеріали, в результаті заумного „господарювання“ Укрбудмісцевпрому, лежали на площадці і в складах будівництва книжно-журнальної фабрики в той час, як інші будівництва і підприємства відчували в них гостру потребу і посилено їх шукали.

Слід, залишений на цьому будівництві безгоспо-

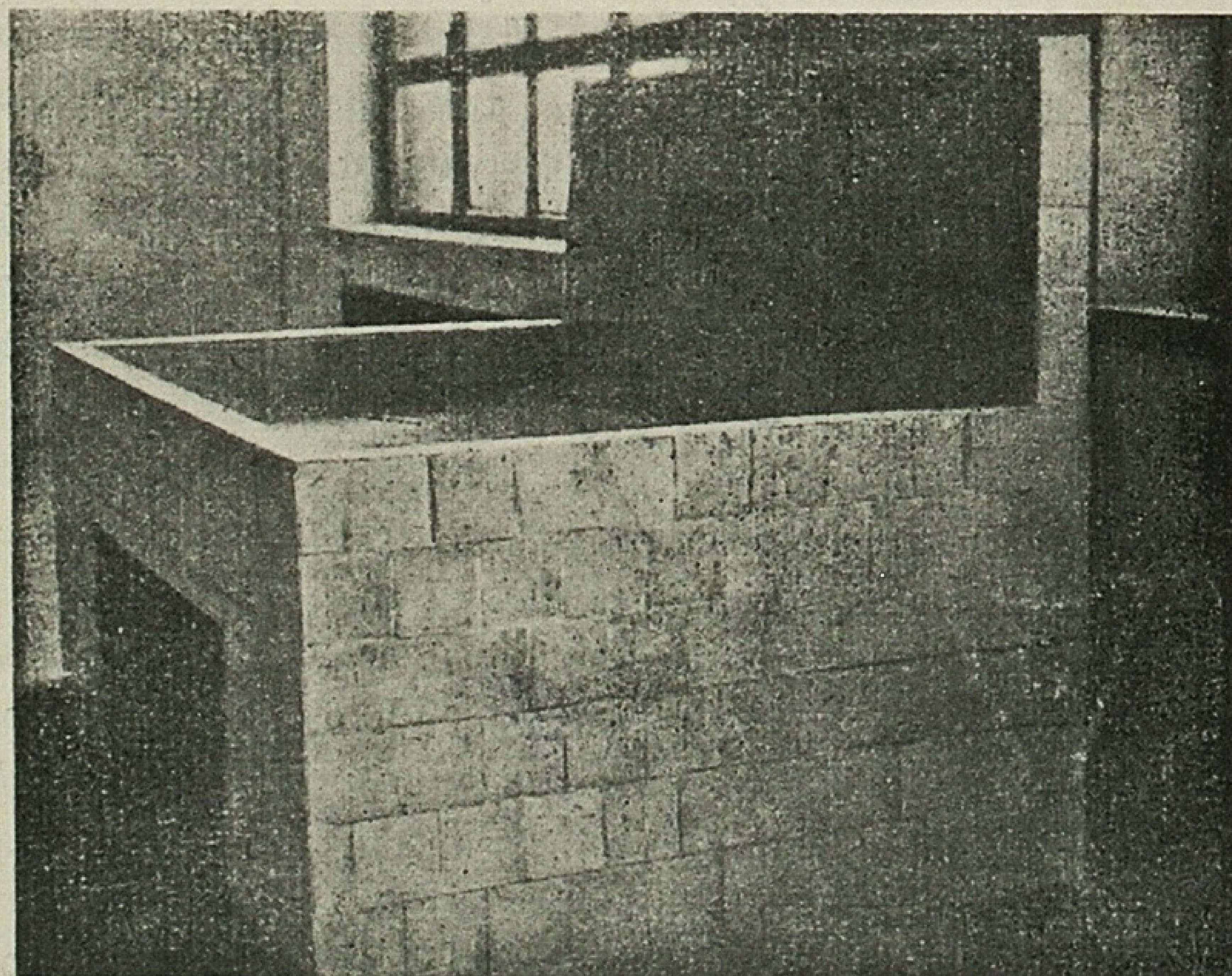
Нова книжково-журнальна фабрика в Києві. Літографсько-друкарський цех.

Nouvelle fabrique de livres et revues à Kiev. Atelier de litho-typographie.

дарністю Укрбудмісцевпрому, виявився таким глибоким, що будівництво і досі не можна поставити на належні рейки. Програма будівних робіт в 1939 р., не зважаючи на менш досконалий спосіб ведення

Ванна з кахлів для промивання негативів у цинкографському цеху.

Bain à carreaux pour le lavement des négatifs à l'atelier de zincographie.

робіт—господарський, на перше липня була виконана в розмірі 100% (в 1938 р. програма була виконана лише на 47%). Однак, успішне виконання програми і загальне поліпшення постановки справи в минулому, 1939 році не на багато піднесло загальний господарський ефект від вкладених в це будівництво капітальних затрат. І справді, з 121.900 кб. м, передбачених проектом будівлі, держава на сьогодні дістала лише 39.715 кб. м готових для промислової експлуатації приміщень. При цьому не можна не врахувати, що і ця робота закінчена далеко не на всі 100%. Поряд з художниками і копіювальниками в літографському цеху, ви можете в коридорах зданого в експлуатацію корпусу бачити різноманітних кваліфікацій будівних робітників, починаючи від штукатурів і кінчаючи монтажними робітниками по електроустаткуванню. Звертає на себе увагу те, що значну частину витрачених досі коштів вкладено в ділянки будівництва, дуже далекі від закінчення, що такі елементи устаткування будівлі, як водопровід і каналізація, здійснені з розрахунку потреб всього комбінату, тобто для 121 тис. кб. м, а не для виконаної в першу чергу частини будівлі. Отже не можна не погодитись з тим, що тут має місце справжнісінька змертвіння державних коштів.

Механізація робіт на будівництві незадовільна. З окремих виробничих процесів механізовані виготовлення розчину і бетону (на будівництві працюють 2 бетономішалки системи „Егер" і „Рамсон", 2 розчиномішалки—рюмочна і шнекова і камнедробилка Блека). Механізованими можна вважати побілку і переробку паркету під асфальт. Вертикальний транспорт складається з двох кранів-укосин, одного шахтного під'йомника і стрічкового транспортера „Ленінець".

Є на будівництві і, так звана, мала механізація (електрорубанки, електропилки, вібратори), однак, насиченість малими механізмами окремих ділянок будівництва недостатня. Дуже погано стоїть справа з такими роботами, як штукатурні, санітарно-технічні роботи і по горизонтальному транспорту, де ступінь механізації дорівнює нулю. Опалубочні роботи механізовані лише на 10%, столярні і арматурні роботи—процентів на 30—40.

Дуже несприятливою „подробицею" треба вважати те, що на такому процесі, як виготовлення розчину і бетону, де є повна механізація, середньорічне завантаження бетономішалок складає лише 1,5 години в день.

Слабо запроваджені на будівництві книжно-журнальної фабрики соціалістичні методи праці. В 1939 р. тут були організовані 3 комплексні бригади по кам'яних, бетонних і штукатурних роботах. В кожну бригаду входило кілька ланок, які складалися з ро-

Зліва направо: виконроб будівництва Т. Шапар, бригадир-стахановець Б. Н. Бородін і тесляр-стахановець І. С. Суярко.

De gauche à droite: conducteur de travaux Chapare, brigadier-stakhanovien V. Borodine, charpentier-stakhanovien I. Souiarko.

бітників суміжних спеціальностей—напр., в бригаду бетонщиків входила ланка, яка безпосередньо виготовляла бетон, 1 моторист, 6 підсобників, кілька укладачів (залежно від об'єму робіт), підвізники бетону і арматурщики. Загальний процент охоплення робітників комплексними та іншими бригадами складав не більше 35—40 проц. наявної на будівництві робочої сили. Серед учасників цих бригад було немало стахановців, які працювали з великим ентузіазмом і показали, справді, соціалістичні темпи в роботі. З цих робітників слід окремо відзначити бригадира бригади столярів В. Н. Бородіна, який зразково організував своє робоче місце і влаштував комбінований станок для різних столярних робіт (виборка шпунтів, виготовлення профілей, перепилювання дошок та ін.), що дало змогу довести виконання ним норми до 297,3 проц. Треба відзначити також тесляра І. С. Суярка, який виконував норму на 190%, і бригадира комплексної бригади бетонщиків Г. М. Дудка, який дав у середньому 163% виконання норми.

Якість робіт на будівництві книжно-журнальної фабрики не погана. Але те, що приміщення здані в експлуатацію при незакінчених будівних роботах, кінець-кінцем, може знизити цю якість. Так, напр., непофарбовані віконні рами, дверні полотна та ін. псуються від атмосферних впливів, паркетні підлоги залишаються з наявними в них „хвилями" і т. ін.

Перейдемо до висновків, які напрошуються з наведених нами даних. Висновки ці, кінець кінцем, приводять нас взагалі до організаційної постановки будівної справи в Наркомлегпромі.

Зовнішньо на цьому будівництві є навіть певні досягнення: вартість куб. м збудованої споруди не виходить з кошторису і дорівнює 47 крб. 42 коп., в будівництві застосовується механізація, запроваджуються (хоч і не рішуче) соціалістичні методи праці; за останні роки тут виросли люди, які піклуються про будівництво і т. д.; капіталовкладення на цей рік, які складають 500 тис. крб., виконавець робіт т. Шапар обіцяє освоїти в першій половині ц. р.

Але це благополуччя лише уявне. На цьому будівництві можна виразно побачити всю недосконалість організації будівної справи в системі Наркомлегпрому. Це будівництво є яскравим свідченням того, що в цій системі не керуються вказівкою тов. Молотова в його доповіді на XVIII з'їзді ВКП(б) про те, як по-більшовицькому треба організувати будівництво. Хіба не говорять про розпорошування і змертвіння капіталів, асигнованих на будівництво, темпи будівництва фабрики, яка ось уже два роки дістає по 500—700 тис. крб. асигнувань при досить широкому фронті будівних робіт? Хіба те, що в минулому році план будівництва був виконаний до 1 липня і в цьому році має бути закінчений приблизно до цього ж місяця, не говорить про те, що тут не використовуються наявні можливості для швидкого і повного пуску фабрики.

В своїй доповіді на XVIII з'їзді ВКП(б) товариш В. М. Молотов говорив, що: „Треба ще більше налягти на освоєння і на використання техніки, якої у нас стало дуже багато"... „скільки у нас ще невикористаної техніки, скільки ще прекрасного устаткування простоює багато часу марно, без користі для держави!"

На цю пряму вказівку глави уряду керівники будівницва Наркомлегпрому відповідають тим, що завантажують свої механізми на півтори години в день.

Проект книжно-журнальної фабрики складався в 1936 р. Здійснення його не передбачало запровадження швидкісних методів будівництва. Однак, простота і однотипність конструкцій, прийнятих в проекті, безперечно дозволяють без особливих труднощів у значній мірі переключити будівництво на збірні і швидкісні методи будівництва, збірні міжповерхові перекриття, столярка, сантехніка тощо. Але для цього потрібна концентрація коштів, асигнованих на будівництво, а не розпорошування їх на десятки

будівель, які провадяться до того ж Наркомлегпромом кустарно-господарським способом.

До речі, самий факт ліквідації будівного тресту і перехід на господарський спосіб провадження будівництва заслуговує на особливу увагу. Чи не суперечить цей захід рішенням XVIII з'їзду партії? Чи не є півторагодинне завантаження механізмів на будівництві книжно-журнальної фабрики прямим наслідком такої організації будівництва?

Напрошуються висновки: розподіл капіталовкладень по об'єктах будівництва і організація його в системі Наркомлегпрому УРСР явно непродумані. Наркомату слід більш рішуче звернути свою увагу на будівлі, які треба найшвидше здати в експлуатацію, і відповідною концентрацією коштів створити можливість переходу їх на швидкісні методи будівництва.

Наркомату, ми гадаємо, необхідно створити прокатні пункти будівних механізмів. Це дасть змогу підприємствам, які розгорнули своє виробництво в незакінчених ще приміщеннях, провадити їх закінчування справді господарським, економічним способом, без заморожування в себе механізмів і грошей.

Такі прокатні пункти можуть, нам здається, організувати свою роботу по аналогії з МТС.

Слід також подумати і над організацією кооперування окремих видів робіт на будівництвах, як от виробництво столярки, залізобетонних виробів та ін. з тим, щоб перенести їх виготовлення на заводи буддеталей і щоб на самому будівництві провадити лише збирання цих деталей.

„Універсальний брусок" для житлового будівництва

А. Лондон

При розгляді несучих конструкцій цегляного житлового будинку нас вражає суперечність між простотою статичної схеми конструкцій і складністю та різноманітністю їх вирішення.

Основні несучі конструкції в такому будинку — це балки на двох, рідше на кількох опорах (балки міжповерхових перекрить, перемички, прогони), або центральнонавантажений стояк (колони). Під час спорудження цих конструкцій на будівництві доводиться мати діло з найрізноманітнішими матеріалами (метал, залізобетон, дерево) і з величезною кількістю сортаменту з цих матеріалів. При спорудженні більшості житлових будинків вживається щонайменше 15—20 видів прокатного заліза, до 10 сортаментів дерев'яних балок, багато гнучкої арматури, різні дрібні деталі, зв'язані з кріпленням конструкцій. На збірному будівництві використовується багато збірних елементів і деталей.

Все це дуже ускладнює провадження будівних робіт, утруднює роботу постачальних організацій і, отже, здовжує період будівництва. На практиці майже неможливо виконати всі запроектовані конструкції. Точний перелік всіх елементів і деталей становив би великий список. На практиці не буває майже жодного проекту, який згодом не довелося б переробляти через відсутність необхідного сортаменту матеріалів. Така різноманітність конструкцій, безумовно, гальмує впровадження в будівництво швидкісних методів.

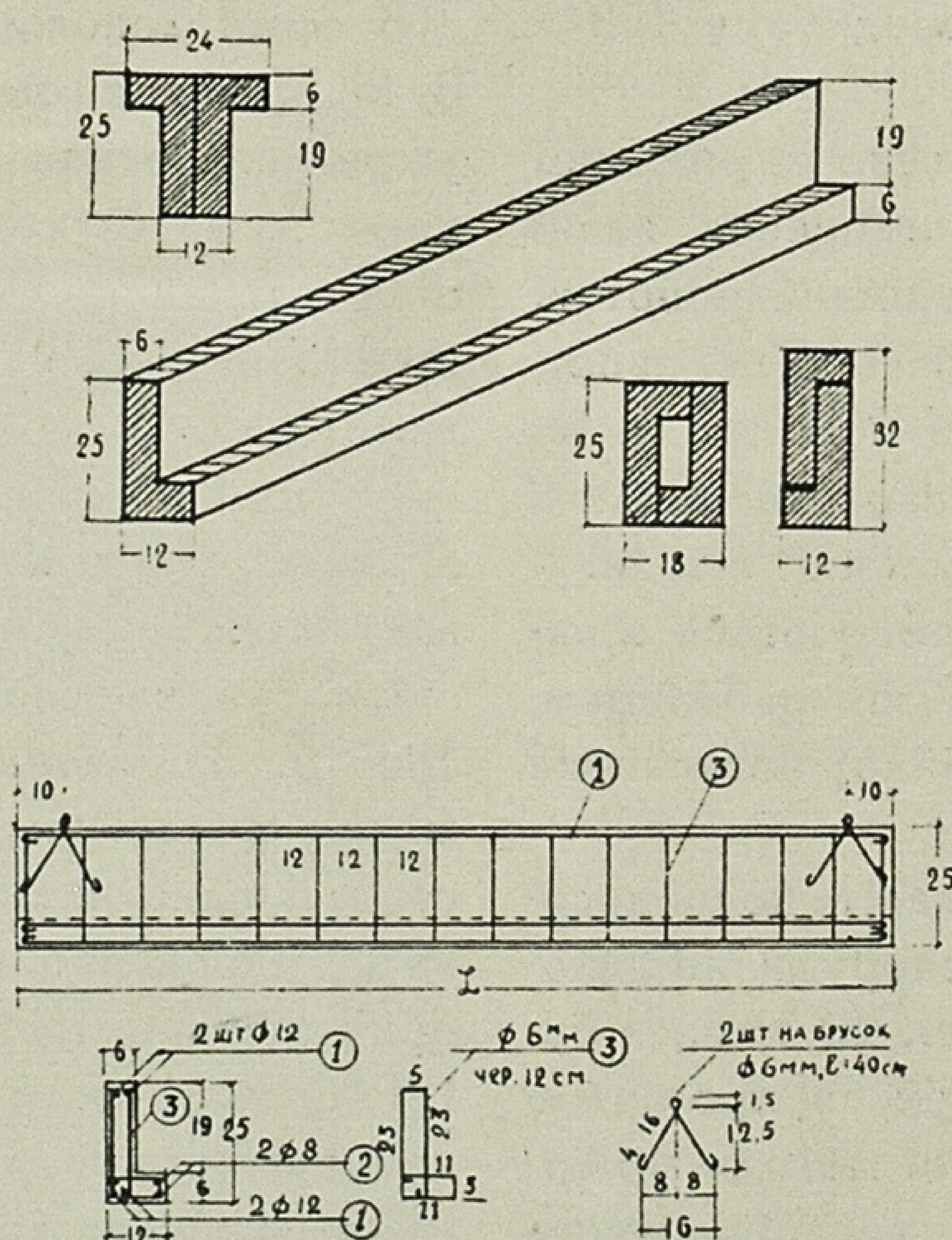

Рис. 1

Авторові цієї статті спільно з інж. М. Н. Кармазиним спало на думку створити універсальний елемент, з допомогою якого можна було б здійснити всі несучі конструкції житлового будинку. Таким елементом є „універсальний брусок", який ми розглядаємо в цій статті.

„Універсальний брусок" являє собою залізобетонну балку постійного поперечного перерізу (кратного розмірові цеглини), однакового армірування. Висота його дорівнює 25 см, товщина 6 см, ширина 12 см, матеріал — залізобетон марки R_{80} — 110 кг/см², вага 1 погонного метра — 44 кг.

З „універсального бруска" можна робити балки, перемички двер-

ні і віконні прогони, колони (див. рис. 1—7).

Розгляньмо деякі конструкції, виготовлені з цього бруска.

Перемички

Однією з найбільш вдалих форм застосування „універсального бруска“ є перемички (рис. 2). Кратність „універсального бруска“ розмірам цегли дає змогу використовувати брусок для якої завгодно ширини стіни.

Для перемичок, що несуть важкі балки, перші два бруски (з внутрішнього боку стіни) ставляться, дальші два ложаться. Так створюється необхідна „чверть“ для того, щоб спиралась віконна коробка. Для перемичок, що не несуть балок (або малих прогонів) бруски ложаться.

Цегляна кладка і повітряні прошарки між брусками створюють необхідний термічний опір.

Перемички вмуровуються в стіну на 20—25 см. Стоячі бруски зв'язуються 4-міліметровим відпаленим залізним дротом, що проселяється в спеціальні металічні вушка.

Мала вага окремого елементу (в середньому 80 кг) дає змогу монтувати її в умовах малої механізації або навіть вручну.

Перемички не потребують опалубки та оштукатурювання і економніші від металічних. Розрахунок показав, що, навіть при найважчому навантаженні, брусками можна перекрити віконні і дверні пройми житлових будинків. Відповідний розподіл арматури дає змогу ложити і ставити брусок. На рис. 3 показано заготівний для „універсального бруска“ розмір 1,2—2,35 м, що застосовується для перемичок.

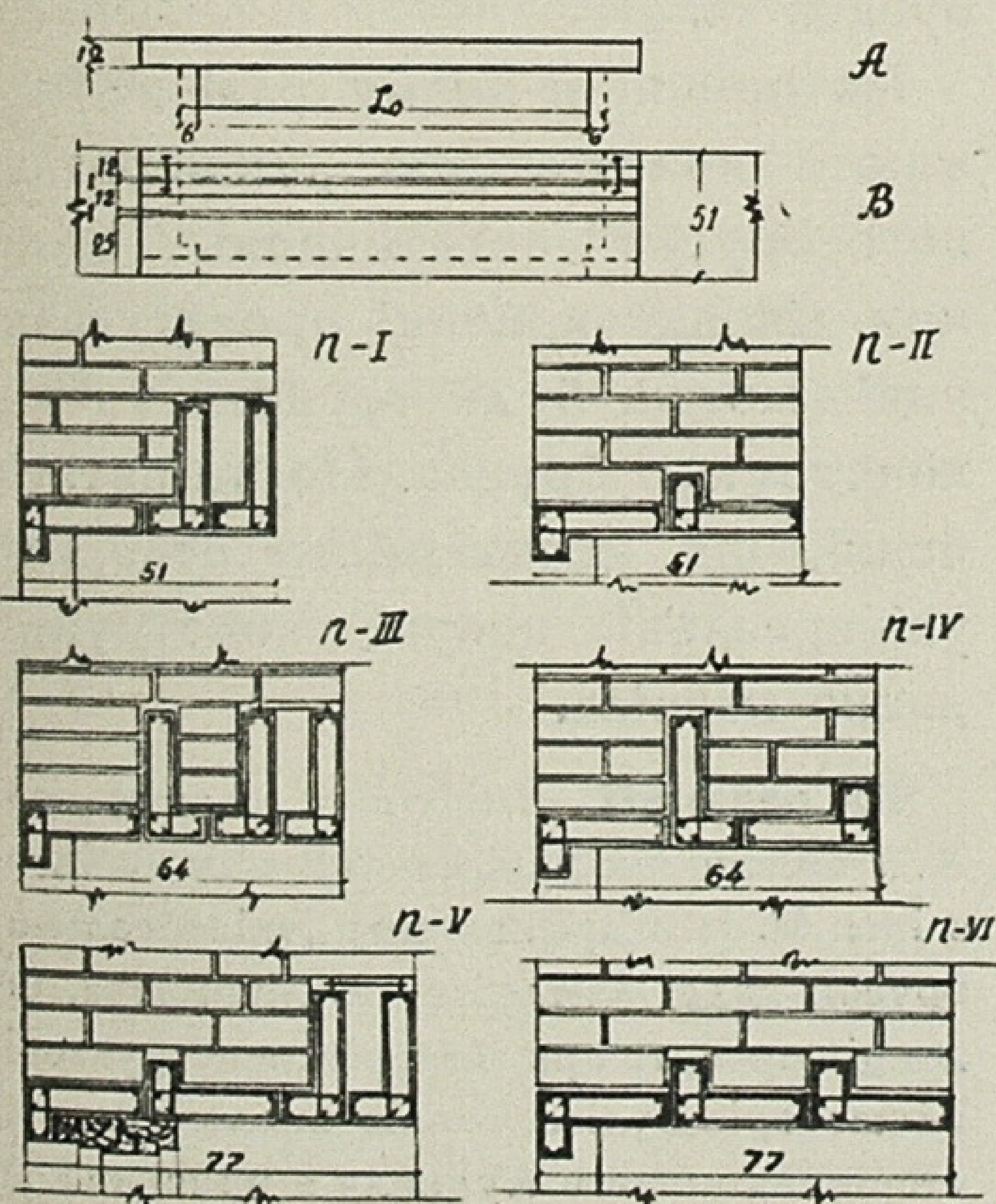

Рис. 2

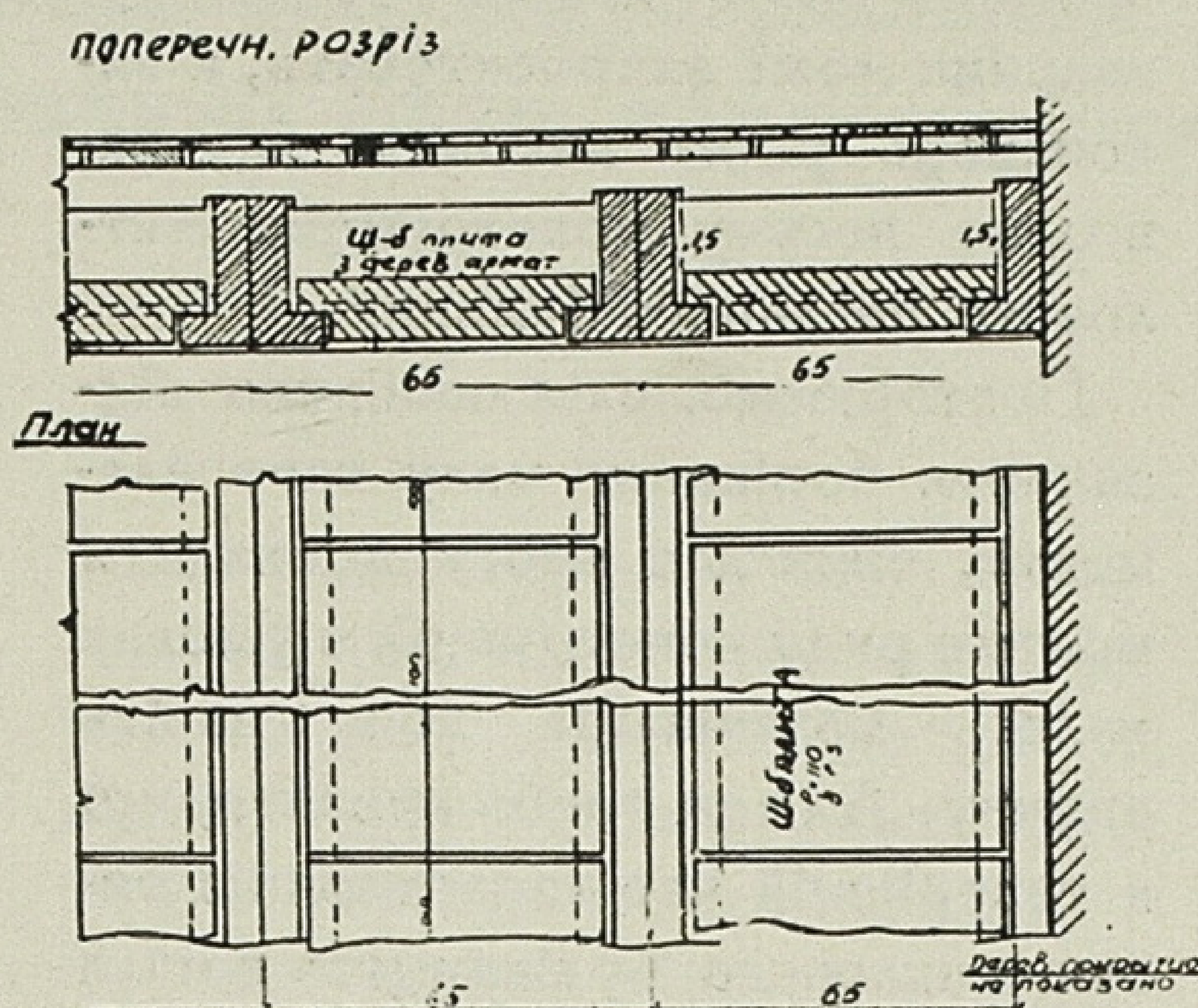

Рис. 3

Балки

Коли поставити два бруски поруч в вигляді перевернутої букви Т, то утворюєтся зручна балка для міжповерхового перекриття (рис. 4). Для заповнення береться залізобетонна плита з дерев'яною арматурою, але можна брати і інше заповнення; по верху брусків укладені лаги, чорна підлога і паркет. Можна укладати готові щити чорної підлоги без лагів.

Перевагами такого перекриття є: 1) вогнестійкість, необхідна для перекрить підвалів і горищ; 2) зручність і швидкість монтажу балок і заповнення. Монтаж плит провадиться опусканням їх (в протиріч вагу збірним перекриттям на металічних балках, де укладання залізобетонних плиток дуже незручне); 3) відсутність несучих залізобетонних плиток; мала вага монтажного елементу—44,5 кг в погонному метрі (це відповідає вазі двохтаврової балки № 27).

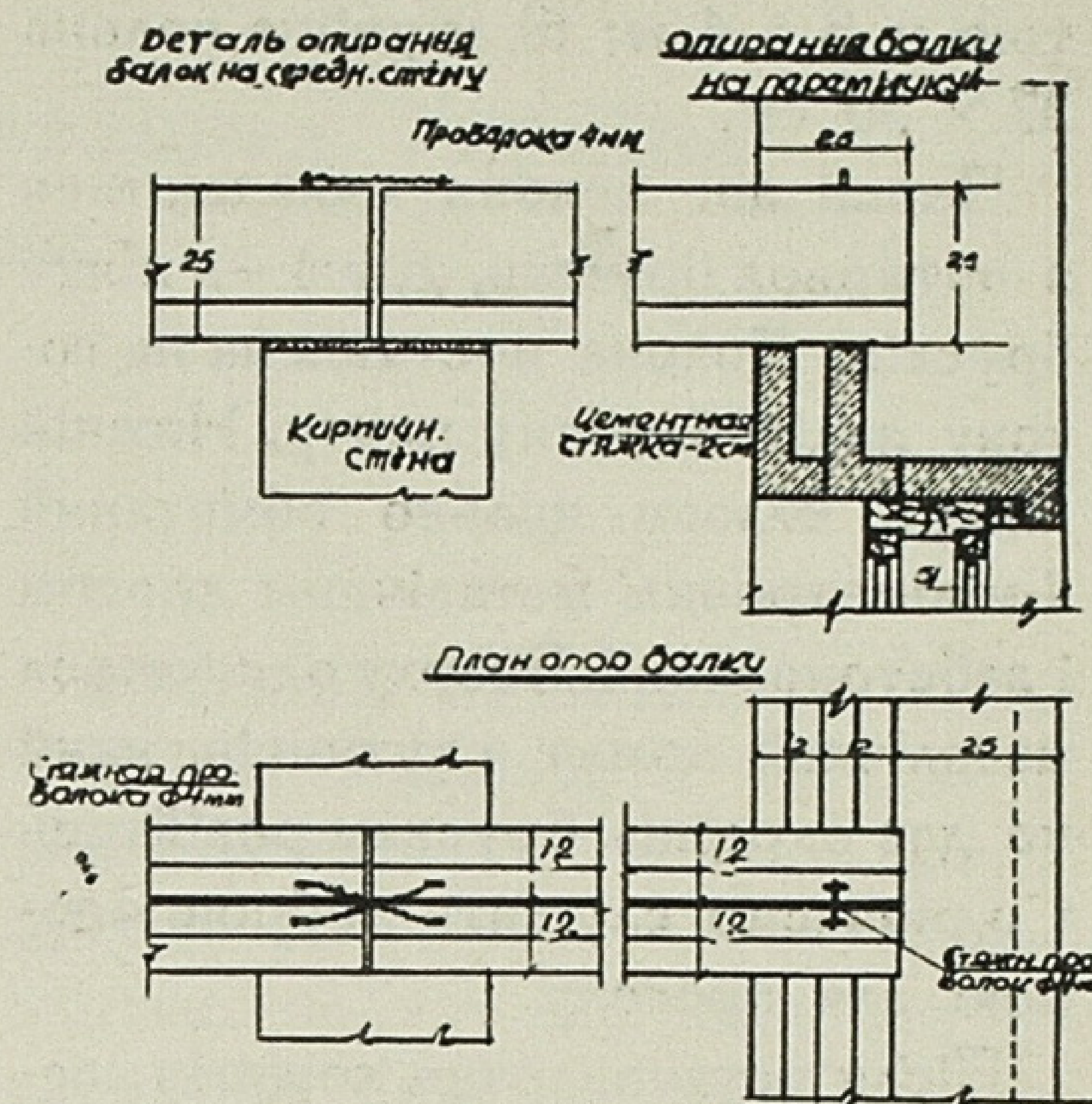

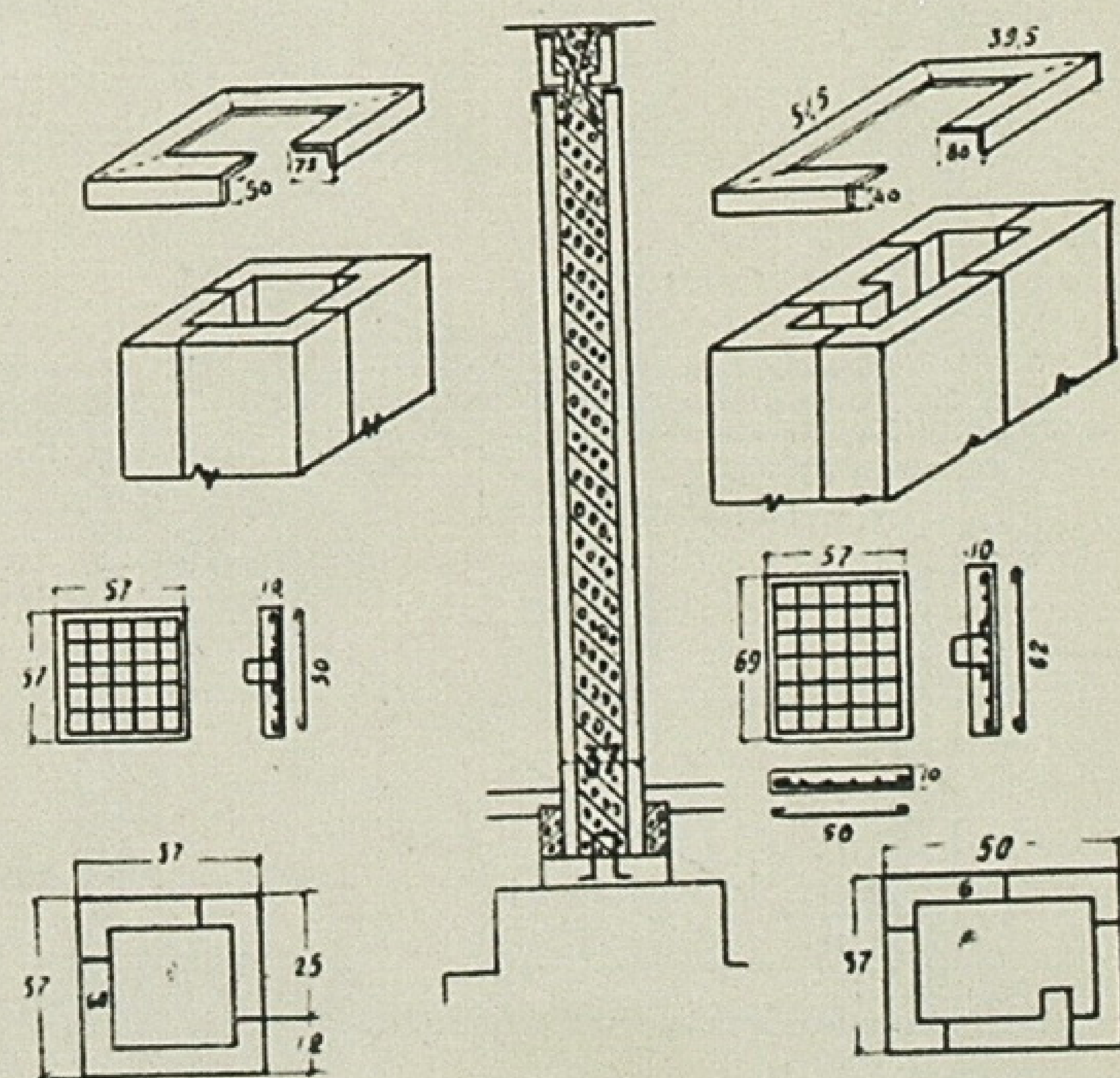
Рис. 4

Бруски на опорі і посередині зв'язуються металічним відпаленим 4-міліметровим дротом, що проселяється крізь спеціальні вушка.

Розрахунок балок показав, що, при прогоні приміщення в світлі 5,5 м, відстань між балками слід брати 65 см; при більшому прогоні відстань відповідно зменшиться. Прогин балок (розрахунковий) дорівнює 1,590. Це не викликає сумніву щодо міцності балок.

Колони

Поставивши „універсальні бруски“ і відповідно скріпивши їх, матимемо колону. На рис. 5 показано чотири види колон: а) поперечного перерізу 37 × 37 см висо-

Рис. 5

тою в 3 і 4 м; б) міцніша колона 37 × 50 см.

Перші дві колони складаються з чотирьох брусків, другі — з п'яти брусків. Колона поставлена на готову залізобетонну плиту. Нижній кінець колони щільно обмотаний 4-міліметровим металічним дротом і забетонований. Вверху одягається металічний хомут з кутників, який не дає окремим брускам розійтись і одночасно служить доброю опорою для прогону.

Після встановлення хомутів всередину колони накидається пісний бетон, який служить виключно як конструктивний зв'язок між брусками (кожний брусок розрахований стояти окремо). На час бетонування на половині висоти колонки слід одягти збірний хомут. Необхідність заповнення порожнини пісним бетоном слід уточнити на практиці, — можливо, що заповнювати порожнину цим бетоном не доведеться.

Перевагами колони з „універсального бруска" є можливість негайного завантаження колони, відсутність опалубки, зручність і швидкість монтажу. Рис. № 6 є заготівним для „універсальних брусків" від 3 до 6,5 м, використовуваних для великих перемичок, балок і колон.

Отже, маючи „універсальний брусок" різної довжини, проектувальник може запроектувати, а виконавець робіт виконати яку завгодно несучу конструкцію житлового цегляного будинку.

Повторюємо, слід особливо відзначити порівняно малу вагу елементу, який дає змогу провадити монтаж ряду конструкцій в умовах малої механізації або навіть вручну. Адже треба визнати, що в теперішній час характерною рисою житлового будівництва є мала механізація.

Так само важливо і те, що збирання конструкцій не потребує так званих мокрих процесів, що затримують темпи будівництва.

Процес виготовлення брусків досить простий. Не виникає утруднень при виготовленні брусків і в зв'язку з товщиною, яка дорівнює 6 см. Арматурою є прямі стрижні. Отже, „універсальний брусок" можна виготовляти на звичайному будівному дворі і на самому будівництві.

Проте, на думку авторів, особливого значення набуває універсальність несучих конструкцій, коли їх виготовляти на заводі.

Наявність встановлених державних нормативів і стандартів на вікна, секції житлових будин-

Тип бруска	Характеристика бруска						Спесифікація арматури								
	Довж.	Об'єм	Вага	Вага арматури Ø6 мм	Ø8 мм	Ø12 мм	№1 Ø	l см	n	№2 Ø	l	n	№3 Ø	l	n
1	120	0,022	54	2,2	1,0	4,8	12	134	4	8	134	2	6	90	11
2	160	0,030	72	2,8	1,4	6,2	12	174	4	8	174	2	6	90	14
3	185	0,035	85	3,2	1,6	7,1	12	199	4	8	199	2	6	90	16
4	210	0,039	94	3,6	1,8	8,0	12	224	4	8	224	2	6	90	18
5	235	0,044	105	4,0	2,0	8,9	12	249	4	8	249	2	6	90	20
6	300	0,055	132	5,15	2,45	11,20	12	314	4	8	314	2	6	90	26
7	350	0,064	156	5,94	2,84	12,96	12	364	4	8	364	2	6	90	30
8	500	0,092	222	8,52	4,00	18,28	12	514	4	8	514	2	6	90	45
9	600	0,010	267	10,10	4,59	21,84	12	614	4	8	614	2	6	90	51
10	650	0,119	290	10,90	5,18	23,60	12	664	4	8	664	2	6	90	55

ків і висоти приміщень дає змогу при масовому житловому будівництві заздалегідь визначити необхідні розміри довжини бруска для перемичок, балок і колон. Незалежно від замовлень будівництв заводи бетонних виробів можуть заготовляти для стандартної опалубки „універсальний брусок" різної довжини (не більше 6—8 різних розмірів) і тримати їх на своїх складах. Будівні організації, одержуючи проект на готову специфікацію (в цьому випадку відпадає потреба в робочому рисунку на конструкції, а робиться тільки технічний проект і рисунки для монтажу), купують на складі (в магазині) необхідну кількість „універсальних брусків". Таким чином усуваються всі труднощі, про які згадувалось на початку статті.

Проект „універсального бруска" розглядали в ряді організацій. Постановою київської міськради його затверджено для перемичок і колон. Щодо балок, то міськбудтрестові запропоновано випробувати їх.

Автори ні в якому разі не вважають конструкцію „універсального бруска" остаточною. Тільки при діловій критиці проектувальників можна буде усунути хиби в конструкції бруска. Проте автори певні, що необхідність створити універсальні несучі конструкції давно назріла.

Від редакції. Вміщуючи статтю інж. А. Лондона про винайдений ним (спільно з інж. М. Н. Кармазиним) „універсальний брусок" для житлового будівництва, редакція просить архітекторів, конструкторів і інженерів-будівельників висловитися на сторінках нашого журналу з приводу конструкції цього бруска.

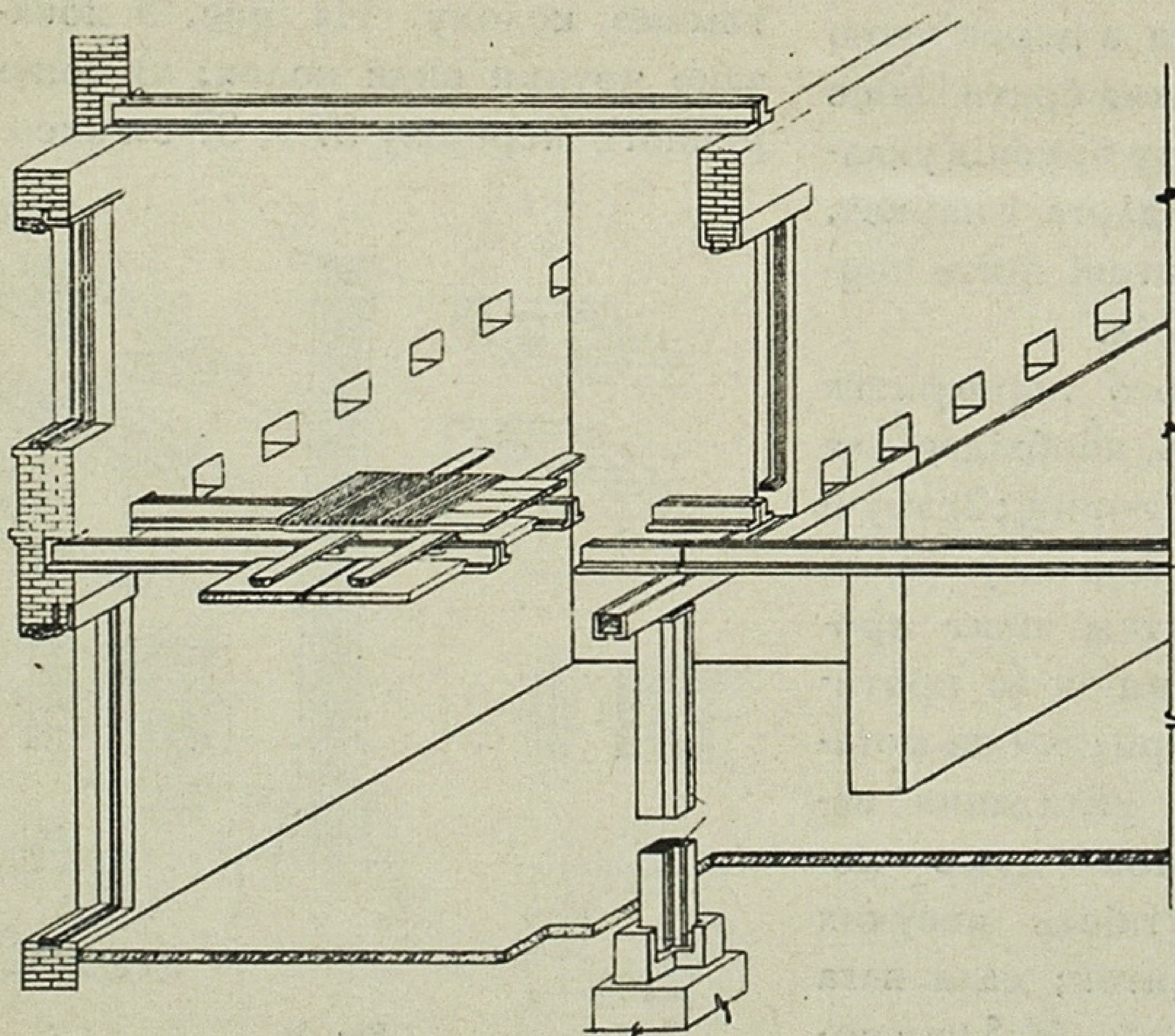

Рис. 6

Медичне будівництво в індустріальних районах України повинно бути крупноблочним

А. А. Сорокін

Великі і відповідальні завдання покладені на нас, архітекторів і будівників, в справі реалізації плану третьої сталінської п'ятирічки. Кожна проектна і будівна організація, кожний інженер і архітектор повинні усвідомити важливість поставленого перед нами партією і урядом завдання. Ми повинні залишити багато вживаних досі прийомів і форм роботи, критично переглянути свою проектну і виробничу практику, щоб ввести нове будівництво в належне річище. При складанні завдання, коли проект немає ще графічного виразу і носить лише характер одних цифр з описами, архітектор повинен думати про те, щоб проект був здійснений з максимальним ефектом в технічних і економічних його показниках. Це повинно бути вихідною точкою, від якої бере свій початок майбутнє завдання.

На жаль, не всі проектні і будівні організації, а також і окремі виконавці, здають собі справу у важливості проблеми індустріалізації будівництва, як основи зниження собівартості будівництва і підвищення продуктивності праці.

Архітектурно-проектна майстерня і будівне управління Наркомздоров'я УРСР не приділяють цим питанням належної уваги, провадять проектування і будівництво за старими, архаїчними методами.

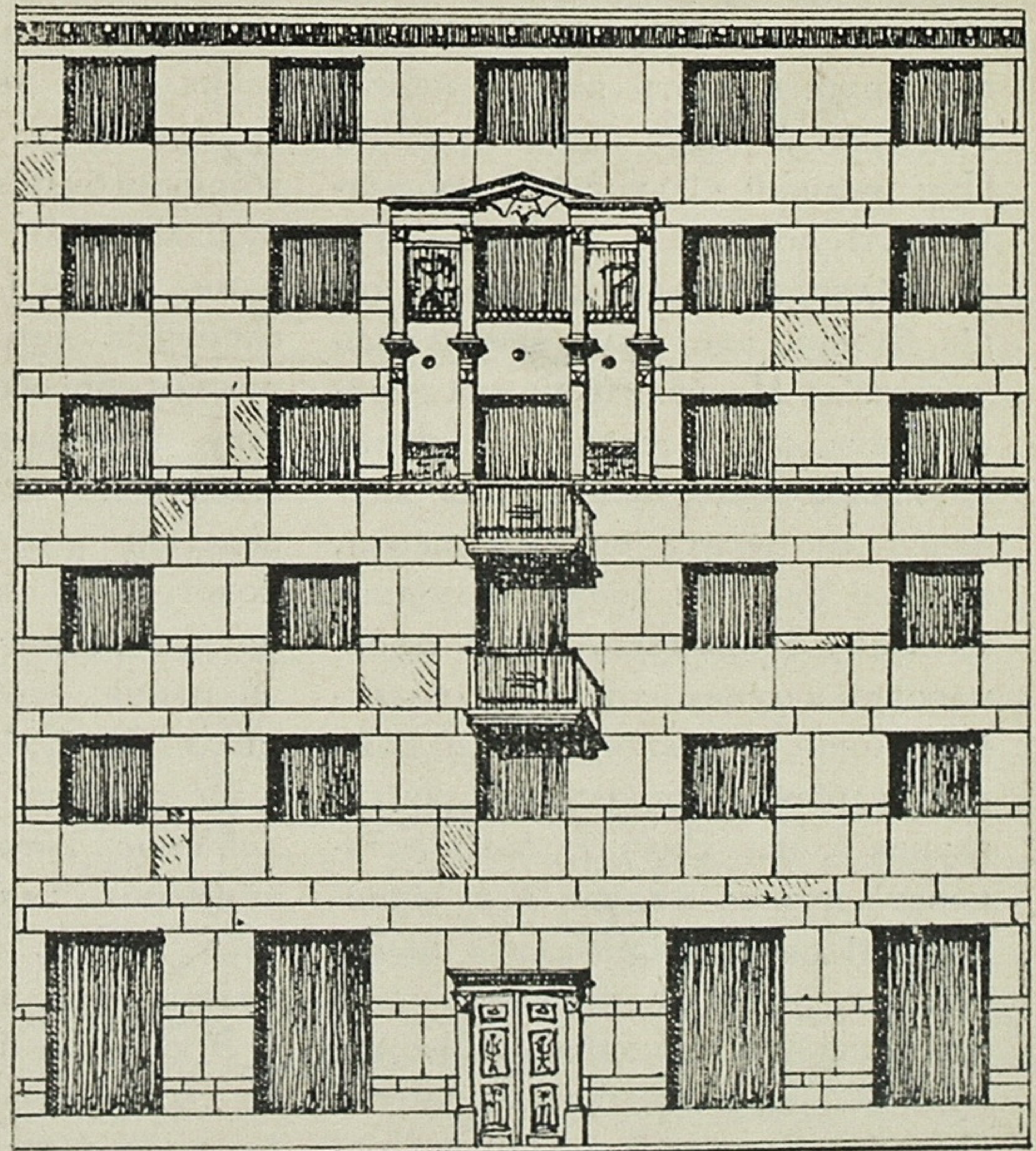
Наркомздоров'я УРСР провадить велике будівництво. На Україні є міста, в яких будівні об'єкти наркомату нараховуються десятками. Так, напр., в Дніпропетровську, на сьогодні, будується 11 об'єктів, в Сталіно—9 і т. д. Для Дніпропетровська проектується клініка на 650 ліжок, об'ємом приблизно в 150 тис. м^3., при чому перша черга забудови дорівнює 65 тис. м^3, а весь комплекс нараховує 29 об'єктів. На цій же ділянці запроектовано фармацевтичний інститут об'ємом в 36000 м^3. Там же гадають збудувати гуртожиток об'ємом в 15 тис. м^3. Бахмачська будівна ділянка нараховує до 45 об'єктів.

Медичне будівництво це, здебільшого, будівництво комплексне і, як правило, в кожному випадку складається з багатьох об'єктів. Таке крупне будівництво, зосереджене на території одного міста, а іноді і на одній ділянці, дає змогу поставити його на рейки індустріалізації. Нічого не можна заперечити ні з погляду специфічності споруд, ні з санітарно-гігієнічного і технічного погляду проти будівництва медичних споруд з крупних блоків.

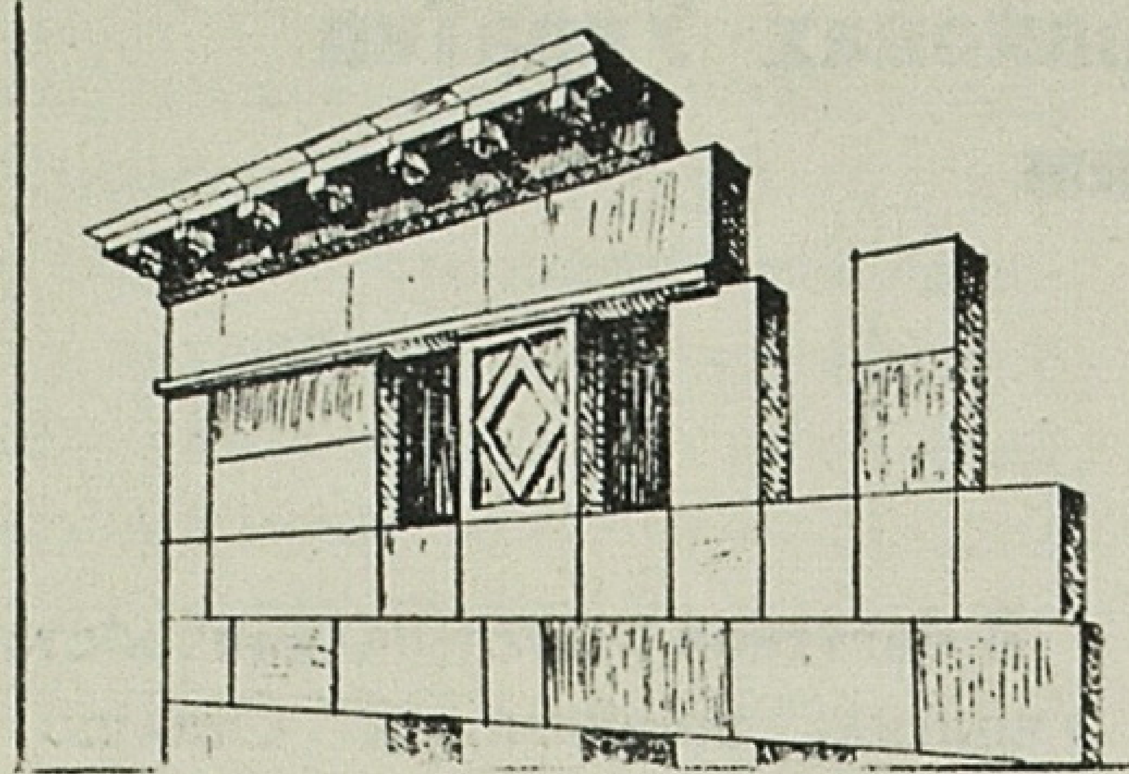
В багатьох індустріальних містах України, зокрема, в Сталіно і Дніпропетровську, є повна змога організувати крупноблочне будівництво, бо тут є в наявності як сировинна база для виготовлення блоків, так і всі інші, необхідні для цього матеріали і пристосування.

В Москві, Ленінграді питанням крупноблочного будівництва приділяють велику увагу, що спричинилось до значних успіхів в цій справі. А крупноблочне будівництво в умовах цих міст, на наш погляд, менш ефективне, ніж це може бути на Україні. Поперше, сировиною в цих містах служить тільки місцевий котельний шлак, який вимагає обов'язкової домішки цементу, в той час як в Сталіно, Дніпропетровську та інших містах України можна застосовувати до-

Типовий житловий будинок з великих блоків. Фрагмент.

Habitation-type en grands blocs. Fragment.

Будівництво Таганської лікарні з великих блоків у Москві.
Construction de l'hôpital de Tagane en grands blocs à Moscou.

менні гранульовані шлаки, які не вимагають застосування цементу. Подруге, в умовах Москви і Ленінграда блоки доводиться робити з умов теплотехнічного розрахунку, що приводить до збільшення товщини блоків, незалежно від їх несучої спроможності, а це відбивається на загальній вазі будівлі і на збільшенні фундаментів, в той час як в умовах Донбаса різниця температур на 30 проц. менша. Більш економічним, на наш погляд, буде, коли при проектуванні будівель з крупних блоків конструкцію стін поділять на несучу і заповнюючу, що, з одного боку, зменшить кількість типів блоків, а з другого дасть змогу робити заповнюючі блоки більш легкими. При великій кількості і різноманітності об'єктів є побоювання в необхідності більшої кількості типів блоків, але коли звернутись до досвіду Москви, то можна переконатись, що Московський трест крупноблочного будівництва збудував до десяти споруд (школи, житлові будинки тощо), відмінних по плану і архітектурному оформленню, з одних і тих же стандартних блоків, додаючи лише до кожного варіанту по кілька індивідуальних блоків. Значить, коли встановити якийсь модуль і в відповідності до нього провадити проектування, то всі ці споруди, не зважаючи на їх різноманітність, можна буде робити з стандартних блоків. Це полегшується тим, що всі медичні споруди мають висоту в 3,5 м, а всі підсобні і господарські споруди їх—3,2 м; глибина палат відповідає стандарту—4,6; 5,10; 5,60; 6,10 м. Всі пройми також стандартні.

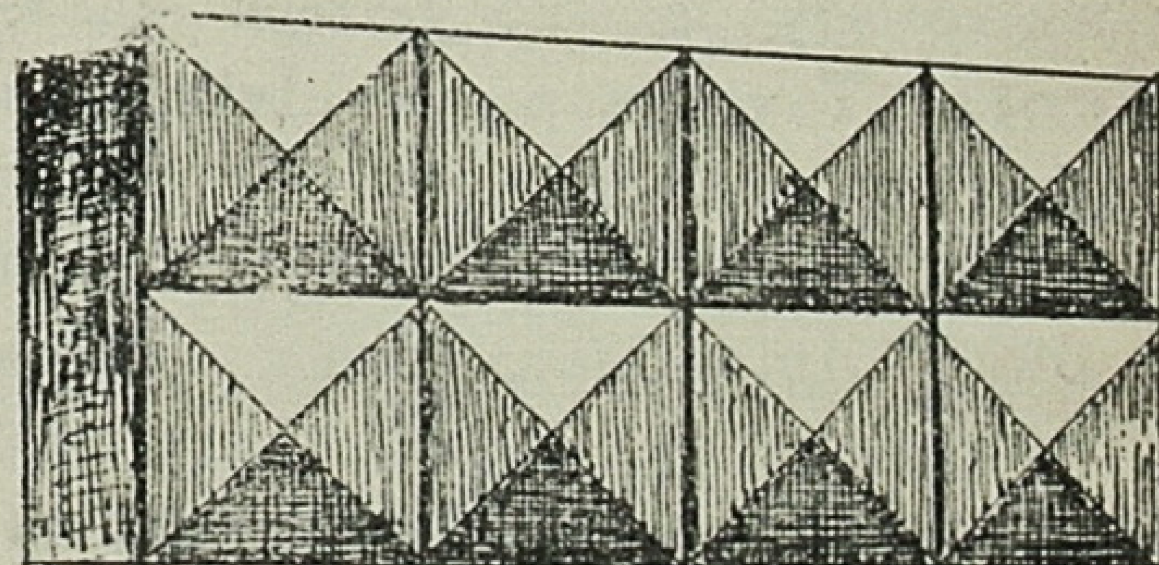
Широко поставлені досвіди крупноблочного будівництва в недалекому минулому мали місце і на Україні. Особливо цікавий досвід крупноблочного будівництва в Запоріжжі, де за час з 1932 до 1935 р. збудовано 16 житлових 4-х і 5-поверхових будинків загальним об'ємом в 200 тис. м³. В плані ці будівлі мали найрізноманітніші конфігурації, від прямокутника до круглої, і все ж кількість типів блоків в них коливалась від 18 до 60. Блоки виготовлялись на місці. Біля споруди влаштовувались стелажі з дошок, на яких встановлювались форми і робилась набивка блоків. Розпалубку блоків робили через 20 хвилин після набивки, потім блоки витримували 10—20 днів і пускали в монтаж, який провадився краном. В результаті, будівництво 24-квартирного 4-поверхового житлового будинку, починаючи з моменту заготівлі блоків і кінчаючи вселенням жильців, зайняло 95 днів. Монтаж блоків тривав лише 8 днів, при чому збірними були лише деякі елементи будівлі (сходи, перекриття над сходами, лоджії і балкони), а решта елементів виготовляли звичайним ручним способом. Не зважаючи на таку примітивну механізацію, на відсутність заготівлі деталей заводським шляхом і збірності всіх конструкцій, запоріжський досвід крупноблочного будівництва дав зниження вартості, порівняно з цегляною будівлею на 11,9 проц.

Це свідчить про те, що коли ми доб'ємось виготовлення блоків заводським шляхом і механізуємо весь процес виробництва їх, то будемо мати значний ефект.

З крупних блоків можна робити не тільки стіни, а й фундаменти. Це значно зменшить витрати на транспорт, бо відпадає потреба в тому, щоб завозити бут і матеріали для розчину; це зменшить кількість мокрих процесів на площадці, які значно знижують темпи виробництва. І, нарешті, інші елементи конструкції будівлі також цілком піддаються збірності. Так, напр., збірними можуть бути дерев'яні і залізобетонні перекриття, сходи, балкони, бетонні перегородки в санузлах та ін. Треба тільки добиватися, щоб конструкції були оброблені начисто і не вимагали після установки обштукатурки або ще якогонебудь остаточного процесу обробки, а лише забивання швів, коли цього вимагає конструкція. Вікна, двері, перегородки—все це може бути виготовлено заводським шляхом; на заводі ж ці речі повинні бути навішені, засклені, про грунтовані та пофарбовані і привезені на будівну площадку, як готові елементи. В збірних конструкціях і блоках є можливість заздалегідь передбачити всі отвори і пази для трубопроводів, які в цегляних будівлях, здебільшого, пробиваються або видовбуються після того, коли конструкція вже готова. На особливу увагу заслуговує штукатурка. Є багато хороших пропозицій про заміну звичайної штукатурки сухою, яку, на сьогодні, через ряд нерозв'язаних питань, застосовують дуже рідко. На нашу думку, для медичного будівництва, зважаючи на вимоги санітарного порядку, треба застосовувати литу штукатурку, запропоновану архіт. Торчинським[1], спосіб якого дає

[1] Див. „Арх. Рад. Укр." № 12 за 1938 р.

Плоскосний поліхромний блок.
Bloc polychrome plat.

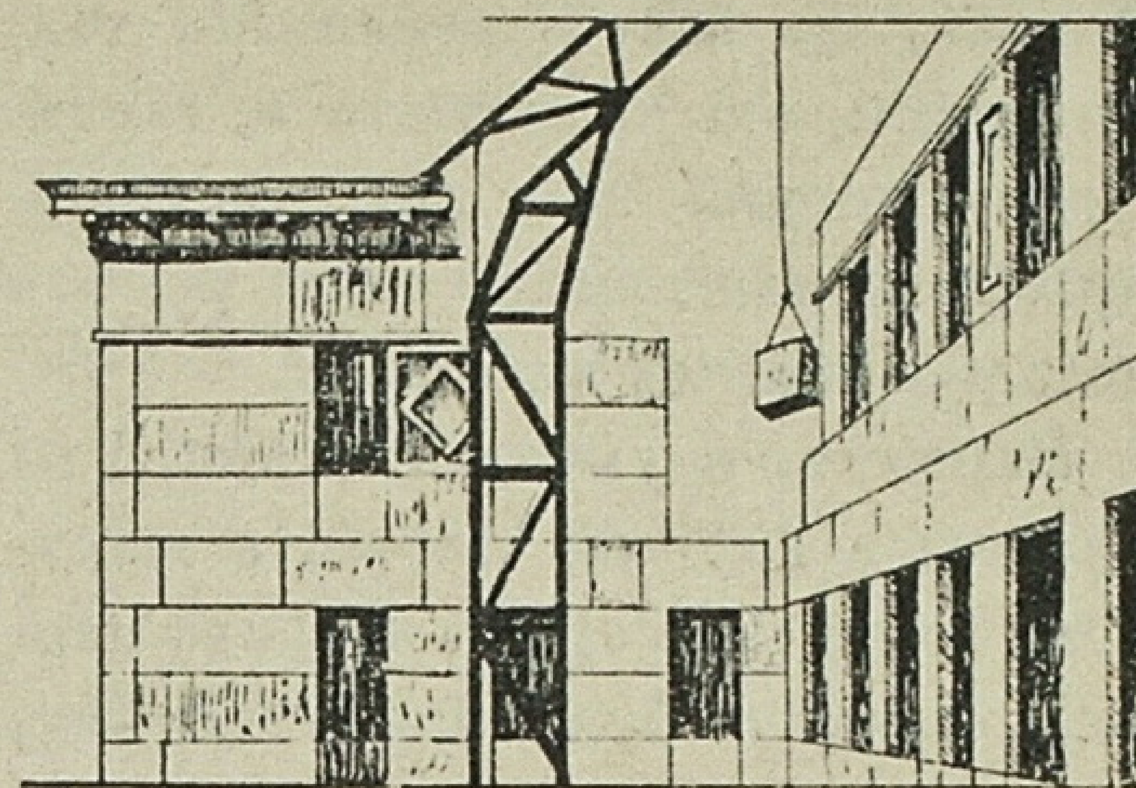
змогу повністю механізувати процес штукатурки. Відпадає потреба у влаштуванні риштовань, бо заливка провадиться з переносного стола з східцями. Влаштування щитів, які встановлюються біля стіни, дуже просте і кількість їх обмежена 6—8 штук на одну ланку. Значно підвищується продуктивність праці — одна ланка з двох чоловік може дати за робочий день 70 м² штукатурки, при чому цю роботу можуть провадити штукатури невисокої кваліфікації. Вартість квадратного метра штукатурки повинна знизитись. Самий процес штукатурних робіт значно прискорюється.

Монтаж санітарно - технічного устаткування також можна провадити шляхом заготівлі окремих елементів на будівних дворах і приставляти на площадку в вигляді кількох зібраних фігурних елементів. Так, напр., Мосгорсантехстрой повністю перейшов на заготівлю санітарного устаткування на заводі. Каналізаційний трубопровід привозиться в зібраному вигляді кількома елементами, при чому всі розтрубні з'єднання забиті цементом. Трубопровід раніш монтувався з 20-ти окремих елементів; тепер підводка до раковини, умивальника і ванни виготовляється в вигляді одної фігури. Для цілої квартири з заводу приставляються лише 4 основні деталі, з яких монтується весь санітарний вузол. Опалювальна сітка робиться зварною, що приводить до зменшення кількості окремих сполучних деталей і прискорює монтаж.

Таким чином, незалежно навіть від того, чи будує Наркомздоров'я України споруди з цегли, чи будуватиме з крупних блоків, в містах, де зосереджена така велика кількість об'єктів, треба мати свої будівні двори для виготовлення комплексних деталей і конструктивних елементів. При такому великому розмахові медичного будівництва кошти, які витрачаються в невеликій кількості на підсобні цехи, можуть окупитися з лихвою протягом одного року. Взагалі нашим будівним організаціям, і, зокрема, будуправлінню Наркомздоров'я УРСР, необхідно перейти на нові методи роботи при тому ж характері продукції, який прискорює темпи продуктивності праці. Мокрі способи виробництва на будівній площадці повинні вживатись рідко, бо вони зменшують темпи виробництва; ці процеси треба перенести в підсобні цехи, а будівну площадку перетворити в місце збирання готових частин будівлі з допомогою механізмів. Механізація всіх процесів виробництва — ось той важіль, який повинен зробити будівництво справді індустріальним.

Для забезпечення переходу на збірне або крупноблочне будівництво будуправлінню Наркомздоров'я України треба вимагати від архітектурно - проектної майстерні наркомату, щоб проекти передбачали належну стандартизацію всіх елементів споруди, максимальне використовування місцевих будівних матеріалів і застосування нових конструкцій, запроваджених в результаті вживання цих нових матеріалів. Проект повинен передбачати і як можна більш широку механізацію робіт, поточність виробництва.

Можливості архітектурного оформлення будівлі, а також виявлення авторської ініціативи при крупноблочному будівництві ані трохи не применшуються, навпаки, цей вид будівництва дає змогу авторові ще правдивіше відбити конструкцію та її архітектурні можливості. Наприклад, проектуючи будівлю, архітектор, як правило, передбачає штукатурку фасаду. Він іноді розбиває членіннями на великі камені перший поверх, а іноді і всю будівлю. Але це фікція, це тільки розділка стіни під камені або блоки. Крупноблочне будівництво звільняє автора від цієї фікції, дає

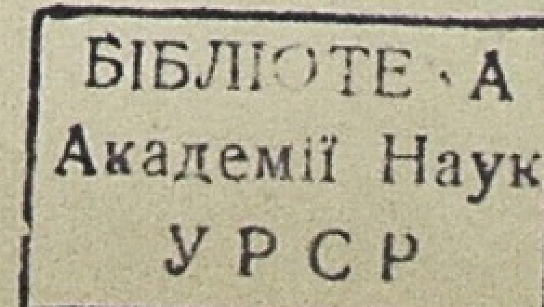
Москва. Будівництво Таганської лікарні з великих блоків.
Moscou. Construction de l'hôpital de Tagane en grands blocs.

йому повну можливість гарно оформити стіну без такого явного протиріччя між правдою і художнім прийомом. Все залежить від того, як автор буде підходити до трактовки тектоніки стіни.

При крупноблочному будівництві фасади не штукатуряться, а тому відпадає потреба в риштованнях і зменшується потреба в лісоматеріалах. Форму блокам, фактуру, колір можна надати під час виготовлення їх. При крупноблочному будівництві для офактурювання буде потрібно розчину процентів на 50 менше, ніж при штукатурці стін з риштовань, тому що шар поверхні, яка офактурюється, може бути дуже малий — 1,5—2 см, а при штукатурці стін з риштовань для вирівнювання поверхні іноді шар доходить і до 10 см. Це дає велику економію коштів і матеріалів, що особливо важно при застосуванні дорогих терразитових штукатурок. Архітектурні деталі вертикального порядку (пілястри, колонки та ін.), при крупноблочному будівництві, на нашу думку, краще за все навішувати, а горизонтальні тяги (карнизи, полиці, каблучки та ін.) вставляти в пази з тим, щоб вони затискувались блоками, які лежать вгорі. Це, поперше, повинно зменшити кількість типів блоків на 35—40 проц.; подруге, при монтажі блоків неминучі всякі помилки і можливий неточний збіг всіх елементів архітектурного офор-

млення, що зовсім небажано, тоді як деталі, які навішуються, гарантують повний збіг всіх частин і, крім того, дають можливість робити деталі з іншого матеріалу.

Вартість, в умовах Москви, 1 м^3 будівлі з крупних блоків в минулому році була трохи вища за вартість такої ж будівлі з цегли. Так, напр., цегляна будівля з врахуванням сантехнічного устаткування, благоустрою і освоєння ділянки коштує 116—118 крб. за 1 м^3, а будівля з крупних блоків—126—130 крб. При цьому, в цегляних будівлях нема зовнішньої штукатурки і лише на головному фасаді робляться окремі архітектурні деталі, ліпні або штукатурні, а в дворовому фасаді розшивка швів. Всі фасади будинків з крупних блоків офактурені з архітектурним рішенням всіх боків будинку. В останніх роботах своїх Московський трест крупноблочного будівництва добився зниження вартості будівництва, і на 1940 рік будівля з крупних блоків повинна коштувати дешевше за цегляну.

Не зважаючи, однак, на те, що будівлі з крупних блоків зараз ще коштують дорожче, все ж ефект від цього будівництва значний. Так, напр, вартість 1 м^2 стіни товщиною в 2,5 цеглини з оштукатуркою фасаду, мармуровою крошкою на складному розчині коштує 97 крб. 17 коп., 1 м^2 стіни з блоків товщиною в 500 м з фактурою з мармурової крошки коштує 89 крб. 27 коп.; витрата робітничої сили для тієї ж цегляної стіни на 1 м^2 складає 1,88 чоловікодня, а для такої ж стіни з блоків—0,38 чоловікодня. Вартість робочої сили з накладними витратами для 1 м^2 стіни з цегли складає 16 крб. 86 коп., а для стіни з блоків—3 крб. 06 коп., виробіток на 1 чоловікодень при стінах з цегли—51 крб. 70 коп., а при стінах з блоків—234 крб. 90 коп.; вартість механізмів при цегляних стінах—1 крб. 23 коп., а при стіні з блоків—2 крб. 33 коп.,

З наведених цифр видно, що 1 м^2 стіни з блоків коштує дешевше, ніж еквівалентна стіна з цегли. Витрата робочої сили зменшується приблизно в п'ять раз, а вартість робсили на 1 м^2 стіни при блочному будівництві зменшується в 5,5 раза. Виробіток на 1 чоловікодень збільшується приблизно в 4,55 раза. Збільшується також роль механізації. Чому ж загальна вартість 1 м^3 блочного будівництва перевищує загальну вартість 1 м цегляного будівництва? Справа в тому, що на вартість 1 м^2 будівлі з блоків для Москви в значній мір відбивається та обставина, що шлак, який є сировиною для блоків, збирається з усіх залізниць і тому коштує до 20 крб. за 1 м^3; освоєння призначеної для будівництва ділянки, зважаючи на велику щільність заселення міста, також коштує дорого.

В умовах України для медичного будівництва ділянки відводяться, як правило, вільні від забудови. Сировина для блоків коштує значно дешевше, при чому вона вимагає менших витрат цементу. Кліматичні умови повинні зменшити товщину блоків. Виробництво блоків на Україні можна наблизити до джерел сировини і місця їх застосування. Все це повиннно в значній мірі відбитись на вартості блоків, а відтак і на вартості будівлі в цілому.

Наприкінці слід відзначити, що крупноблочне будівництво створює всі умови для механізації і повного охоплення стахановськими методами праці як робітників, так і інженерно-технічного персоналу.

Майстри обличкувальних робіт

Ю. П. Зоря

Нещодавно закінчена будівництвом споруда Верховної Ради УРСР, поряд з іншими архітектурними якостями, відзначається надзвичайно ретельною обробкою деталів внутрішнього оформлення будинку. Ця споруда є безперечно зразком того, як треба з погляду якості провадити обличкувальні роботи як зовні, так і всередині будівлі. Недарма всі ці роботи по будинку Верховної ради УРСР, за висновком урядової експертизи, визнані виконаними в основному „на відмінно".

Особливо добре, за визнанням урядової експертизи, виконані такі роботи по внутрішньому оформленню будівлі: штукатурка, ліпка, застосування різного виду природного і штучного мармуру, вміле використання цінних порід дерева, нікельованого металу, міді, бронзи, інкрустацій, шкіри, різнокольорового скла, дзеркального скла з фацетом в мідних пайках, орнаментів народних мотивів в дереві і гіпсі, фарбування, живопису і т. д.

Роботи по зовнішньому і внутрішньому оформленню будинку в переважній частині провадив колектив інженерно-технічних працівників і робітників Київської будівельної контори НКВС, який вклав у цю роботу багато праці, смаку, вдумливості і справжнього, більшовицького ентузіазму.

Лише тепер, після того, як пройшов майже цілий рік з моменту

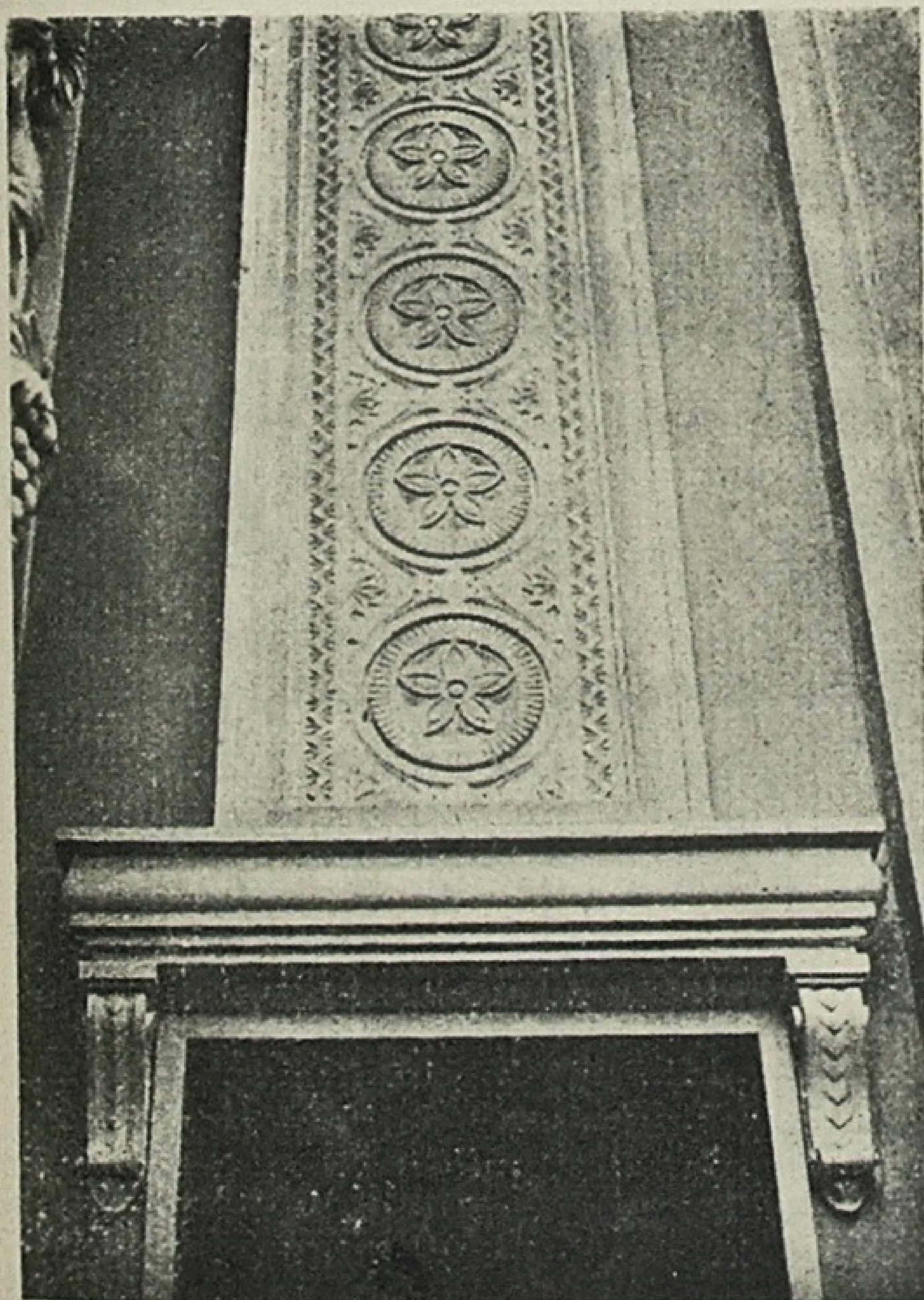
передачі будинку в експлуатацію, можна зробити правильні висновки про якість робіт проведених колективом КБК НКВС в будинку Сесійного залу. Можна навести ряд прикладів, що стверджують цю думку.

Обробка фасадів з усіх чотирьох боків штукатуркою на білому цементі радянських заводів, яка застосовується вперше на Україні, дала прекрасні результати. Вона успішно витримала річний іспит під впливом всіляких атмосферних факторів.

Застосування штучного мармуру для обробки колон, пілястр і пано, як довів досвід будівництва Сесійного залу, цілком доцільне, бо обробка штучним мармуром плоскостей відзначається значною довговічністю порівняно з іншими видами штучної обробки. Якість проведених робіт з штучного мармуру як по підбору розцвітки і малюнка мармуру, так і по техніці накладки і полірування виявилась дуже доброю. Треба взагалі відзначити, що в експлуатаційному відношенні штучний мармур має великі переваги завдяки своїй незабрудненості і майже цілковитій нездатності вбирати в себе пари повітря з їх домішками, в яких є сліди бруду. Крім того, штучний мармур можна легко очистити від бруду і поновити його блиск.

Зравок обличкувальних робіт у будинку Верховної Ради УРСР. Ліпка.

Specimen de revêtement du Palais du Soviet Suprême de la RSSU. Modelage.

Радіаторні гратки, виконані з бука з розташованою за плантами дерева латунною сіткою, в експлуатації цілком виправдали себе не тільки в архітектурному, але й в технічному відношенні.

Будівні роботи, зв'язані з монтажем всіх сантехнічних пристроїв установок, котельні, а також будівні роботи по електроустановках, як показав рік експлуатації цих установок, виконані бездоганно з технічного погляду і оформлені з рідкою чіткістю, яка полегшує справу керування ними.

Система вентиляції працює справно. Монтажні роботи виконані добре, не зважаючи на затисненість приміщень відведених проектом вентиляційній установці.

На жаль, автором проектів не передбачено центрального знепорошування приміщень. А тому необхідно придбати для експлуатації електро-пилососи.

Монтажні роботи як по водопроводу, так і по каналізації конструктивно виконані відмінно.

Слід відзначити, що таких результатів у роботі по оформленню і обладнанню будинку Верховної Ради УРСР будівники досягли завдяки застосовуванню соціалістичних методів праці.

Будівна контора НКВС виконала ці роботи у встановлені урядом строки завдяки строго продуманому процесу виробництва, раціоналізаторським пропозиціям з боку техперсоналу і робітників, запровадженню стахановських методів роботи. Особливо допомогли раціоналізаторські пропозиції інженерно-технічного персоналу і робітників у справі підвищення якості робіт.

Відмінна якість робіт, високий естетичний рівень їх ні в якій мірі не суперечать індустріалізації виробничого процесу і стандартизації.

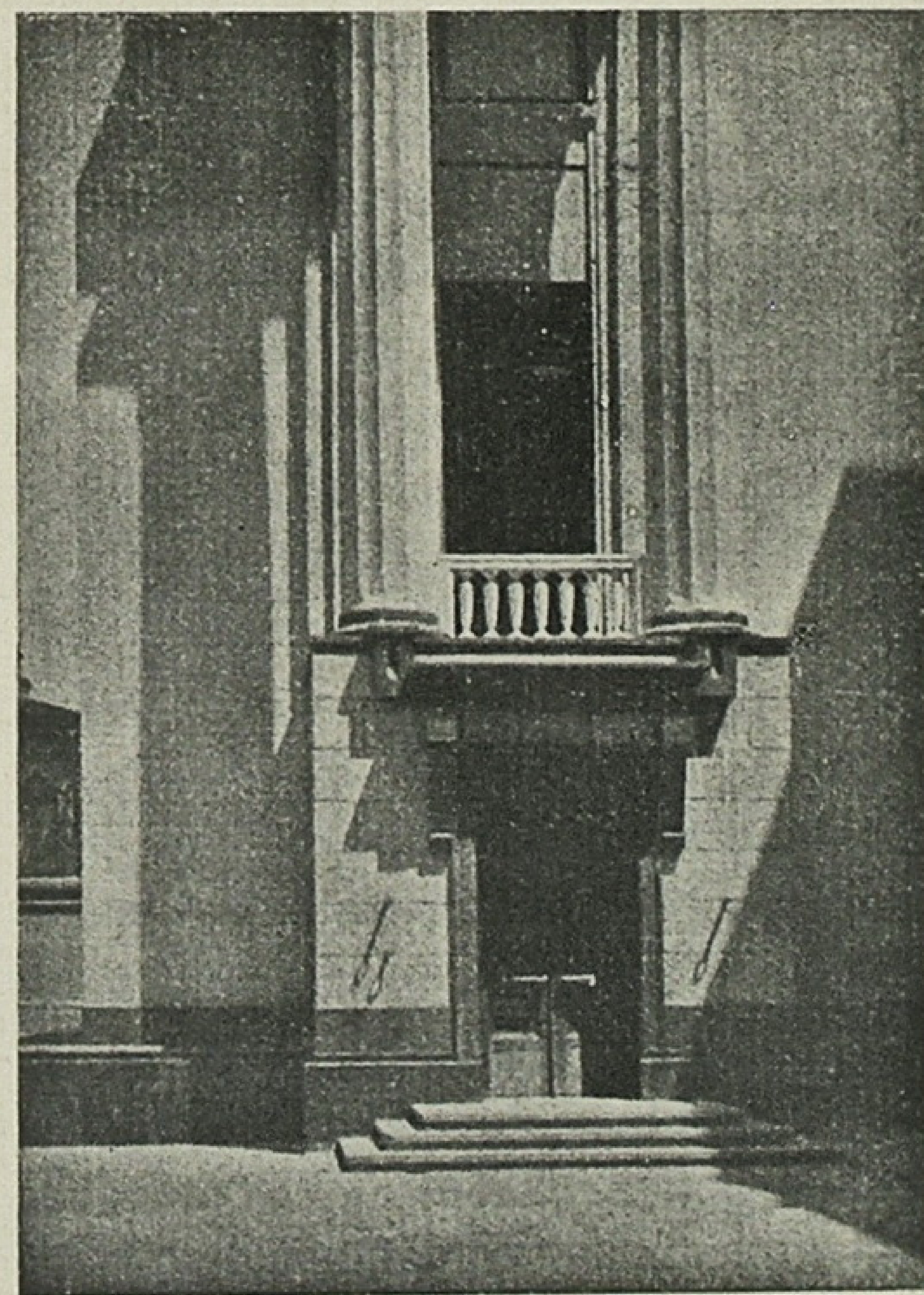
У зв'язку з складністю штукатурних робіт і потребою для різних тяг карнизів і рамок кількох тисяч різновидних шаблонів, будівники максимально стандартизували і удосконалили шаблони. Така ж робота була проведена по зміцненню ліпних розеток на стелі, по влаштуванню підвісних стель, електролюстр, по монтажу скляних плиток на сходових клітках у великих проймах, які були вперше освоєні Романовським скляним заводом „Червоний Жовтень" Укрсклотресту. Активну участь по освоєнню і виготовленню плиток брав майстер Холоднецький.

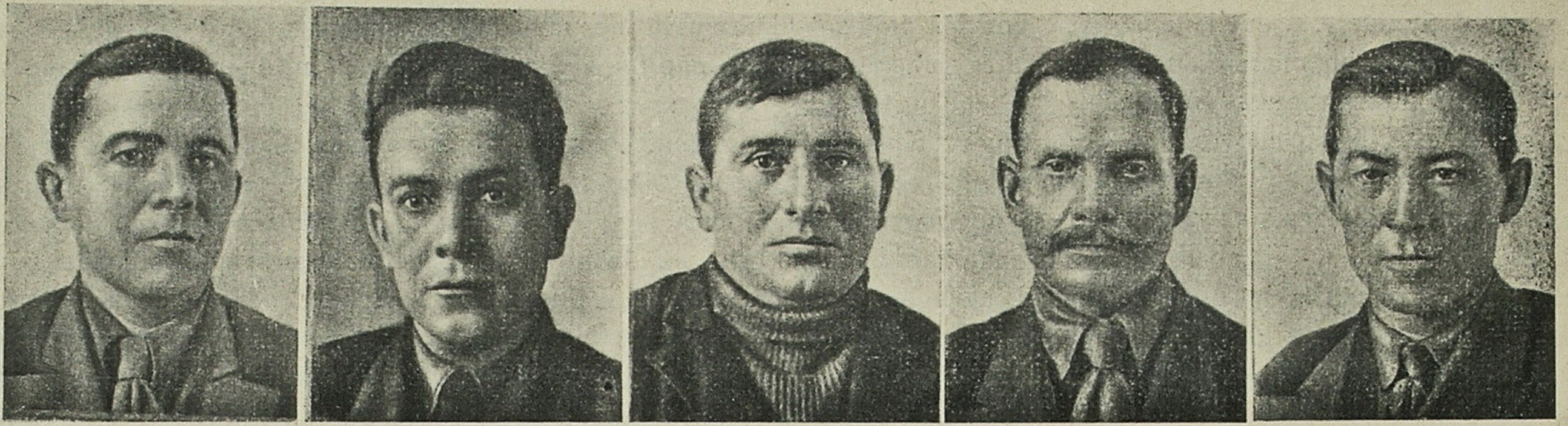
Прес для штамповки плиток був виготовлений безпосередньо будівнитвом спеціально для даної будівлі. Такі плитки вперше застосовуються на спорудах Радянського Союзу.

Роботи на основних ділянках велись стахановськими бригадами, які виконували норми в середньому на 178—285 проц. З цих бригад найбільший ентузіазм в борьбі за перевиконання виробничих норм

Оформлення входу в будинок Верховної Ради УРСР з боку саду ім. 1-го Травня.

Entrée du Palais du Soviet Suprême de la RSSU du côté du jardin du 1-oe Mai.

Майстри облицювальних робіт на будівництві будинку Верховної Ради УРСР: т. т. Ольховик, Бондаренко, Єрмоленко, Чернишов і Левачов.

Artisans-spécialistes en décoration des revêtements à la costruction du Palais du Soviet Suprême de la RSSU: Olkhovyk, Bondarenko, Iermolenko, Tchernychov, Levatchov.

виявили: бригада альфрейщиків (бригадир т. Ольховий), яка виконала норми на 235%, бригада столярів (бригадир т. Бондаренко)—на 189%, бригада столярів (бригадир т. Фастенко)—на 203%, бригади штукатурів (бригадири т.т. Чернишев і Дахов)—на 190%, бригада теслярів (бригадир т. Єрмоленко)—на 178%, бригади ліпників (бригадири т. т. Телешев, Кулішев і Лопсуєв)—на 199%, бригада водопровідників (бригадир т. Ротманський)—на 180%: зразково працювала бригада мармурників (бригадир т. Цурін).

Інженерно-технічний персонал і робітники КБК НКВС в процесі будівництва внесли ряд змін архітектурних і конструктивних деталей, що дало позитивні результати в експлуатаційному відношенні. Так, напр., були переплановані трибуни і місце президії; за пропозицією начальника столярних майстерень тов. Гіржмана були змінені малюнки внутрішніх дверей, панелей урядового буфету і радіаторних граток; за пропозицією старшого виконроба тов. Тембеля були змінені гіпсові кронштейни у великих проймах, капітелі в кіно-залі і тяги по аркадах цього залу; за пропозицією прораба електромонтажа тов. Левачова був повністю змінений електромонтажний каркас головної люстри, збільшені панелі головного розподільного електрощита і зроблені наскрізні ніши для етажних щитів.

Як у всякій великій, навіть зразково виконаній роботі, в зовнішньому і внутрішньому оформленні будівлі Верховної Ради УРСР є і деякі дрібні малозначні дефекти. Інженерно-технічний персонал і робітники КБК НКВС, розповіли нам про те, як можна виправити деякі з цих дефектів.

Не все гаразд з оформленням великого залу. Обробку цього залу не можна вважати закінченою. Центральна стіна, як основний акцент архітектурної обробки залу, не цілком закінчена, бо там немає передбаченої проектом мозаїки фону для скульптури Йосифа Віссаріоновича Сталіна. Ця стіна обов'язково повинна бути збагачена перламутровою мозаїкою або золотим фоном.

Впадає в око деяка неоднорідність тону штукатурки окремих плоскостей, що сталося в результаті неодночасного виконання штукатурки окремих місць однієї і тієї ж плоскості. На поверхні штукатурки двох пілонів є незначні хвилі. Ці дефекти легко піддаються виправленню.

Викликає заперечення засклення вікон суцільним склом „фурко", тому що це не надає фасадам відповідної строгості і чіткості. Слід було б, хоч би з боків двох головних фасадів, застосувати тут дзеркальне скло. При бажанні це не важко здійснити.

Ще одна „дрібниця". При завантаженні вугляної ями під вітер вугільний порох розноситься по всьому двору і забруднює фасади. Щоб уникнути цього, треба влаштувати скляну оранжерею, куди б заїжджали машини з вугіллям, або, ще краще, влаштувати спеціальні бункера для приймання вугілля з машин і поставити у вугільних ямах вентилятори, які висмоктуватимуть порох.

Будівна контора забезпечила на будівництві зниження собівартості на 6,6%.

Велику участь в будівництві Сесійного залу Верховної Ради УРСР, поряд з рядовими працівниками, взяли начальник будівництва Г. І. Пінскер, старший виконроб К. І. Тембель, начальник будівельної контори НКВС В. І. Ковилін, начальник будівного сектору при Президії Верховної Ради УРСР Е. І. Бирюк, виконроб по сантехніці В. А. Беркутський, начальник столярних майстерень Я. Б. Гіржман, виконроб по електромонтажних роботах Г. А. Левачов, виконроб по мармурових роботах М. Н. Кузьмічов, виконроб по ліпних роботах М. Б. Рудяков, виконроб по зовнішніх гранітних облицювальних роботах Г. В. Клочковський, помічники виконробів—Д. Е. Райкер, І. С. Прошкін і Е. К. Верченко.

Досвід Київської будівельної контори НКВС безперечно заслуговує на те, щоб взяти його за зразок.

Ескізні проекти мосту через Дніпро коло Києва

М. І. Гречина

Восени 1940 р. буде пущений в експлуатацію грандіозний міст через р. Дніпро коло столиці Радянської України — Києва. Цей міст, призначений для пішого і автомобільного руху, протягнеться на 1,5 км і буде прикрасою міста, улюбленим місцем для прогулянок. Тому архітектурному оформленню мосту надається виняткового значення.

Щоб забезпечити найповноцінніше розв'язання питання про оформлення архітектурних елементів мосту, з пропозиції Микити Сергійовича Хрущова, було організовано закритий конкурс, в якому брали участь проектні організації Москви і Києва. Всього було подано 5 проектів різних авторів. Хоч конкурс ще не дав позитивних рішень, що задовольняли б всі вимоги, пред'явлювані до архітектурного оформлення мосту, проте цілком визначив ті напрями, в яких повинні бути спрямовані дальші шукання авторів.

Слід відзначити, що перед проектантами стояло дуже складне і відповідальне завдання в зв'язку з тим, що інженерна частина мосту вже була вирішена і не підлягала змінам, а архітектурна частина повинна бути вирішена в цілковитому пов'язанні з конструктивною, випливати з неї, являти разом з нею єдине ціле.

В цілому архітектурне завдання звелось до вирішення таких елементів мосту: в'їзди на міст з правого і лівого берега, перильна решітка, освітлювальні ліхтарі і бики.

В поданих на конкурс проектах і даються варіанти рішення цих елементів.

1. Проект Укрцивільпроекту; автори проф. П. Ф. Альошин і архіт. М. О. Грицай.

Основною темою архітектурного оформлення мосту автори взяли звільнення Києва від інтервентів та білогвардійців. Цю надзвичайно інтересну і вдячну тему автори старались розповісти архітектурною мовою, запроектувавши коло в'їздів на міст обеліски, увінчані емблемою Червоної Армії—зіркою, з скульптурами коло підніжжя обелісків, що зображують собою представників тих видів війська, які брали участь в боях за Київ.

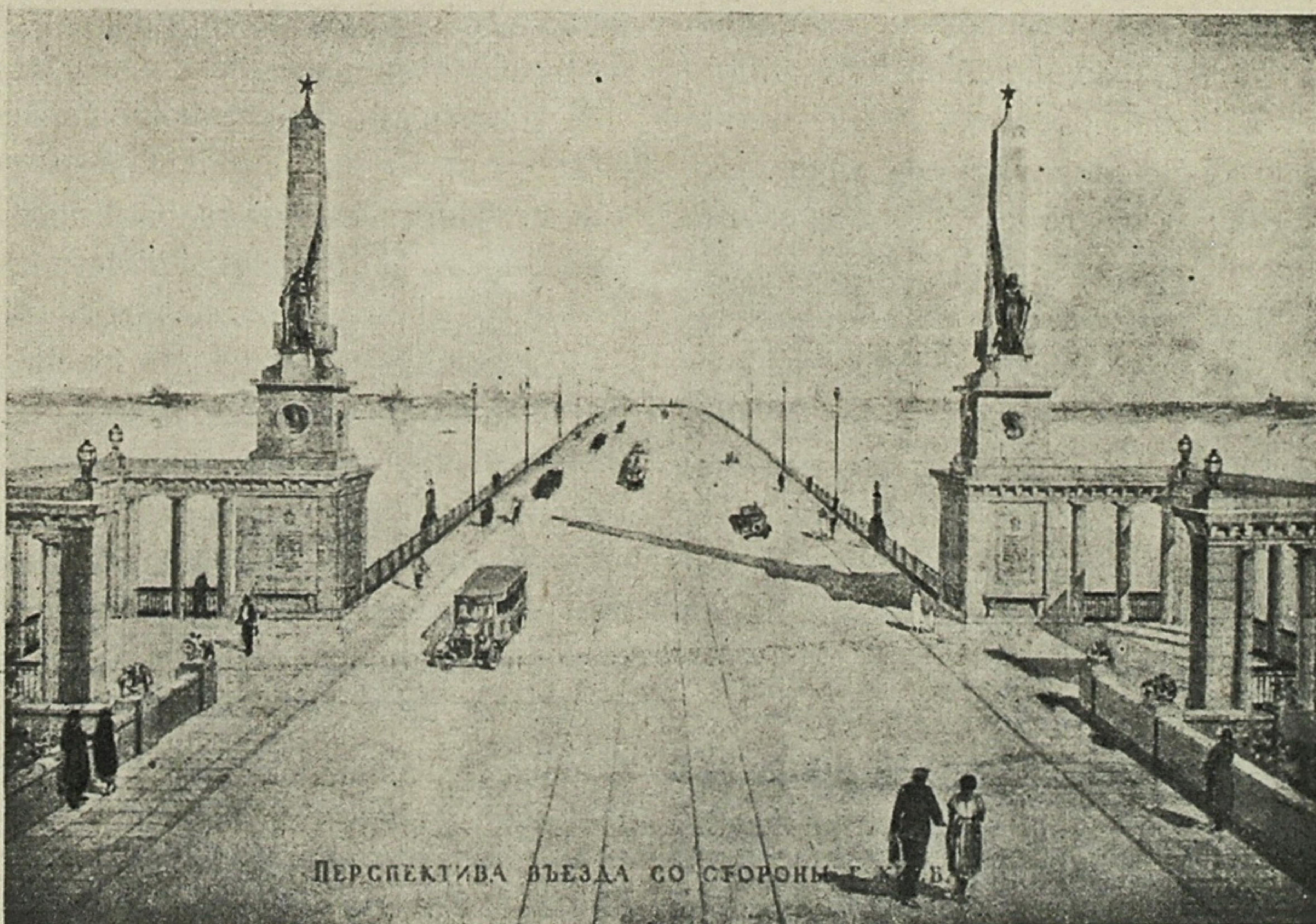
Коло в'їздів на міст запроектовано невеликі лоджії з колонадами. Вони створюють в цих місцях розширення магістралі, видові площадки, де можна відпочити. Цей прийом, часто вживаний у рішеннях мостів, треба визнати в цілому вірним і в даному разі цілком виправданим. Розширення коло в'їздів на міст, оточене колонадою, дає звичайно інтересне архітектурне просторове рішення, створюючи акцент, на якому повинна бути зосереджена увага тих, хто переїжджає мостом (наприклад, Бородинський міст через Москва-ріку).

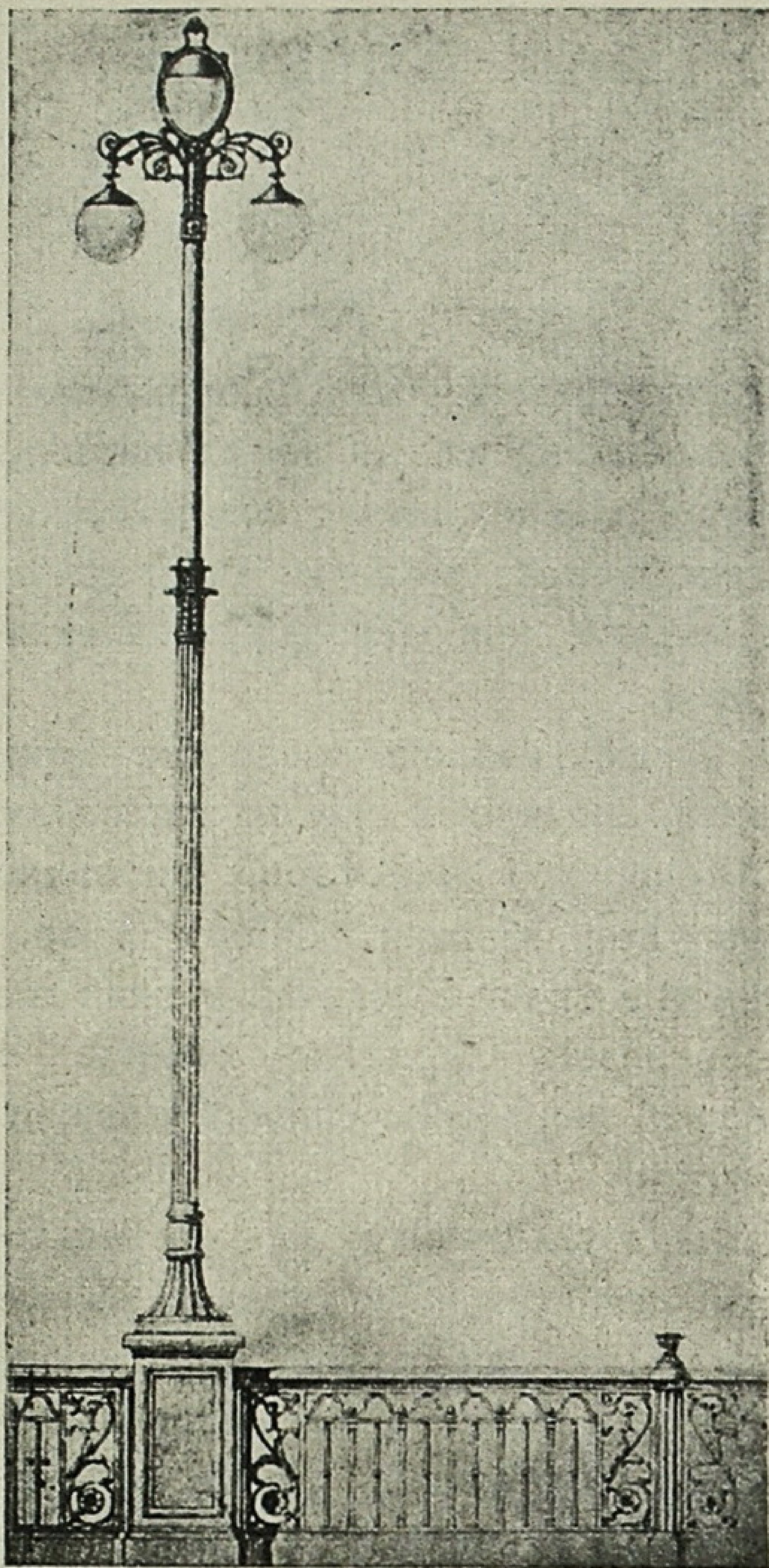
Дуже детально розроблені решітки подано в трьох варіантах. Любовно і майстерно виконано рисунок ліхтаря. Опори розроблені в трьох варіантах, з яких два передають характер каменю, а третій варіант вирішений у залізобетоні.

Слід відзначити, що як загальний прийом архітектурного рішення мосту, так і деталі його мають важливу хибу—в них відсутні свіжість і сучасність. Дуже непереконливо звучить у авторів посилання на пропорції золотого перетину в основних члениннях обелісків. Ці обеліски вийшли надто подрібненими. Хоч сама тема обе-

Проект оформлення нового мосту через Дніпро біля Києва. Автори — архіт. П. Ф. Альошин і М. О. Грицай.

Projet du nouveau pont sur le Dnièpre près de Kiev. Auteurs — P. Aliochine et M. Hrytsaï, architectes.

Проект архітектора П. Ф. Альошина і М. О. Грицай. Ліхтар і грати.

Projet des architectes P. Aliochine et M. Hrytsaï. Candelabre et ballustrade.

лісків, що часто зустрічаються в рішеннях мостів, у даному разі і може бути прийнятна, проте її архітектурне втілення не знайдено. Скульптури з обелісками органічно не зв'язані, обеліски краще виглядають без скульптури, вони лаконічніші і простіші. Те саме можна сказати і про круглі ніші, в яких за задумом авторів встановлюються бюсти героїв Радянського Союзу. Цих маленьких ніш не сприйматимуть ті, хто проїжджатиме: вони надто дрібні. Рішення в'їздів на мости вимагає крупніших, виразніших форм і деталей, що більш запоминаються.

Немає свіжості і в загальних прийомах рішення, і в проектах решітки та ліхтаря. Хоч решітки і досить лаконічно вирішені, проте в них немає оригінальності. Мотиви їх взято з увражів, в них немає сучасності.

2. Проект Укрцивільпроекту; автор архітектор - орденоносець О. О. Тацій.

Основною темою архітектурного оформлення мосту автор взяв один з епізодів громадянської війни, що відбувся на місці, де тепер споруджено цей міст—перехід загонів Щорса через Дніпро.

Прагнучи до простоти і лаконічності в рішеннях мосту, автор відзначає в'їзди на міст двома 15-метровими пілонами, які створюють певну урочистість. Пілони запроектовано металічні з фризом з прозорої решітки, за якою ховається освітлення. На площинах пілонів з боку проїжджої частини мосту розгортаються великі полотна барельєфів, в яких розповідається історія здобуття Києва загонами Щорса.

Решітки мосту подано в двох варіантах. Рисунок обох варіантів оригінальний, в ньому використані народні орнаментальні мотиви.

Ліхтарі автор взяв двох типів: 6-метровий і 8-метровий над биками. Це, на думку автора, повинно розбити монотонність прямої стрічки ліхтарів і надати їй хвилястості.

Просто, з явно вираженим характером вирішені опори мосту (залізобетон).

В цілому проект справляє свіже, бадьоре враження, сповнений творчих шукань, не позбавлений оригінальності в прийомах і рішеннях.

Автор цілком правильно підійшов до рішення, прагнучи до простоти і лаконічності, беручи до уваги величезну протяжність мосту. Два 15-метрових пілони, що надають лаконічності, урочистості і значимості силуету мосту, за фактурою вибраного матеріалу, легкі,— хочеться, щоб вони були монументальніші. Добре взяте загальне рішення в матеріалі значно програє. Ажурна решітка фризу пілонів, являючи собою оригінальний прийом, значно полегшує пілон і надає йому паркового, інтимного характеру. А тим часом характер споруди і основна її тема, прийнята автором, вимагають монументальності.

Різновисотність ліхтарів, яку прийняв автор, навряд чи може бути виправдана, вона порушуватиме ритм освітлення, яке завжди виграє, коли підпорядковане простому і лаконічному ритмові. В даному разі півторакілометрова нитка ліхтарів, розміщених по дузі мосту, справляла б колосальне враження.

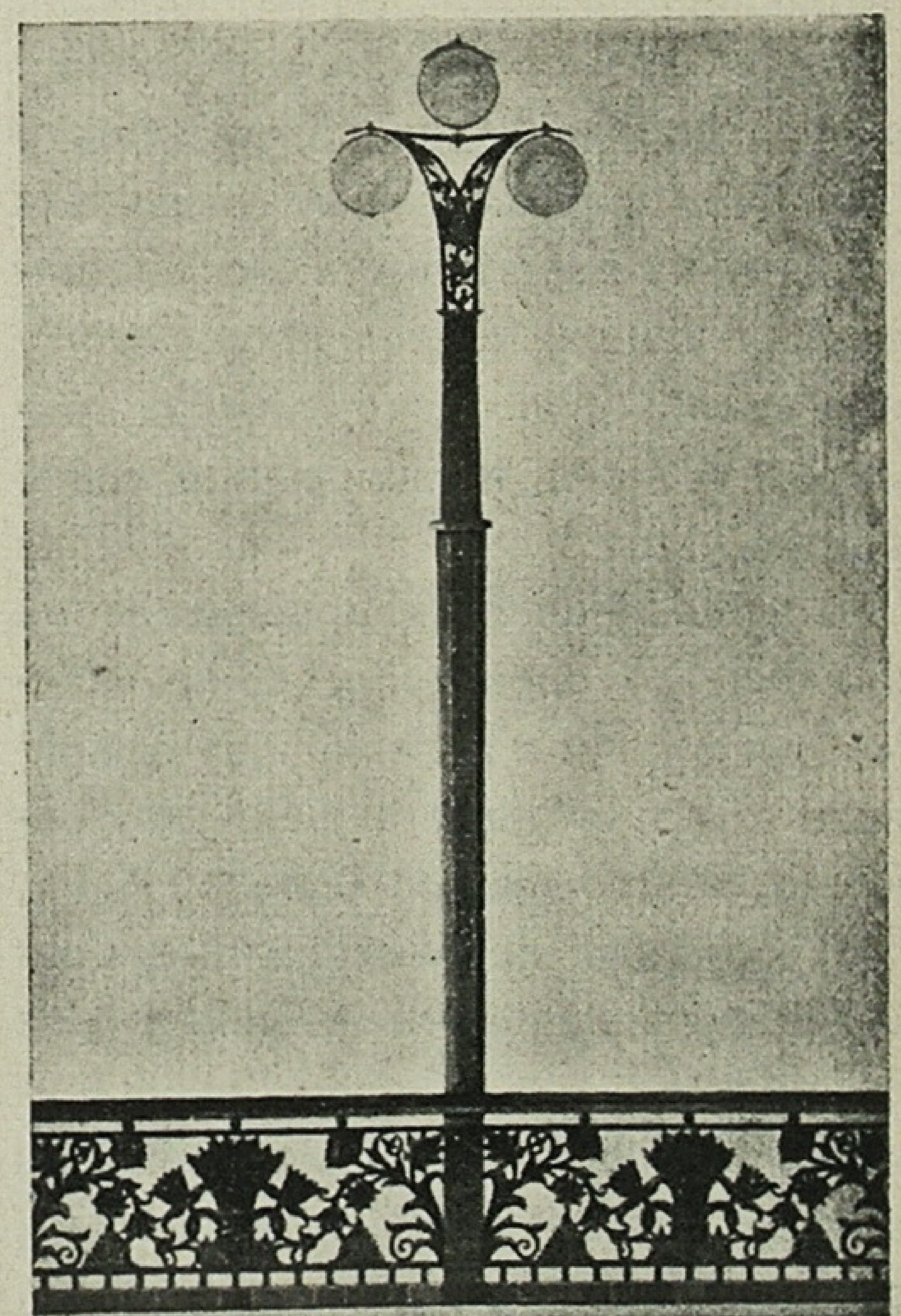
Ліхтарі в цілому вирішені оригінально і інтересно. Виникає лише сумнів у можливості здійснення гранчастого перерізу стовпа.

3. Проект контори проектування і вишуків тресту № 3 Головвійсьбуду; автор архітектор-орденоносець Яковлев.

Основна архітектурна тема, яку взяв автор для оформлення мосту,— достаток квітучої України. Розвиваючи цю тему, автор початок мосту відзначає скульптурною фі-

Проект архітектора-орденоносця О. О. Тація. 1-й варіант ліхтаря і гратки.

Projet de O. Tatsiï, architecte-décoré. 1-e variante de candelabre et de ballustrade.

гурою, що зображує молодість і тримає в піднятих руках світлу червону зірку. Коло п'єдестала міститься величезний сніп, висічений з граніту.

Решітки мосту пророблені майстерно. Вони зображують гірлянди достатку квітучої України в загальній композиції з гербом республіки.

Просто вирішено ліхтар. Так само просто вирішено і опори мосту.

Незадовільно пророблена фігура, що зображує молодість, вона непереконлива, її масштаб зовсім не відповідає масштабові величезного снопа, що складається з чотирьох гігантських колосків. Вся ця скульптурна композиція трохи надумана, а незначні її розміри не створюватимуть акценту коло в'їзду на міст.

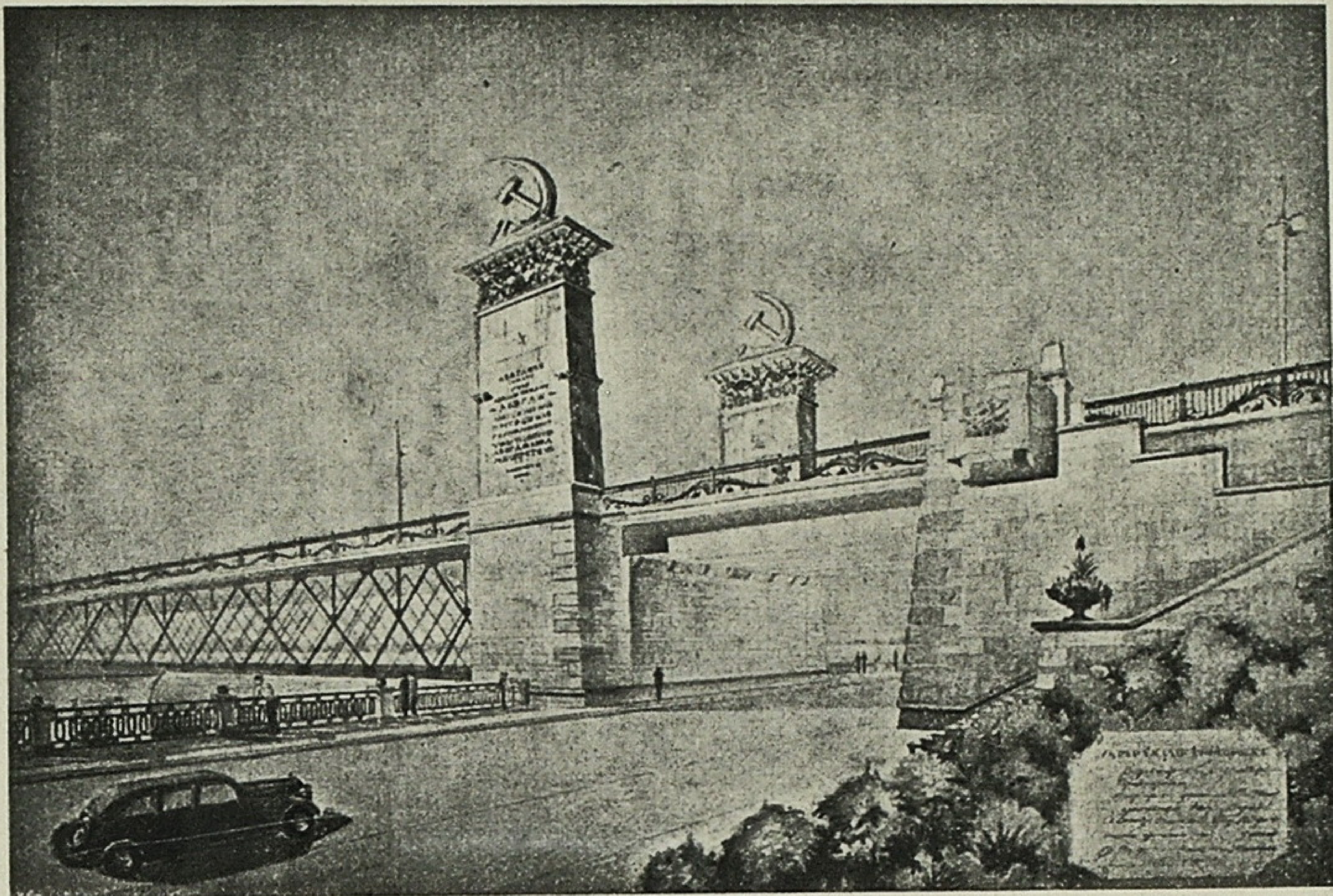
Звертає на себе увагу ретельність пробки і майстерність у композиційному прийомі решітки мосту. Дуже інтересна своїм рисунком, решітка трохи складна за своєю композицією і перенасичена окремими атрибутами.

Ліхтар вирішено з добрим членінням стрижня, але композиція верхньої частини надто звичайна, неоригінальна.

4. Проект майстерні художнього інституту — автор архіт. В. М. Онащенко.

Тема, яку автор взяв для архітектурного оформлення мосту — героїка громадянської війни, зв'язана з ім'ям Щорса, і героїка соціалістичної праці та будівництва. Ця тема виражена в двох великих скульптурних групах, встановлених обабіч в'їзду на міст з боку міста.

Вдячна тема, взята автором для архітектурного оформлення мосту, вирішена маловиразно. Скульптурні групи, що повинні зображувати героїку громадянської війни і соціалістичної праці, величезні своїми розмірами. Вони розташовані майже без п'єдесталів і через це створюється їх немасштабність.

Проект оформлення мосту через Дніпро біля Києва. Автор — архіт.-орденоносець О. О. Тацій.

Projet de pont sur le Dnièpre près de Kiev. Auteur — O. Tatsiï, architecte-décoré.

Перильні решітки, хоч і досить чіткі композиційним прийомом, проте рисунки їх дуже спрощені і недороблені.

Звертає на себе увагу рішення опор, яке подано досить просто, чітко і виразно. Це мало не єдиний ескіз з усього матеріалу щодо архітектурного оформлення мосту, поданого на конкурс, який цілком розв'язав завдання. Опора вирішена в цілковитому пов'язанні з конструктивною суттю її.

5. Проект майстерні Київського художнього інституту; автори — архіт. Наконечний, Грабовський, Ліоба.

Автори прагнули дати органічний перехід від горбів, на яких розташувалось місто, до мосту, який легкістю своїх конструкцій контрастує з масивами горбів. Тому автори підкреслюють в'їзд на міст сильними важкими об'ємами полірованого граніту. Прогін над небережною автори вирішують аркою.

Решітки перил подані в трьох варіантах — два варіанти з сучасної тематики і один з мотивами, запозиченими з архівів ренесансу.

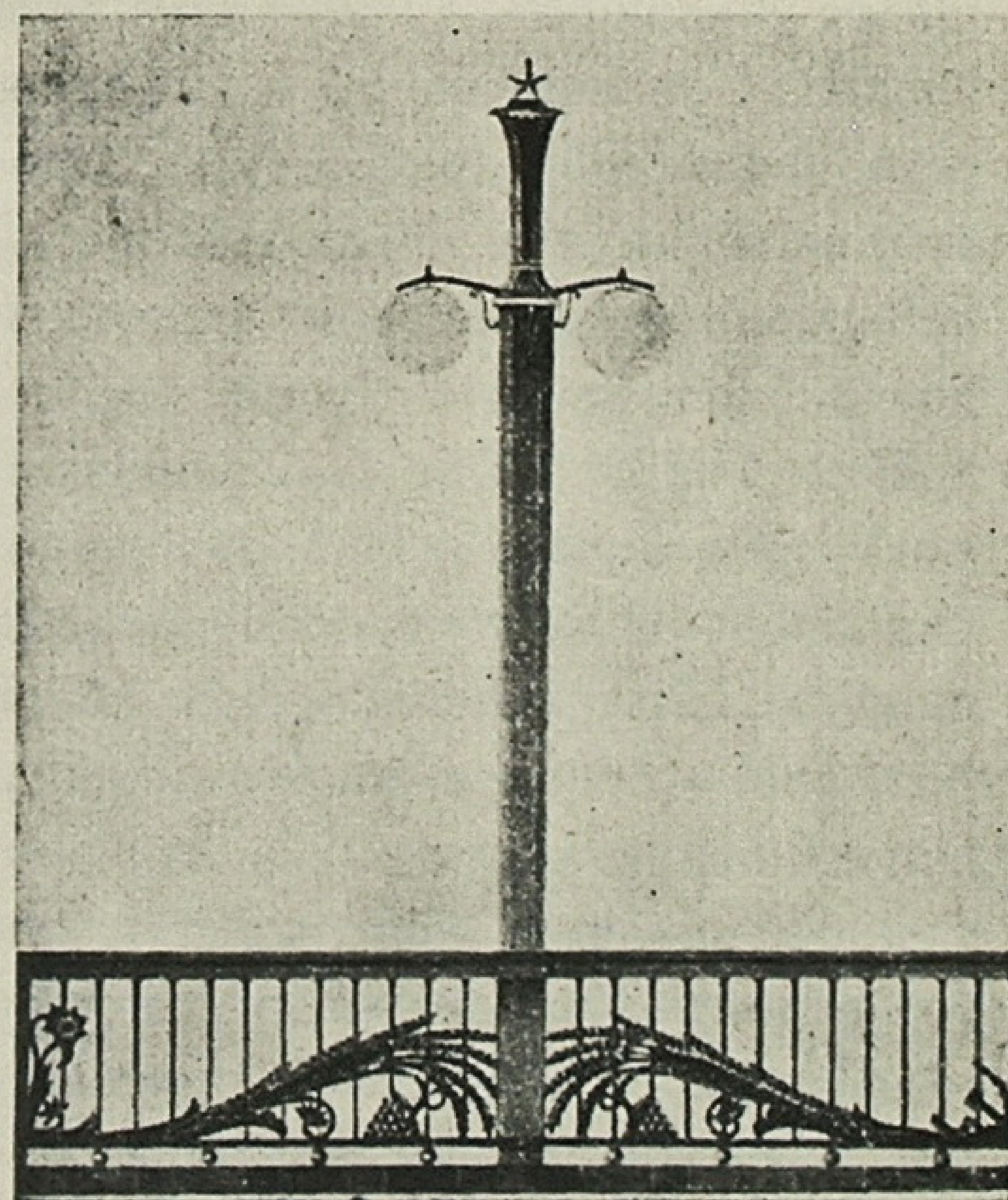
Проект в цілому за своїм композиційним прийомом не позбавлений оригінальності, проте суто формальний прийом композиційного рішення в'їзду не переконує.

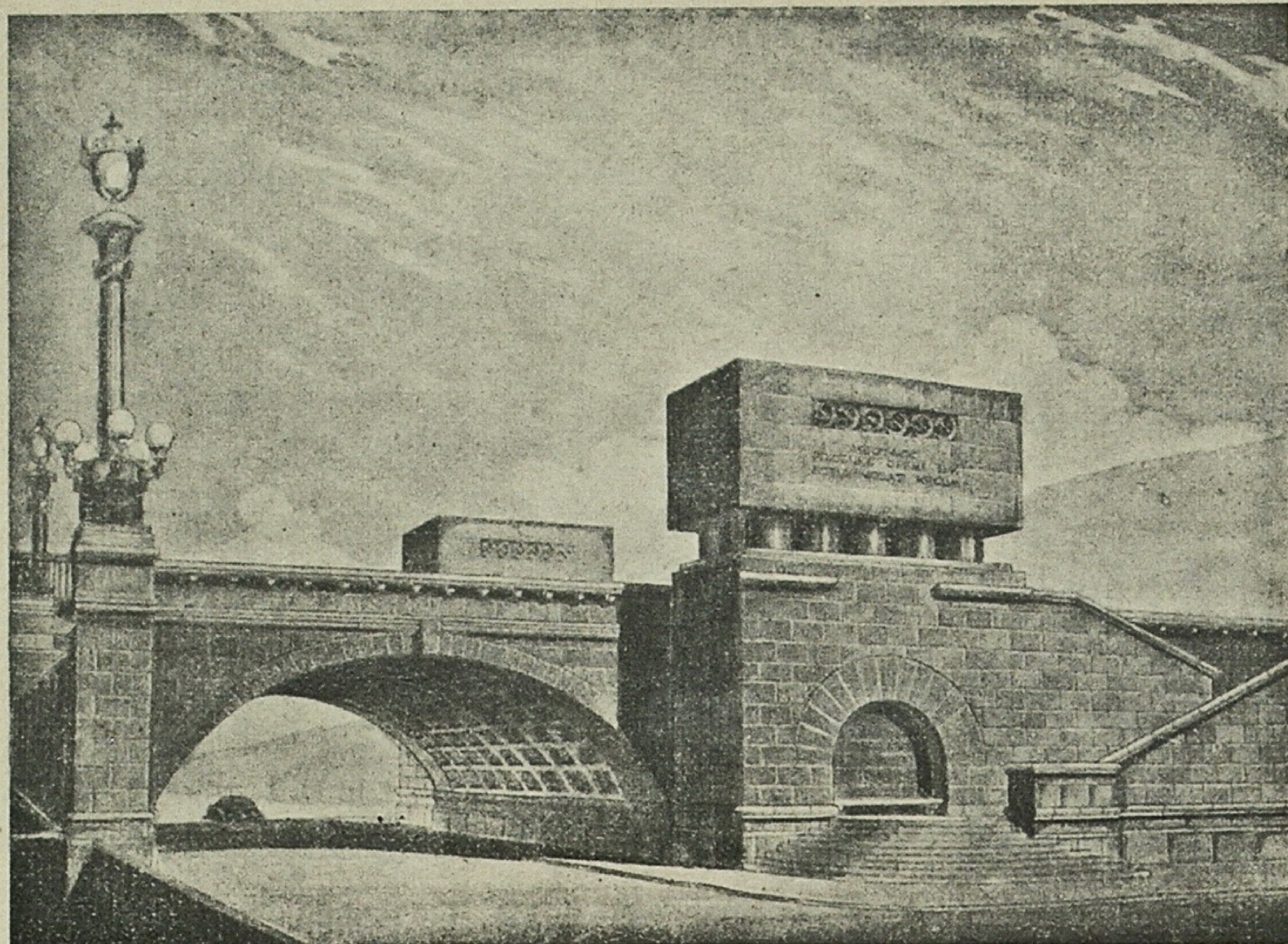
Арка в проїзді набережною навряд чи може бути споруджена. Це теж суто формальний прийом, бо він не пов'язаний з конструктивним рішенням прогону.

Решітки добре пророблені і досить чітко передають характер

Архітектор О. О. Тацій. 2-й варіант ліхтаря і гратки.

O. Tatsiï, architecte-décoré. 2-e variante de candelabre et de ballustrade.

Архітектори С. А. Грабовський, Н. Н. Наконечний, і Б. Л. Ліоба. Проект оформлення мосту через Дніпро біля Києва.

S. Grabovsky, Nakonetchny et Lioba, architectes. Projet de pont sur le Dnièpre près de Kiev.

матеріалу, але нудні і малооригінальні за своїм композиційним прийомом.

Можна помітити, що різні автори при складанні рішення окремих елементів мосту підходили до цієї справи з різних точок зору.

Наприклад, загальний прийом архітектурної композиції в'їзду на міст подано, виходячи в основному з двох різних принципів розуміння початку мосту. Група авторів бере початок мосту від нульового бика (проекти архіт. Яковлева, проф. Альошина, архіт. Онащенка і архіт. Грабовського), і тут створює основний архітектурно-просторовий акцент в'їзду. Переїзд набережною ці автори відносять до прогонів мосту. Інакше зробив архіт. Тацій. Він узяв початок мосту від бика № 1, а проїзд набережною відносить до берегових споруд. Нам здається, що друге рішення є безперечно правильним і з конструктивного, і з архітектурного погляду. Конструкція прогонів мосту і набережного прогону цілком різна, отже, необхідно підкреслити могутність останньої мостової опори, на яку спирається остання колосальна ферма мосту. Інакше немає логічного переходу від могутніх ферм мосту до легкої суцільної металічної балки набережного прогону.

Приклади таких рішень є в практиці будівництва мостів у Москві, наприклад, Великий Краснохолмський міст (проф. Кокорін), новий Москворіцький міст (акад. архіт. Щусєв), Великий Камінний міст (акад. архіт. Щуко) і ін.

Крім того, в ряді проектів на в'їзді на міст даються розширені площадки (наприклад, проект проф. Альошина), в інших теж дається таке розширення, але воно не підкреслюється. Нам здається, що для остаточного вирішення слід прийняти розширені площадки, архітектурно підкресливши їх, але не обов'язково колонадами, а іншими, більш скромними засобами.

Деякі автори початок мосту відзначають скульптурами (проекти архіт. Яковлева, Онащенка), а інші розв'язують це архітектурними засобами (проекти проф. Альошина, архіт. Тація, Грабовського). Нам здається, що поставити скульптури на в'їзді на міст — правильне рішення, але вибір теми для скульптури, вирішення її силуету і масштабу — справа надзвичайно відповідальна, яку повинні розв'язати спільними силами архітектор і скульптор. Міст споруджується майже в тому місці, де 20 років тому легендарний Щорс з своїми загонами переходив через Дніпро для визволення Києва від білих банд. Цей міст повинен стати пам'ятником цієї визначної історичної події, архітектура мосту повинна увічнити славу наших кіннотчиків — щорсівців, цих звитяжців, що визволили рідну землю від ворожого ярма. Скульптура кіннотчиків повинна бути проста, лаконічна за силуетом і монументальна.

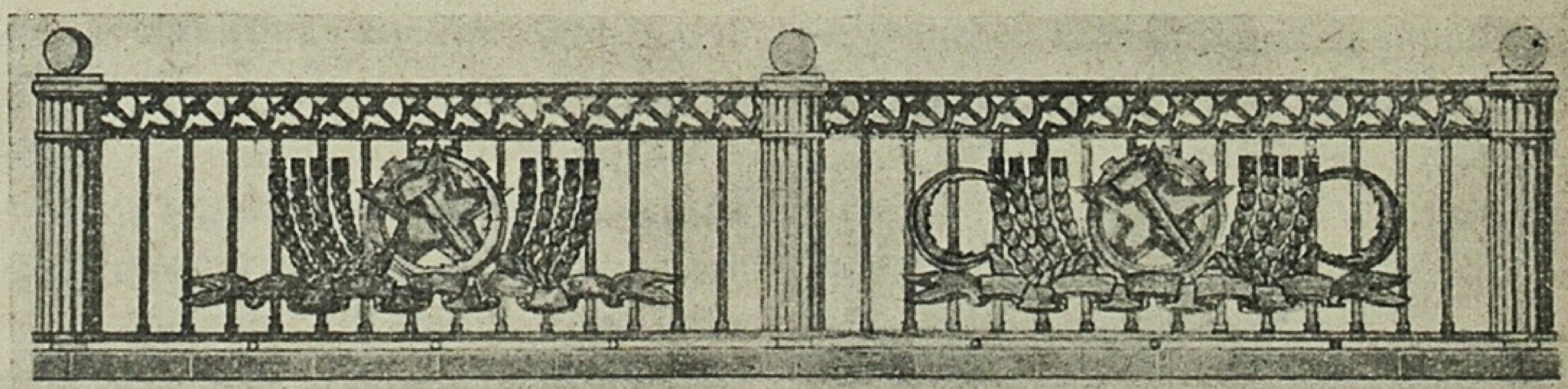
Треба відзначити, що в жодному з поданих проектів не дано повноцінного рішення. Найближче підійшли до розв'язання завдання архіт. Тацій і Яковлев.

В цілому конкурс дав багатий матеріал і визначив напрям, в якому треба йти надалі.

Та виключна увага, яку приділяє М. С. Хрущов художньому оформленню мосту і його будівництву, забезпечує найповноцінніше розв'язання цього завдання.

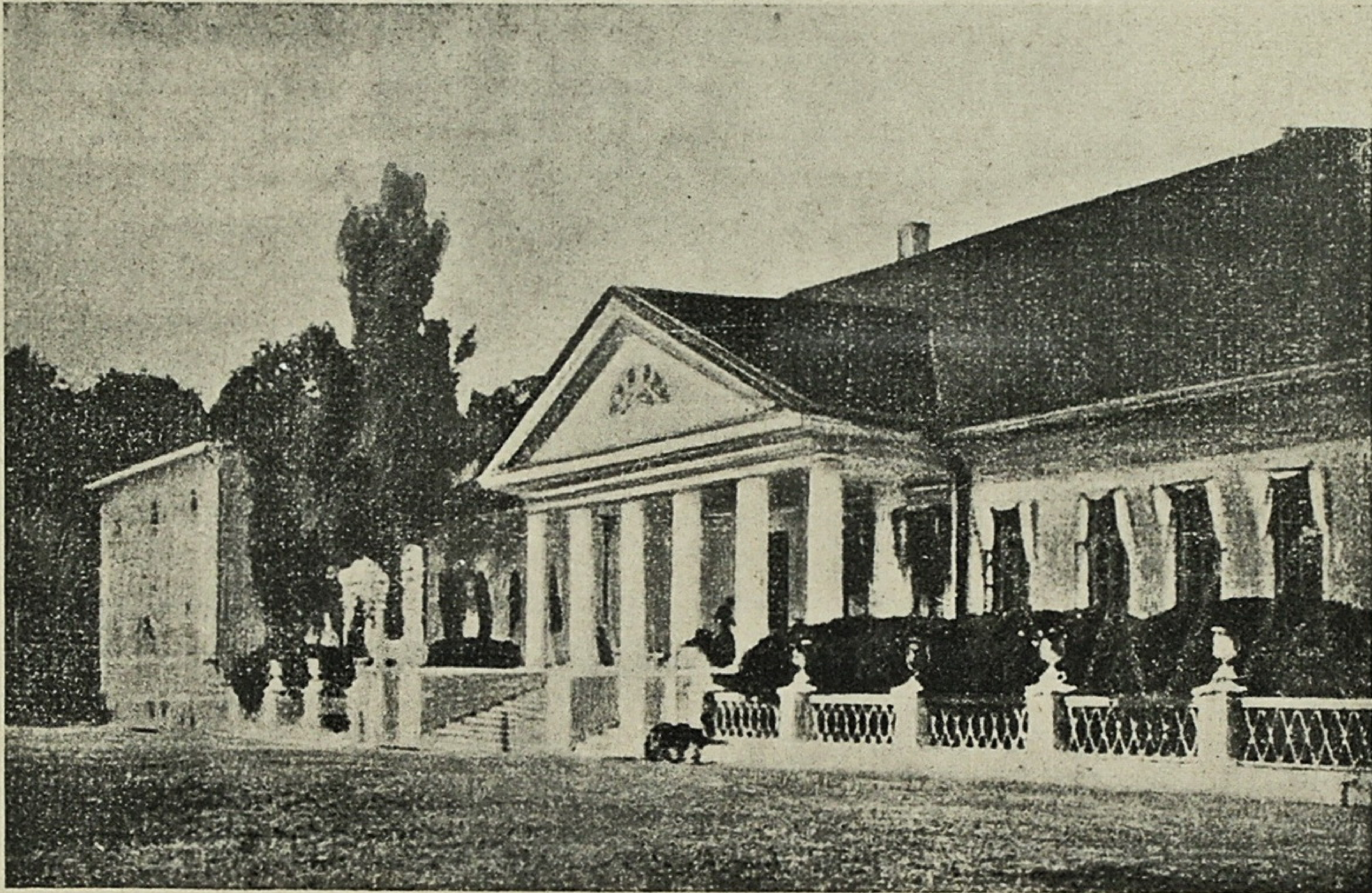
Архітектори Грабовський, Наконечний і Ліоба. Гратка.

Grabovsky, Nakonetchny et Lioba, architectes. Ballustrade.

Український ампір

М. І. Сімікін

Український ампір. Будинок в с. Котовці, Дніпропетровської області, початок XIX ст.

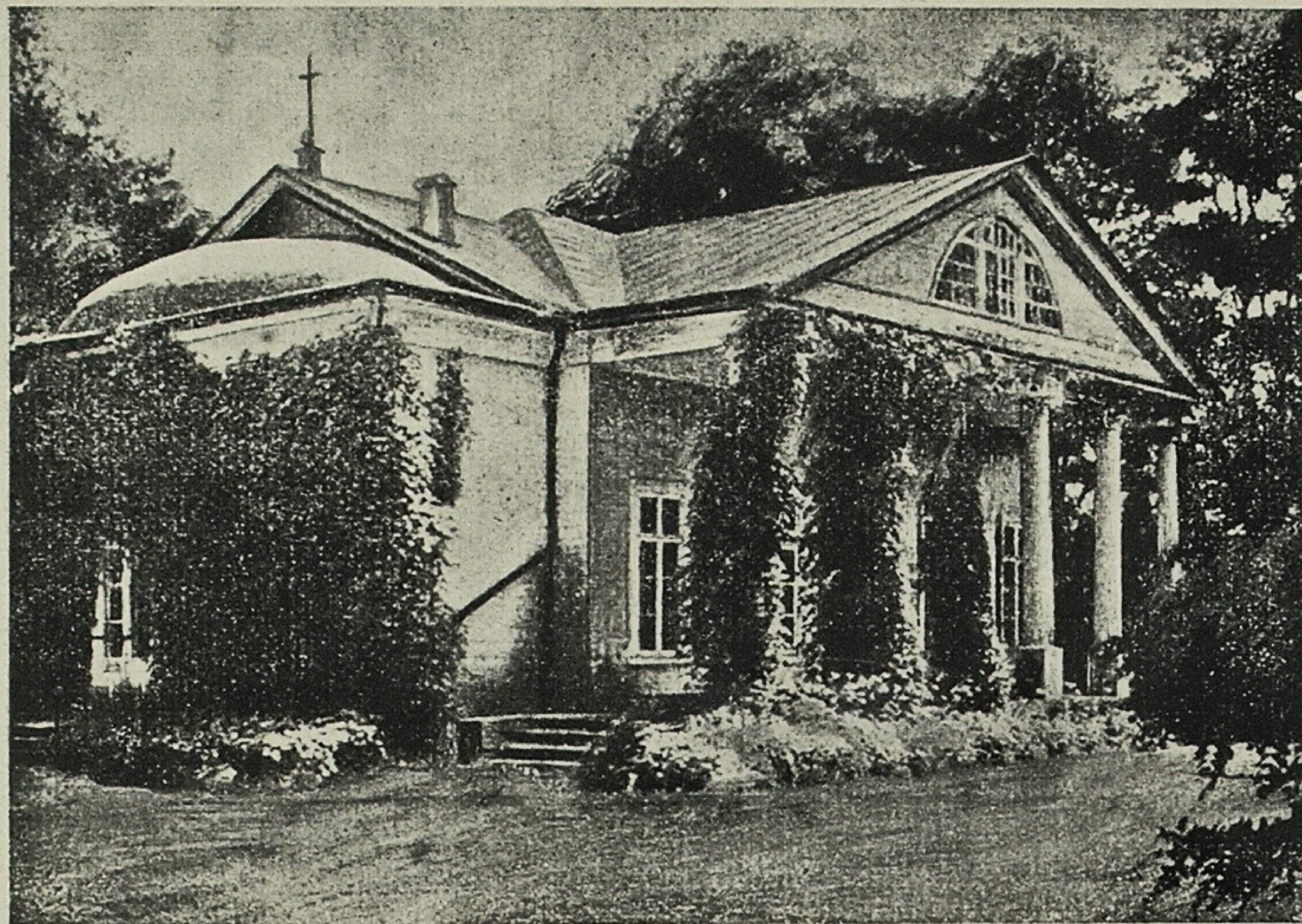
Empire ukrainien. Maison au village Kotovtsi, région de Dniépropetrovsk, début du XIX siècle.

Архітектурна спадщина ампіру на Україні величезна. По кількості пам'ятників і їх художніх достоінствах ця спадщина значно перевершує все те, що залишила після себе у нас славнозвісна епоха барокко.

Після приєднання української території до Росії, коли Катериною II щедро роздавались багатьом „людям випадку" численні села, землі і людські душі „для увеселения", на Україні почали будувати пишні палаци, храми, парки. Сюди почали стікатись кращі майстри того часу як з обох столиць (Петербурга і Москви), так і з закордону. Досить назвати імена перших „передвісників" нового класичного стилю, як Камерон—автор батуринського палацу на Чернігівщині (1803 р.), Кваренгі, якому приписують авторство цілого ряду палацових споруд в провінції: Лялічі (1795 р.), Панурівка (там же), Диканька (Полтавщина), Хотень (Харківщина); або Менелас—автор репнінської садиби в Яготині (1806 р.) на Полтавщині.

Більшість з таких палаців, будованих на грані двох так відмінних століть, належать ще до стилю, так званого, „високого" класицизму, і тільки деякі з них можуть бути визнані чисто ампірними; автори цих палаців ніби „подають руку... творцям Олександрівського класицизму". Діяльність останніх розповсюджується переважно в будівництві офіціальному—в побудові нових міст в зв'язку з заснуванням українських губерній. В таких глухих, як на той час, містах, як Полтава, здійснюються грандіозні плани, побажання зробити це місто „в малом виде Петербургом".

Тут працюють нові майстри з численними помічниками і учнями, яких особливо заохочував Олександр І. Тома-де Томон проектує відому круглу площу в Полтаві з монументом „Слава" (1804—1811 рр.). Йому допомагають Вісконті, Амвросімов, Карташевський, а пізніше—брати Шарлемань, Зибін та інш. Василь Стасов виготовляє проект храму-монументу на Шведській могилі для Полтави (1811 р.), перебудовує потьомкінський палац в Катеринославі (1810 р.), проектує контрактовий

Український ампір. Будинок кол. Рєпніної в Яготині, 1806 р.

Empire ukrainien. Ancien bâtiment Répnine à Iagotine, 1806.

будинок для Києва (1810 р.) [1]. Карл Россі виконує проект шинку, а Андріан Захаров—проект чорноморського госпіталю для Херсона (1808 р.) В Києві працює Беретті—батько (університет, 1835 р.) і інш.). В Харкові відомі здійснені проекти Ярославського (старі „присутственные места“, 1820 р.), роботи Васильєва (соборна дзвіниця, 1823 р.) і т. д.

Уже з цього коротенького переліку можна зробити висновок, наскільки широко була охоплена Україна новими художніми течіями того часу. Однак, обмежуючись лише побіжним оглядом нашої спадщини цієї надзвичайно цікавої епохи, ми повинні тут зазначити, що в переважній більшості наша ампірна спадщина належить безперечно російській культурі, а тому має до теми про ампір посереднє відношення.

Російські майстри прилучили Україну до загально-європейського мистецтва і значно допомогли розвиткові творчих прагнень її народних мас. З цього моменту національна українська архітектура, яка так довго зберігала свій характер, майже позбавлений авторської індивідуальності, починає входити в колію загально-європейського художнього розвитку.

Буржуазні націоналісти, говорячи про історію українського мистецтва, звичайно ставлять точку перед цією епохою, посилаючись, між іншим, на відомий синодальний указ (1801 р.), який забороняв побудову церков українського типу. Вони вбачають національний „розквіт“ у штучному продовженні українського барокко, яке віджило свій вік, і в консервуванні самобутніх форм народної архітектури на певному етапі її історичного життя. Ось чому, не зважаючи на таке запопадливе обстоювання національного стилю, українські націоналісти прогавили знаменні факти просочування народних творчих традицій і в нову епоху—„українського ампіру“. Тим часом, уже з перших десятиріч панування у нас ампіру можна було простежити процес швидкого освоєння народним генієм нових засобів виразу, переробки нових форм і творчого втілення своїх художніх задумів. Звичайно, палаци і палати, споруджувані серед чарівних садів і меланхолійних степів, сприймались народом спочатку з таким же почуттям, з яким вони уявлялись очам великого кобзаря:

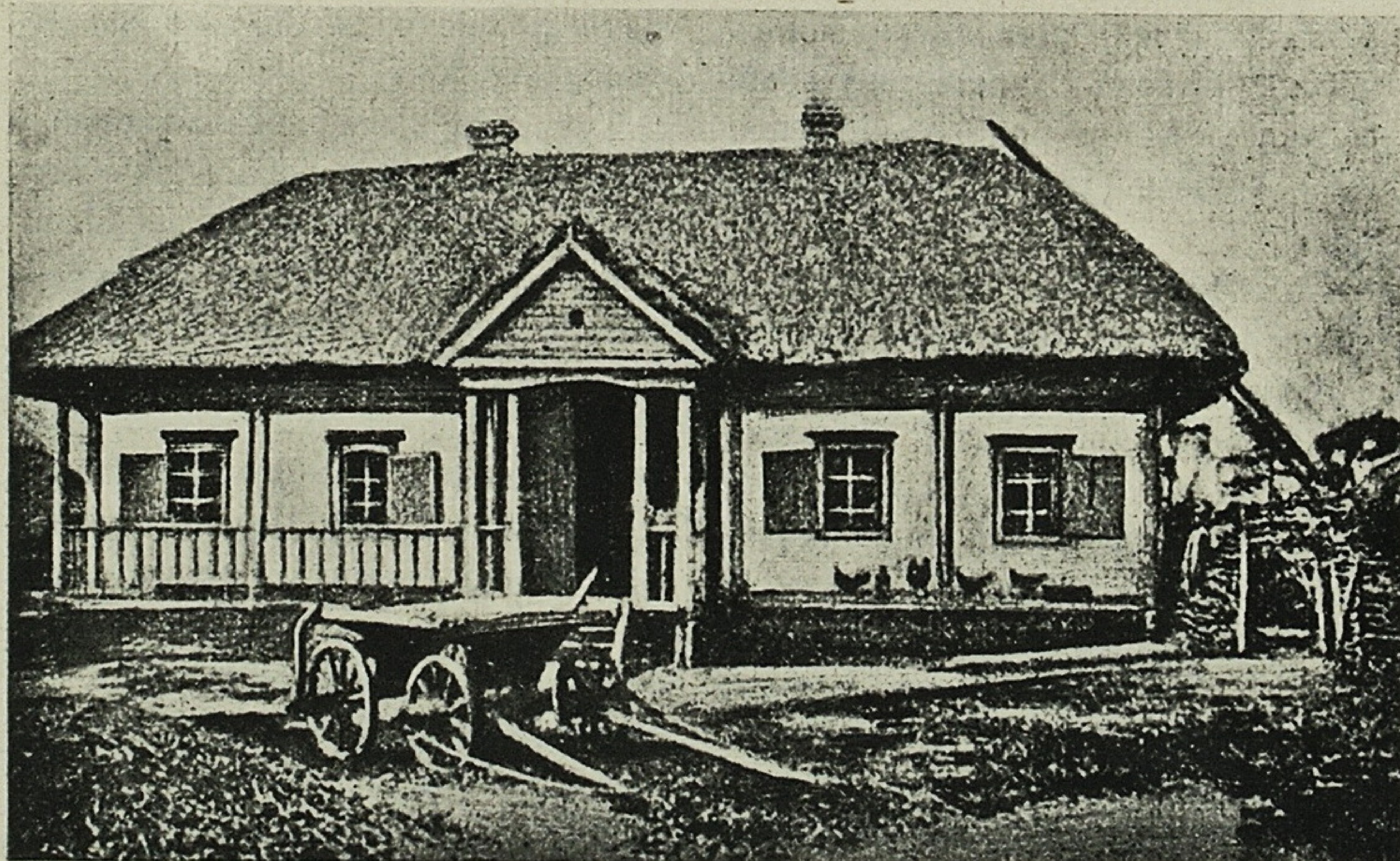
> ...Веселі здалека палати,
> бодай ви терном поросли,
> щоб люди й сліду не найшли,
> щоб і не знали, де й шукати...

Але все це нове почало створюватись руками все тих же крі-

[1] Здійснено за проектом В. Гесті (1817).

Український ампір. Хата „на дві половини“ з ганком.

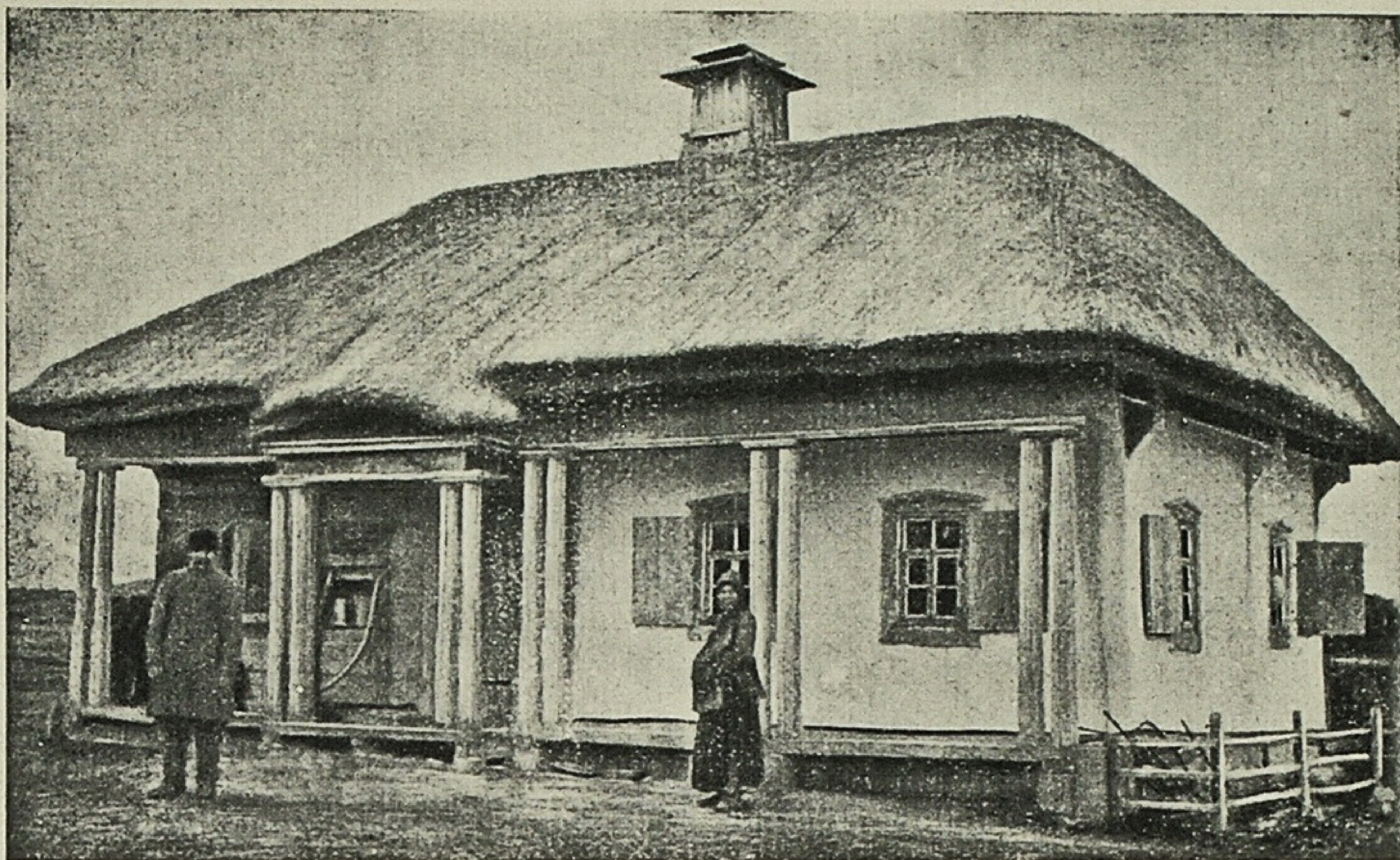
Empire ukrainien. Maison „à deux moitiés“ avec entree couverte.

паків, що, як і міські обивателі, ставали учасниками цього величезного будівництва. Красота нових споруд була незабаром відчута, і цим необхідний поштовх до творчого сприйняття, безперечно, було дано. Труднощі виникали в тому, як перенести форми нової кам'яної архітектури в дерев'яне зодчество, або навпаки.

Уже безсторонні описувачі таких ампірних садиб, як „Михайлівка" (1808 р.) на Харківщині, „Стольне" (1798 р.) на Чернігівщині, „Сокиренці" (1829 р.) на Полтавщині, відзначали їх, як „найбільш типові для України".

Ще більше уваги звертали на себе садиби „в типі південно-українських одноповерхових будівель з колонним портиком і з нібито насунутим важким фронтоном". Їх невеликі об'єми допускали порівняльне зіставлення з типовими для края спорудами. Ми можемо уже вказати і на факти безпосереднього прагнення кваліфікованих зодчих, або місцевих виконавців їх проектів — надати споруджуваним будівлям деяких рис місцевого колориту.

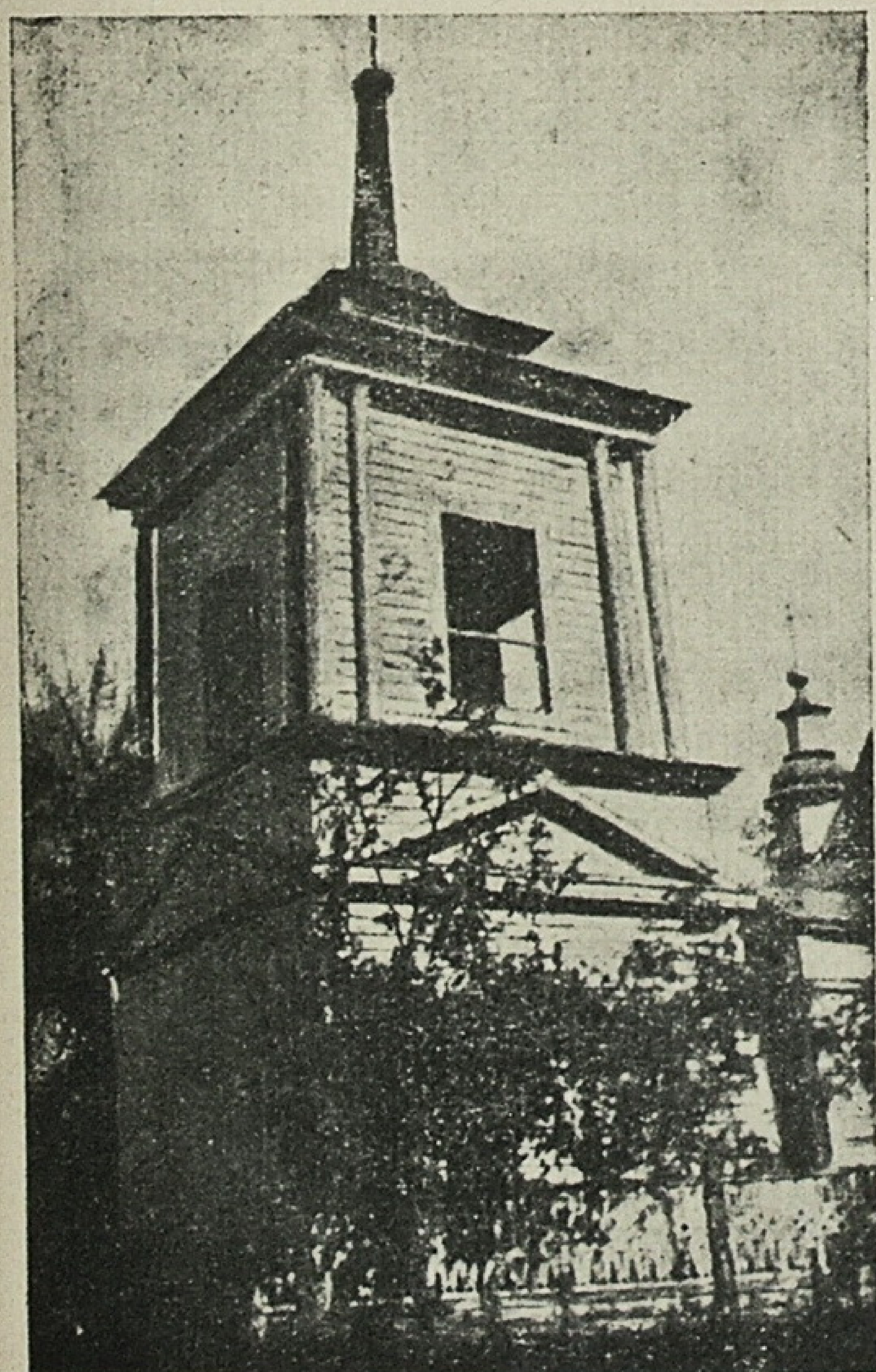
Хата на Полтавщині з ампірними деталями XIX ст.

Maison de la région de Poltava avec détails en style empire, XIX siècle.

В ампірній садибі „Котовка" (Дніпропетровщина) було збережено крутий дах за місцевим звичаєм або в зв'язку з характером матеріалу покрівлі — гонти. Спорудження репнінської садиби в Яготині здійснювалось, як це добре відомо, місцевим архітектором за планами славетнього Менеласа. Хороших пропорцій портики літнього флігеля, головного будинку і домашньої церкви також звертають увагу через деяку нахлобученність своїх фронтонів. Але тут уже можна відзначити і одну стилістичну рису, безперечно, місцевого

Дерев'яна дзвіниця на Полтавщині, XIX ст.

Clocher en bois dans la région de Poltava, XIX siècle.

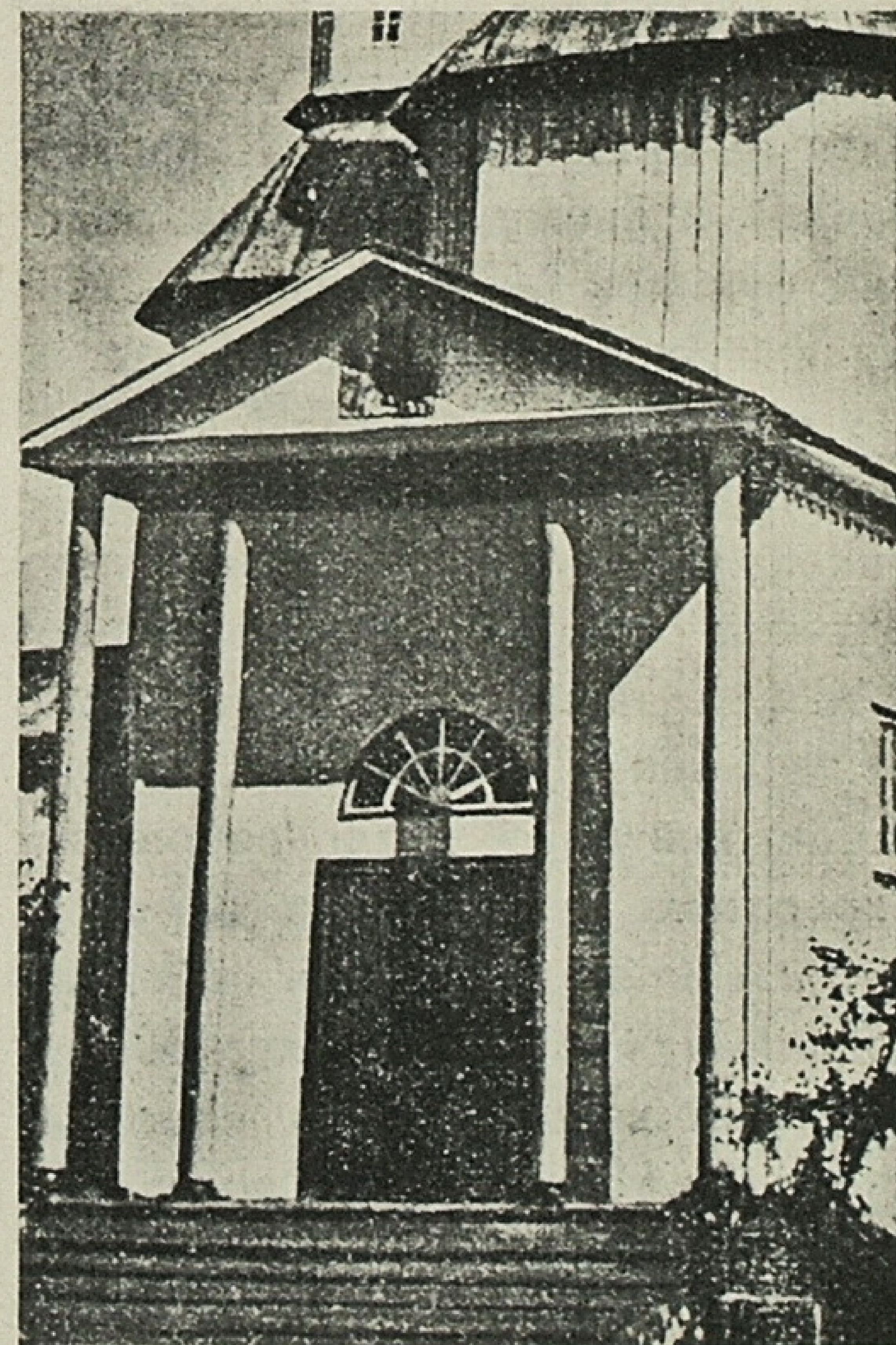
Український ампір. Дзвіниця в Полтаві, 1801.

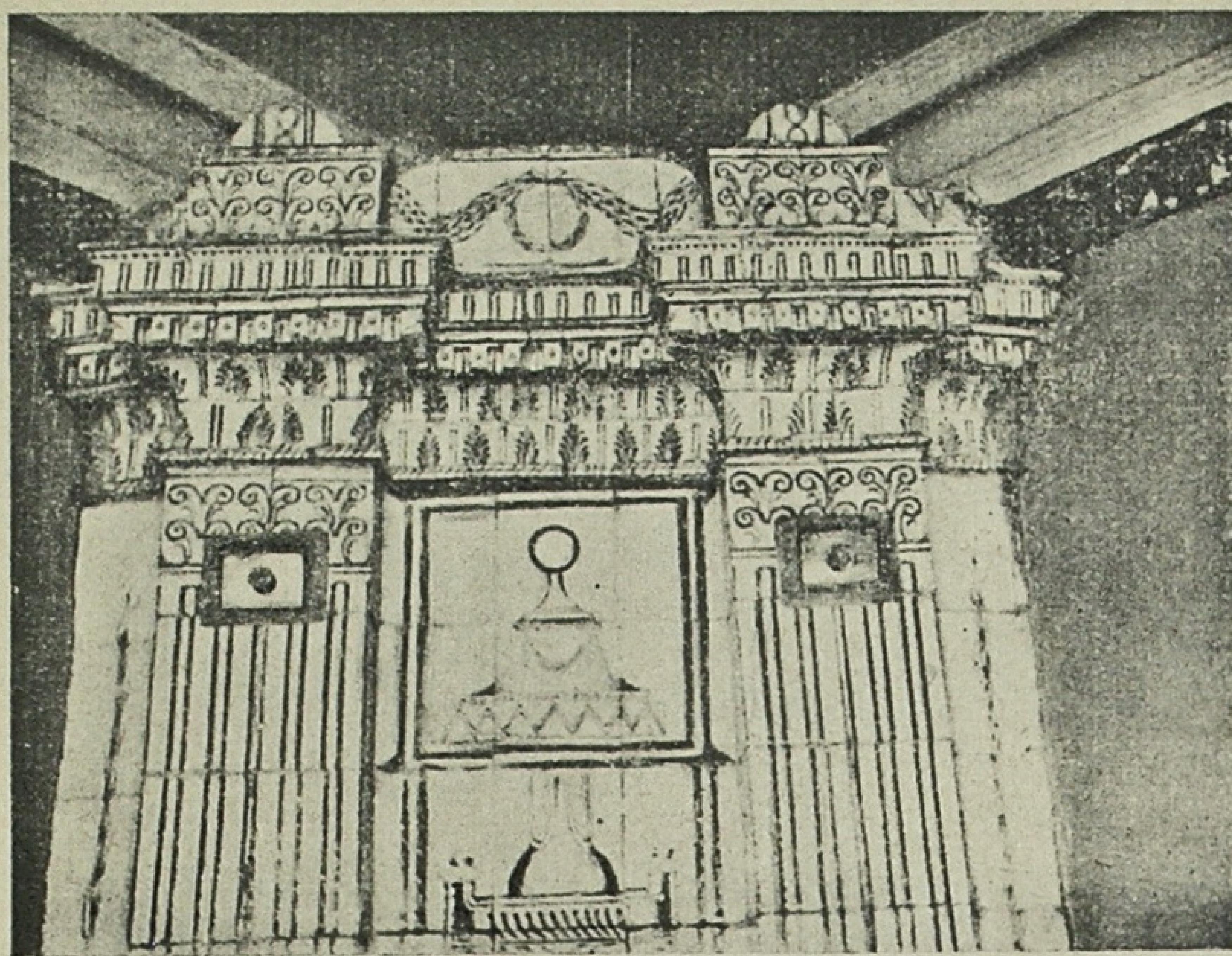
Empire ukrainien à Poltava, 1801.

Український ампір. Портик дерев'яної церкви на с. Велика Березянка (Київщина).

Empire ukrainien. Portique de l'église en bois au village Velyka Berezianka (rég. de Kiev).

Український ампір. Обробка печі з кахлів.

Empire ukrainien. Poêle en céramique.

характеру. Вікна в тимпані портика ближче до стрілкуватої форми, ніж до властивої ампіру строго-півциркульної. Такий відступ від канону, очевидно, був викликаний бажанням вписати більш підхожого абриса пройом в надто крутий трикутник фронтону і тим надати останньому бажаної легкості.

Але ще більш таких поправок до ампіру ми находимо на пам'ятниках народного зодчества. Щоб догодити владній моді, навіть представники рядового сільського „панства“ вважали за потрібне до самого звичайного будинку—чи то буде жила хата, чи будинок, який призначався для „збірні“,—приставити ампірний портик. Характерний в цьому відношенні родовий будинок М. В. Гоголя в історичній Васильєвці. Не відставали від цієї моди і селяни. Треба думати, що саме під впливом ампірних будівель виробився цей симетричний варіант трьохкамерної хати „на дві половини“ з ганочком на колонках посередині. Такий ганок, звичайно, являє собою чотирьохколонний портик з розсунутими в сторони від середини колонами і досить високим ще фронтоном. Але в його композицію, і без того струнку, все ж внесена поправка—викривлена нижня грань архітрава, чим досягнуто полегшення важкого фронтону. Але на більш досконалих зразках сільської архітектури такі факти можуть уже кваліфікуватись, як симптоми деякої „боротьби“, якихсь то „шукань“, коли не сказати більше—певних спроб самостійного перетворення нових архітектурних форм. На жаль, пам'ятники цього „кустарного класицизму“ зовсім не вивчені, достатньо не обстежені і навіть повністю не зареєстровані. Наведемо кілька прикладів цієї місцевої різновидності ампіру, який має повне право називатись українським, як то прийнято було визначати подібне явище в попередню епоху (барокко).

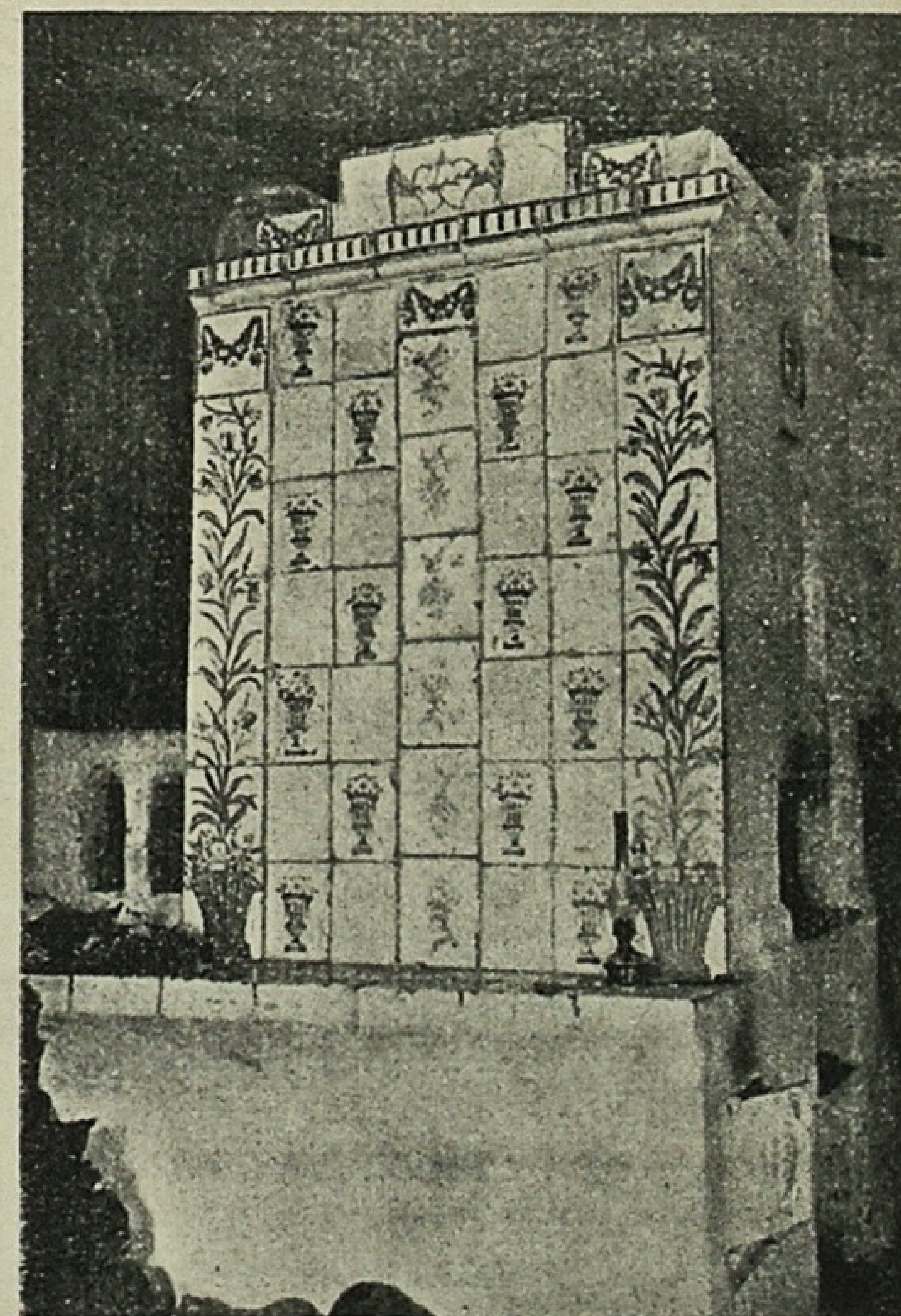
В Росії ампір також набув відмінних місцевих особливостей. Але там, наприклад, прагнення до стрункості досягалось більш архітектонічно — безпосереднім звуженням вгору колони. В українських прикладах такі ж цілі супроводились іншими прийомами, більш ілюзіоністськими. Портик церковного придіда (стор. 43) надзвичайно стрункий, вишуканих пропорцій; значно знижений і зменшений в ньому легкий фронтон. Розміри півциркульного вікна і місце розташування його над дверима, такі незвичні в практиці ампіру, цілком виправдовуються стилістичними особливостями прийнятого рішення. Діаметр вікна значно менший ширини пройому дверей; вікно ж розташоване в такому місці, щоб загальний контур вписаних отворів гармонував з силуетом церковного зрубу, який звужується вгору. В композиціях багатоярусних дзвіниць також впадає в око прагнення зодчого підкреслити і виділити переважно вертикальні ритми.

З пам'ятників, нарешті, кам'яного зодчества слід вказати на один з ранніх прикладів українського ампіру. Це—старовинна соборна дзвіниця в Полтаві (стор. 43). Будувалась вона дуже довго (з 1774 до 1801 р.) і її частини споруджувались нібито відповідно до росту освоєння нових форм ампіру. Цокольний поверх масивний і непевної архітектури; механічно приставлено до нього важкуватий портик. Решта ж ярусів за пропорціями і загальним силуетом, який завершується „банькой“ і гострим шпилем, свідчить про майстерність їх творця.

Високе піднесення творчої енергії в масах не могло не привести

Кахельна піч на Чернігівщині, поч. XIX ст.

Poêle en céramique, région de Tchernigov, début du XIX siècle.

до створення художніх зразків як в архітектурі, так і в прикладному мистецтві. На особливу увагу заслуговують зразки українських ампірних кафлів і килимів. Однак, ця галузь, як і все мистецтво епохи в цілому, ще чекає свого належного вивчення.

Український ампір. Килим початку XIX ст.

Empire ukrainien. Tapis du début du XIX siècle.

ХРОНІКА

Проектування промислових споруд в Одесі

В 1939 р. одеський відділ „Промбудпроекту" наркомату будівної промисловості здійснив 287 проектів, виконавши річну програму на 132 проц. Ця проектна організація є одною з ведучих організацій Одеси.

Більшість запроектованих споруд уже збудовано або будуються. По основних галузях промисловості ці споруди розподіляються так: машинобудування — 39,3%, судобудування — 16,7%, важка промисловість — 15,6% і т. д. Найбільші з них: завод ім. Сталіна в Одесі, Херсонський Крекінг-завод, типові кисневі заводи та ін.

Проектна організація розробила проекти кисневих заводів на 130 і 30 м³ в годину для серійного застосування. Рішення генеральних планів цих проектів прийнято на основі найбільш компактного розташування будівель і скорочення заводської площадки. Це досягнуто блокуванням будівель (гараж — пожежной пост, котельна, матеріальний склад, насосна — трансформаторна, контора — прохідна) і застосуванням мінімальних розривів між ними.

Архітектурне оформлення кисневих заводів просте, економічне і разом з тим приємне, тому, що автори проекту знайшли хороші пропорції віконних пройм, простінків і вдало застосували деталі архітектурного оформлення.

Окремо слід спинитися на проекті реконструкції Харківського кисневого заводу, в яку вкладено 5,5 млн. крб. При розробці цього проекту було передбачено безперебійну роботу заводу під час реконструкції. На території заводу збудовано нові цехи — балонний та ін. Реконструйований завод перетворився в культурне, правильно організоване підприємство.

Чимало зроблено одеським Промбудпроектом проектів цивільних споруд: клубів, житлових будинків, гуртожитків та ін. Слід відзначити проект „ожидалки" на 400 чол. заводу ім. „Червона Зоря" в Кіровограді. В цьому проекті, в зв'язку з раціональністю композиції і планування, передбачена можливість використання будівлі під клуб. Будівля цегляна. Оштукатурені пілястри, карнизи і головний вхід підкреслюють її громадський характер.

Приємно вражає раціональним плануванням проект клубу санаторії НКВС. Цей клуб розташований в ансамблі будівель, споруджених за часів конструктивізму. В зв'язку з цим, рішення фасадів клубу погоджено з реконструкцією фасадів існуючих корпусів. Прості об'єми будівлі, прикрашені чотирма скульптурами, надають їй радісного вигляду.

„Промбудпроект" чимало зробив в галузі уніфікації типів конструкцій і об'ємно-планувальних рішень з врахуванням вимог швидкісного будівництва.

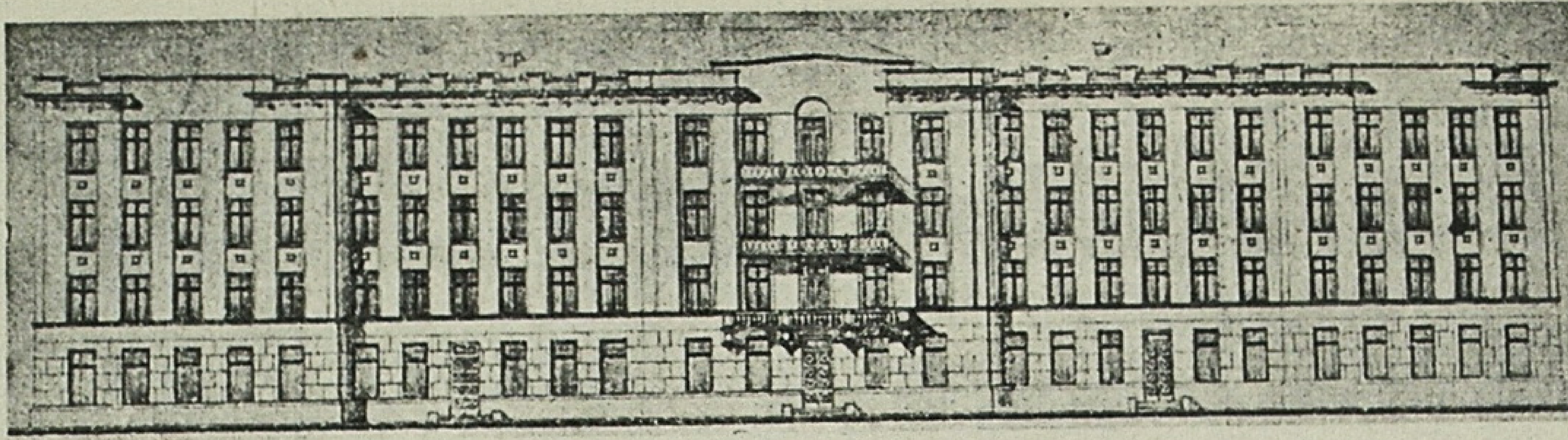
Проекти промислових цехів, над якими провадиться робота, це, в основному, невеликі будівлі — одноповерхові, однопрогонні і, здебільшого, безкаркасні. Стіни цехів є несучими.

При наявності каркасної конструкції сітка колон мала; розміри, переважно, такі: 6 × 12 і 6 × 18 м. Ось основні конструктивні схеми в цих випадках: колони і підкранові балки залізобетонні, монолітні; покриття — переважно металічні, зі збірними залізобетонними плитами або монолітною залізобетонною плитою.

В конструктивних схемах основним завданням рішення першої-ліпшої будівлі є прагнення уніфікувати прогони і скоротити кількість типів конструктивних рішень.

В проектах багатоповерхових будівель широко застосовуються збірні міжповерхові дерев'яні перекриття, збірні щитові перегородки і збірні залізобетонні перекриття (плити по металічних балках).

Ці заходи значно прискорили хід будівництва. Так, напр., на будівництві житлового будинку „Союззаготснаба" троє робітників протягом дня зібрали 250 м² міжповерхового перекриття (з установкою балок без чистої підлоги), тобто вони перевищили норму в 8 раз. Цей будинок було збудовано за 2,5 місяці.

Гуртожиток робітників. Habitation collective pour ouvriers.

Проектна оргнанізація склала договір соціалістичного змагання ім. 3-ої сталінської п'ятирічки з київським відділом „Промбудпроекту". В процесі соцзмагання зросла кількість ударників і стахановців. Так, напр., в 1938 р. в проектній організації було 25% ударників і 25% стахановців, а в 1939 р. — 39% ударників і 43% стахановців.

Слід відзначити, що трест „Главстройпроект" не підтримує живого зв'язку з своїм Одеським відділом. Так, в 1939 р. в Одесі був лише керівник тресту. Тим часом, „Главстройпроект" повинен в тісному контакті з своїми відділами розв'язати важливу технічну проблему — пробку методології проектування швидкісного будівництва промислових і виробничо-підсобних споруд, тому що вони мають велику питому вагу в промисловому будівництві.

Забудова Кіровограда

Забудова Кіровограда довгий час провадилась стихійно. Проектуванням займалися приватні особи, які мало зважали на інтереси міста. Генеральний план цього обласного центру Діпроміст розробляє близько трьох років.

З грудня 1939 р., за ухвалою президії міської ради, в Кіровограді, на базі проектно-кошторисного бюро міського житлового управління, було організовано архітектурно-планувальне управління, у якому зараз працює 10 чоловік, з них 3 архітектори.

У місті, в зв'язку з утворенням Кіровоградської області, розпочалось бурхливе індивідуальне будівництво. В 1939 р. було розподілено між забудівниками 10 тис. ділянок. Проте, ця важлива справа йшла, самопливом.

Тепер АПУ (начальник—архіт. І. Я. Дербарімдікер) навело деякий лад в плануванні і будівництві Кіровограда. Впорядковуються і реконструюються вулиці і шляхи. Ставиться питання про влаштування в місті каналізації. Розроблюються проекти міських парків та садів. Розгортається будівництво: надбудовується третій поверх будівлі обласного виконавчого комітету (автор архіт. І. Плотницький), за типовими проектами „Укрцивільбудпроекту" будуються три житлових будинки, гуртожитки та інш. На площі Кірова, біля обласного виконавчого комітету, буде поставлено два фонтани.

В Кіровограді працює 5 архітекторів. Але Спілка радянських архітекторів України не керує їхньою роботою. Тим часом, цю справу можна налагодити — треба лише зобов'язати Одеську організацію керувати роботою кіровоградських архітекторів. Цей захід в значній мірі вплине на краще проведення робіт по реконструкції Кіровограда.

Нове будівництво в Одесі

Будівні роботи в Одесі і в Одеській області провадять такі організації: Облбудтрест, Черназбудтрест, Міськбудтрест та інші.

В 1939 р. Облбудтрест виконав будівну програму на 16 млн. крб. Трест має 9 будівних майданчиків з річною програмою від 500 тис. крб. до 5 млн. крб. кожна.

Минулого року трест мав 665 тис. крб. збитку. Причини цього такі: запізнення з оформленням проектно-кошторисних матеріалів, невчасне постачання будівництв матеріалами, плинність робсили та ін.

В Черназбудтресті, який виконав план минулого року на 3,1 млн. крб., дуже мало уваги приділяється механоозброєності і швидкісним методам будівництва.

Будлегпром виконав річну програму (1,3 млн. крб.) на 82 проц.

В 1940 р. будівні організації Одеси значно більше уваги приділятимуть місцевим будматеріалам (цегла, камінь, черепиця, алебастр та ін.). Цього року в місті будуватимуть цементний завод, сировинною базою якого будуть високосортні глини, розташовані на Шкодовій горі.

В будівництво міста вкладаються великі кошти: в промислові об'єкти (обласного, республіканського і союзного значення) — 50 млн. крб., промпідприємства місцевого значення — 5,3 млн. крб., комунальне будівництво — 12 млн. крб., будівництво ТЕЦ'у—15 млн. крб., житло—15 млн. крб., курорти — 10 млн. крб., водопровід — 1.500 тис. крб. та ін.

В 1940 р. намічено збудувати такі нові споруди: ТЕЦ, прядильна фабрика, кисло-родний і засолювальний заводи, театр музичної комедії (реконструкція), ясла заводу „Більшовик", житлові будинки та ін.

Велика увага приділяється розвиткові промисловості будівних деталей.

Пам'ятник М. Щорсу

На початку 1940 р. закінчився перший тур конкурсу на проект пам'ятника М. О. Щорсові.

На конкурс було подано два проекти: архіт. В. М. Онащенка та скульптора Е. М. Гомона і архітекторів І. Я. Бялера та Л. С. Вероцького.

Пам'ятник Миколі Олександровичу буде споруджений в трьох клм. від Коростеня, біля с. Щорсівки, де вмер легендарний полководець.

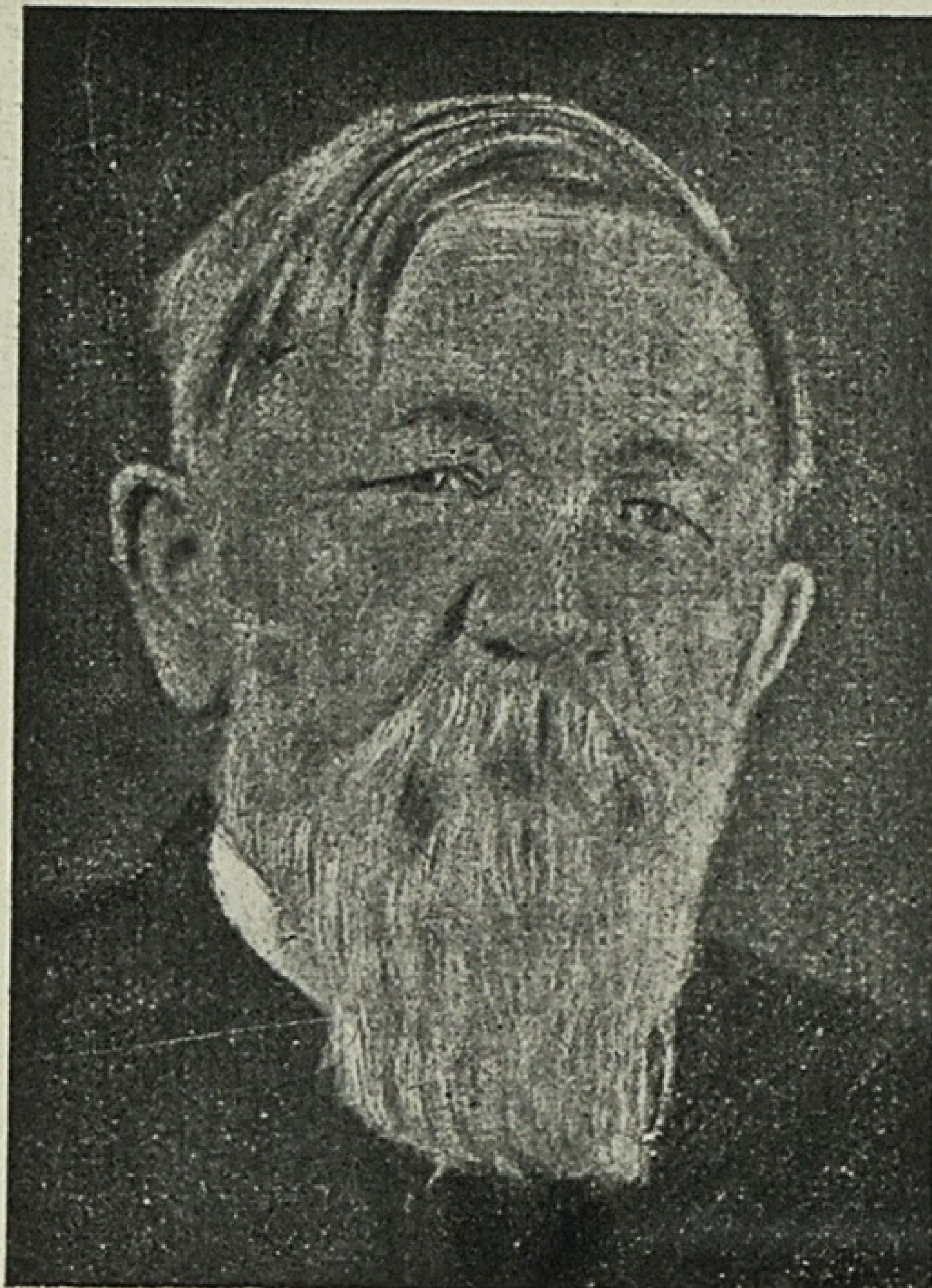
Жюрі конкурсу не схвалило поданих проектів. Розпочато другий тур конкурсу.

Звітна виставка київських архітекторів

Найближчими днями київське обласне правління Спілки радянських архітекторів організує виставку робіт київських архітекторів.

Метою і завданням цієї виставки є: показати кращі роботи членів і кандидатів у члени Спілки, виконані за останні 2—3 роки, щоб виявити творче обличчя архітекторів.

На виставку будуть подані проекти, робочі начерки до них, малюнки, акварелі і науково-дослідні роботи.

К. М. ЖУКОВ

7 березня 1940 р. в Харкові, на 67 році життя, помер професор Костянтин Миколайович Жуков.

Несподівана смерть вирвала з наших рядів людину, яка віддала все своє життя мистецтву архітектури і підготовці кадрів радянських спеціалістів.

Костянтин Миколайович був одним з поборників української радянської архітектури. В останній час він працював над дослідженням української народної творчості і колгоспного житла. Він добре знав і любив народну творчість, завжди боровся за глибоке вивчення і критичне використання народного мистецтва в архітектурі.

Костянтин Миколайович виявив себе як досвідчений і обдарований архітектор. За його проектами збудовано ряд будівель на південному березі Крима (1904—1910 рр.), в Харкові та в інших містах. В Харкові, на Краснознаменній вул., збудовано одну з найкращих його споруд—кол. художнє училище, нині художній інститут (1911—1915 рр). Там же, за його проектами, збудовано також кол. реальне училище, Волчанськo-Шевченківську школу, клуб працівників освіти та інші будівлі.

Понад 40 років працював Костянтин Миколайович на педагогічній роботі. В 1897—1900 рр. він викладав у Пензенському художньому училищі. В 1899 р. цей учбовий заклад відрядив його в трьохмісячну командировку для ознайомлення з постановкою освіти закордоном (Німеччина, Франція, Швейцарія, Італія). Набуті тут знання допомогли йому поліпшити справу викладання.

В 1914 році він переїжджає до Харкова і понад 10 років працює в школі друкарської справи керівником художніх дисциплін (малюнок, композиція). В 1924—1937 рр. він працює в Харківському художньому інституті: викладає перспективу на живописному факультеті, керує проектуванням та викладає архітектурні форми і нарисну геометрію на архітектурному факультеті. З 1935 року керує в цьому ж інституті архітектурним проектуванням, викладає архітектурні форми і одночасно учить молодих спеціалістів поліграфічному мистецтву—графіці.

Працюючи в інституті, Костянтин Миколайович також завідував архітектурним кабінетом в Харківській організації Спілки радянських архітекторів.

З самого початку Великої Жовтневої соціалістичної революції Костянтин Миколайович невтомно працював на громадській роботі. В 1918 році він—голова місцевих комітетів шкіл м. Харкова, в 1920—25 рр.—член Харківської міськради V, VI, VII і VIII скликань, в 1925—26 рр.—член Харківського окружного правління спілки працівників освіти, в 1929—32 рр.—член правління групкому цієї ж спілки. Багато років, не зважаючи на свій похилий вік, він активно працював у Спілці радянських архітекторів УРСР як член українського і харківського обласного правління.

Вся архітектурна громадськість України добре знала і любила Костянтина Миколайовича, невтомного громадського діяча, видатного архітектора, педагога, який виховав багато кваліфікованих архітекторів.

Головко, Григор'єв, Юрченко, Кричевський, Риков, Шехонін, Гречина, Караніс, Манучарова, Косенко, Хазановський, Резніковський, Молокін, Крупко, Заков, Яновицький, Мовшович, Лимар, Ацький, Лінецький, Штейнберг, Троценко, Булах, Підгорний, Любарський, Корнієнко, Пащенко, Андрусенко.

Календар архітектора

Донато Д'анжело Браманте

11 березня 1514 р. помер великий майстер італьянського чинквеченто, перший зодчий і творець високого ренесансу Донато д'Анжело Браманте.

Архітектурну творчість Браманте можна розбити на два періоди: міланський і римський.

Перший період (1472—1499 рр.), коли Браманте працював у Мілані у герцога Людовіко Моро характеризується формуванням молодого майстра. В цей час він вивчає і засвоює архітектуру раннього ренесансу. Один з основних творів Браманте міланського періоду—фасад церкви в монастирі Санта Марія делія грація. Цей фасад являє собою могутню арку, опирається на два поверхи колон.

Римський період творчості Браманте (1499—1514 рр.) характеризується дбайливим вивченням класичної спадщини, від якої він, крім усього іншого, перейняв монументальність і яка стала лейтмотивом всіх його дальших робіт.

Перший твір Браманте цього періоду—це т. зв. Темпієнто — „храмик", споруджений у дворі монастиря Сан Пієтро, який є ніби „програмою" всієї дальшої роботи не тільки Браманте, але і його наслідувачів.

Браманте приписують будівництво двох палаццо: Комчемерія (1486 — 95 рр.) і Джіро, які не є характерними для його творчості.

Однією з основних робіт Браманте слід вважати реконструкцію папського Ватікана. Він з великим розмахом задумав цей ансамбль, але потреба великих зносів і підступи його ворогів не дали змоги цілком здійснити цей проект.

Браманте є по суті першим з авторів собору св. Петра в Римі (1506 р.). В основу плану цієї споруди він поклав грецький рівноконечний хрест і, таким чином, дістав композицію з двома рівнозначними осями, що в цілому обумовило центрально-купольне рішення всієї споруди.

Браманте не встиг закінчити будівництво собору. Наприкінці його життя (близько 1514 р.) були споруджені лише 4 середні пілони з склепінням, яке на них опиралось, і частину південної стіни собору.

Римський форум

15 березня 44 року (н. е.)—день смерті Юлія Цезаря—є гранню двох періодів життя римського форуму.

Діловий республіканський форум перестає існувати, поступаючись місцем пишному багато-декоративному форуму римських імператорів.

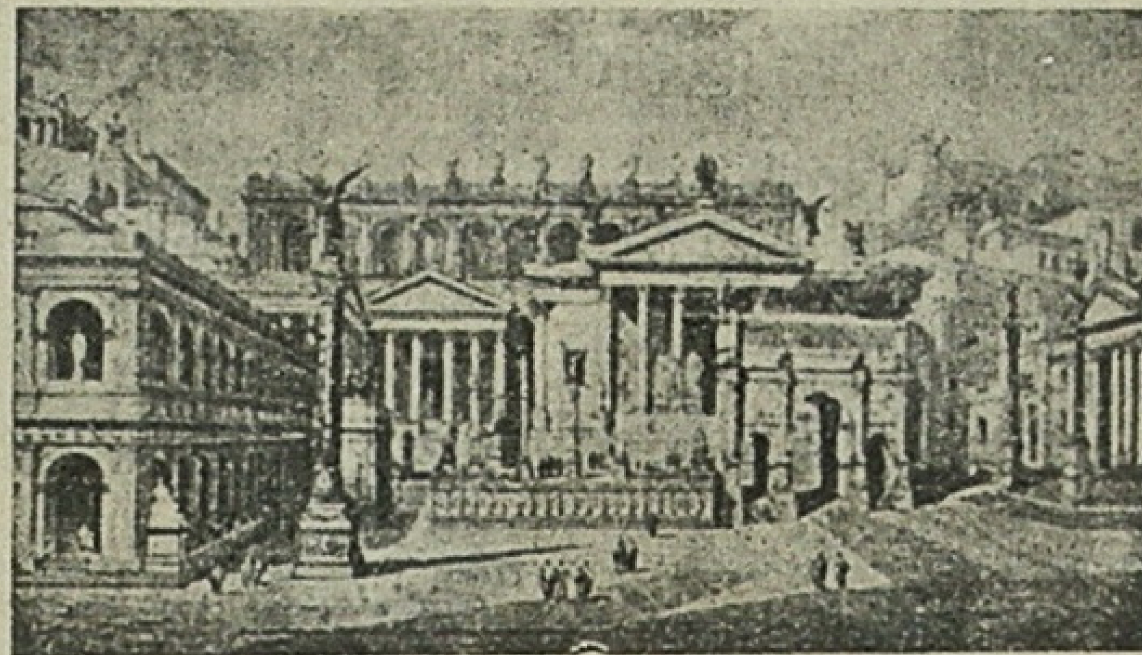
Республіканський форум — старовинна площа Риму „Forum Romanum"—мав неправильну форму, бо він забудовувався протягом десятків років без певного плану. На цій площі стояла трибуна і провадились народні збори. Тут виникла вперше будівля прямокутної форми громадського призначення—базиліка.

До форуму прилягала базиліка Юлія (1 ст. до н. е.), Емілія (179 р. до н. е.), курія для засідань сенату, житло весталок (1 ст. до н. е.) і ряд храмів.

Над форумом підносилась будівля державного архіву—табуларіум, збудований в 78 р. до н. е. на Капітолії. Тут вперше зустрічається типова для наступного римського зодчества ячейка: два стовпи з перекинутою аркою і приставленими до них півколонами, несучими антамблемент.

Біля старого республіканського форуму, поруч з залом Сенату, Цезар збудував свій форум. Форум Цезаря надзвичайно строгий і простий. Це—великий перестиль, який оточує центральний периптер.

З падінням Цезаря змінюється характер внутрішнього життя форуму і його архітектура.

Імператорські форуми розкішно декоруються, тому що кожний новий імператор хоче затьмити розкішшю і багатством форум свого попередника. Так, Август запроваджує принцип криволінійних абрисів у частинах плану, в ексeдрах і абсиді; провадиться чисто театральний прийом послідовного сприймання внутрішнього простору. Характерним є вузький за формою форум Нерви. Цей форум вклинюється між форумом Веспасіана і Августа, повторюючи еліністичну композицію останнього.

Ордер двору, стилю, так званого, римського барокко, і широке застосування розкреповок дають дуже ламану форму, підкреслену рельефами фризу і аттика.

Сильно відсунута колона, яка виносить куски антаблемента і аттика, створює враження руху і боротьби. Вертикаль колони переходить в постамент і завершується статуями.

Самим розкішним є форум Трояна, збудований в 111—114 р. н. е. архіт. Аполодором з Дамаска. Цей форум розчленований на три частини: вхід, оформлений багатою тріумфальною аркою, веде у відкритий двір з кінною статуєю Трояна в центр. Базиліка Ульпія, яка стоїть за двором, оточена колонадою в широкій своїй частині; центральний простір, перекритий дерев'яною стелею, має обхід з двох рядів колон з хорами. За базилікою—малий двір з славетною колоною Трояна, в постаменті якої (золотій урні) був схований прах Трояна.

О. П. Кокорінов

21 березня 1772 року помер архітектор О. П. Кокорінов.

Народився він 10 липня 1726 року на одному з заводів Демідова (Урал), де батько його працював архітектором.

В 1742 році Олександр Пилипович вступив до Московської архітектурної школи Ухтомського, а в 1753 р. почав працювати у нього „архітектурним учнем".

Це був період, коли в середовищі освічених людей того часу, знайомих з західноевропейським мистецтвом, намічався відхід від барокко, виявлялись перші невиразні віяння класицизму; і перша побудова молодого Кокорінова—будинок Шувалова була першою спорудою в Росії, в якій почувався ледве вловний, правда, поворот від Растреллі до класицизму.

За цю побудову Кокорінов дістає звання „унтер-архітектора" і висувається в перші ряди петербургських архітекторів.

Дальше життя і творчість Олександра Пилиповича тісно зв'язані з організацією, будівництвом і життям Петербургської Академії мистецтв.

Доменіко Трезині

2 березня (19 лютого ст. ст.) 1734 р. помер архітектор Доменіко Трезині.

Народився він в Італьянській Швейцарії, в околицях Лугано, близько 1670 р. До приїзду в Петербург він працював у Данії (Копенгаген); перебування його там сильно вплинуло на його дальшу творчість.

Восени 1703 р. він разом з групою „майстрових людей" приїхав у Росію. Це був перший архітектор, який прибув у Петербург. До 1712 р. він був єдиним іноземним архітектором в новій столиці. З перших його робіт збереглись лише Петрівські ворота Петропавловської фортеці. Ці ворота, збудовані в 1717—18 рр., відзначаються благородною архітектурою і хорошими деталями.

В цій же фортеці він збудував собор, дзвіниця якого відіграв величезну роль в ансамблі Петропавловської фортеці. Дзвіниця (вона згоріла в 1756 р.) зберегла свою стару форму завдяки сину „шпичного і кровельного майстра" Болеса, який спорудив колись старий шпиц для Трезині.

До основних робіт Доменіко Трезині, крім перехованих, відносяться: будівля 12 колегій, закладена в 1722 р., розширення Зимнього палацу Петра Великого, збудованого Матарнові, госпіталь на Виборгській стороні, палац в Літньому саду, гостинний і митний двори на Петербургській стороні, казарми в Шлісельбурзі і багато інших другорядних будов, виконаних ним згідно указу Петра I, в основному „зразкові будинки".

Творчість Трезині відіграла величезну роль в створенні обличчя Петербурга. Одна Петропавловська дзвіниця, яка викликала так багато наслідувань в Петербурзі і по всій північної Росії, цілком довела право Трезині зайняти почесне місце серед будівників нової столиці.

1-го січня (ст. ст.) 1726 р. Трезині був підвищений „за труды и прилежность" в чин „полковника от фортикации".

М. А. Артлебен

13-го березня (ст. ст.) 1827 року народився архітектор-археолог Микола Андрійович Артлебен.

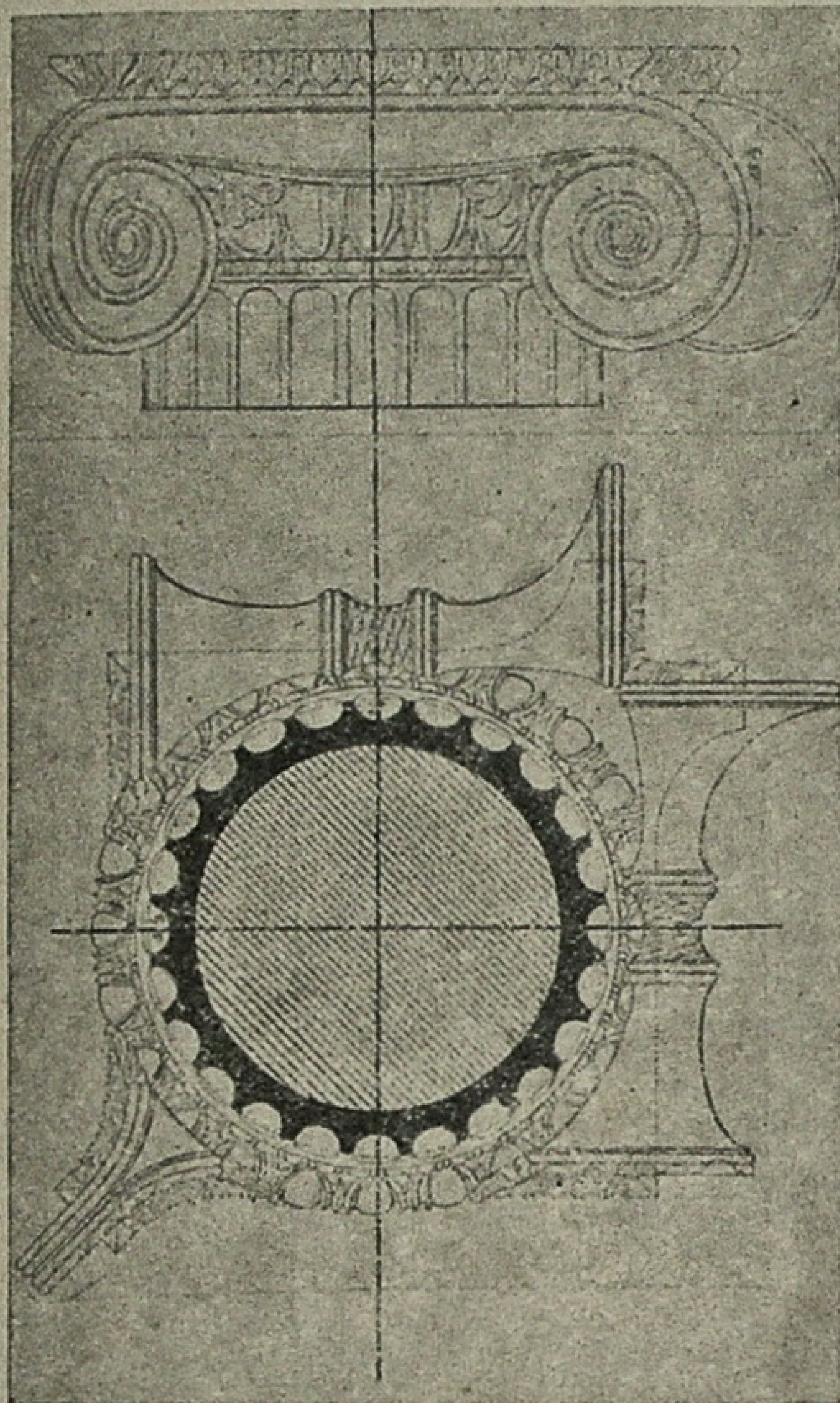
Вся його творча робота проходила у Владимирі і Владимирській губернії, де за період 1850—1880 рр. ним збудовано цілий ряд об'єктів.

Помер Артлебен 14 березня 1882 року і похований в м. Владимирі.

Словник архітектурних термінів

(*Продовження*)

Кутова капітель — капітель з кутовими волютами. Звичайна капітель іонійського ордеру мала волюти тільки на двох фа-

садах — передньому і задньому. В дальшому розвитку іонійського ордеру кутову капітель стали прикрашати волютами як з головного, так і з бокових фасадів, причому дві суміжні кутові волюти витягувались в напрямі діагоналі капітелі. Зразки: храм Аполлона в Бассах, Ерехтейона в Афінах, Мінерви в Пріені та ін.

Курдонер — (франц. coùr d'honneur) в замковій і палацовій архітектурі так звуть відкритий двір перед фасадом головного корпусу будівлі, більш або менш обмежений його флігелями.

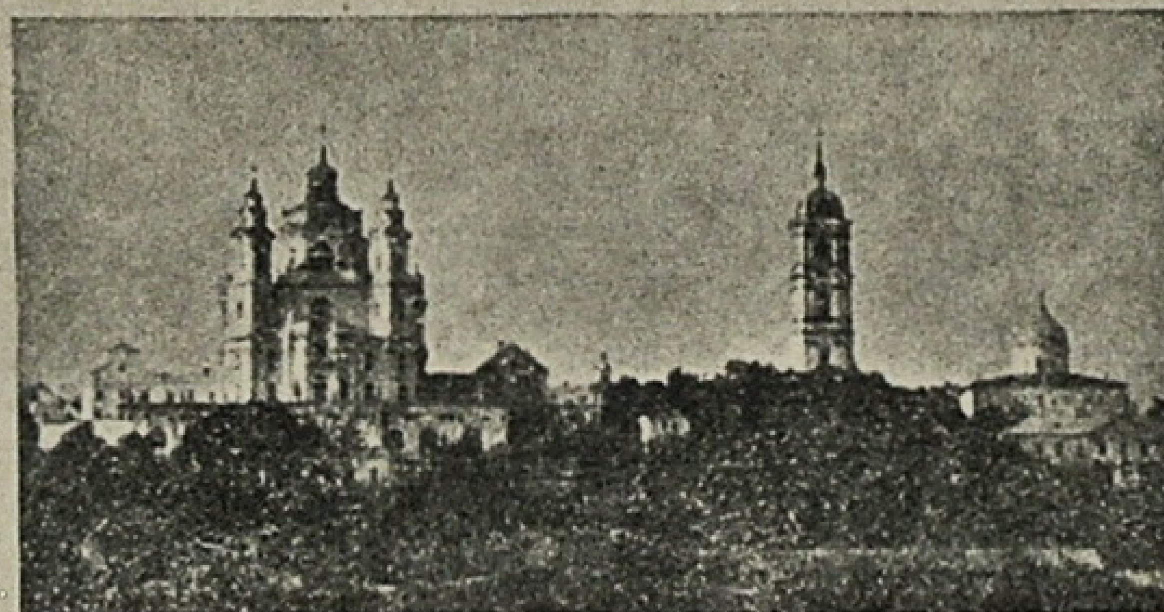
Куртина — в військовій архітектурі частина парапету стіни, що з'єднує дві башти фортеці.

Л

Лабіринт (грецьк.) —1) В давній архітектурі спорудження з надзвичайно складними і заплутаними ходами і коридорами, з якого дуже важко знайти вихід. За даними Плінія існувало чотири лабіринти: єгіпетський, що знаходився поблизу Меридового озера; Критський, споруджений в природних урвищах скель Дедалом, де знаходилось міфічне чудовисько Мінотавр; Лемнійський на о-ві Самосі і Італійська гробниця Порсени коло Клузіума з заплутаною системою склепів у фундаменті. 2) Мотив прямолінійного орнаменту, що складається з сплетених ліній (див. меандр та à la grecque) 3) Розташування заплутаних паркових доріжок.

Лавабо (Lavabo) — приміщення середньовічних будівель, де розташовувались пісціни (див. це слово) і невеликі резервуари під багато прикрашеними аркадами.

Лавра — назва православних монастирів, в склад яких входило декілька монастирських філіалів (скитів). В царській Росії було чотири лаври: Київо-Печерська, заснована в 1508 році, Олександро Невська, збудована Петром І в 1715—23 рр. (в Ленінграді) на місці розгрому шведів Олександром Невським, Тройце-Сергіївська, заснована в 1341 р. (недалеко від Москви), і Почаївська лавра коло міста Кременця (на Волині), заснована в XVI ст. Лаври були володарями колосальних земельних маєтків і нерухомого майна, експлуатація яких провадилась методами найжорстокішого визискування трудящих. Величезні прибутки лавр давали їм можливість споруджувати розкішні будівлі за проектами видатних архітекторів (Шедель, Нейолов, Ковнір — в Київо-Печерській Лаврі, Трезині і Швертфегер — в Олександро-Невській лаврі та інш.) Завдяки цьому лаври являли собою архітектурні ансамблі високої виразності.

Почаївська лавра (Волинська обл.)
Lavra de Potchaev, région de Volynie.

Лавр — орнаментний мотив різних скульптурних композицій з листя лаврового дерева; атрибут муз і Ніке. Лавр був присвячений Аполлонові; за грецькою міфологією, в це дерево перетворилась Дафна, переслідувана богом.

Лаконікум — або судаторіум (лат.) — гаряча баня, переважно круглої форми з купольним покриттям в римських термах.

Лампідарій (лат.) — у давніх римлян підставки для ламп, подібні до канделябрів (див. це слово). Лампідаріями іноді звались люстри, підвішені в склепіннях базиліки.

Лемех — покриття дахів в російській архітектурі у вигляді дерев'яної луски з вузьких загострених осикових дошок.

Леттенер — багато прикрашена галерея з вузькими прохідними дверима між пресвітеріумом і рештою приміщень в церквах романської архітектури.

Лізени (лезіни або лашени) — виступаючі частини стіни будівлі, що розчленовують її фасад вертикальними смугами у вигляді тонких пілястр або лопаток (див. ці слова) в романській архітектурі.

Ліра — атрибут Аполлона — покровителя музики. В архітект рі ліра часто служить орнаментним мотивом.

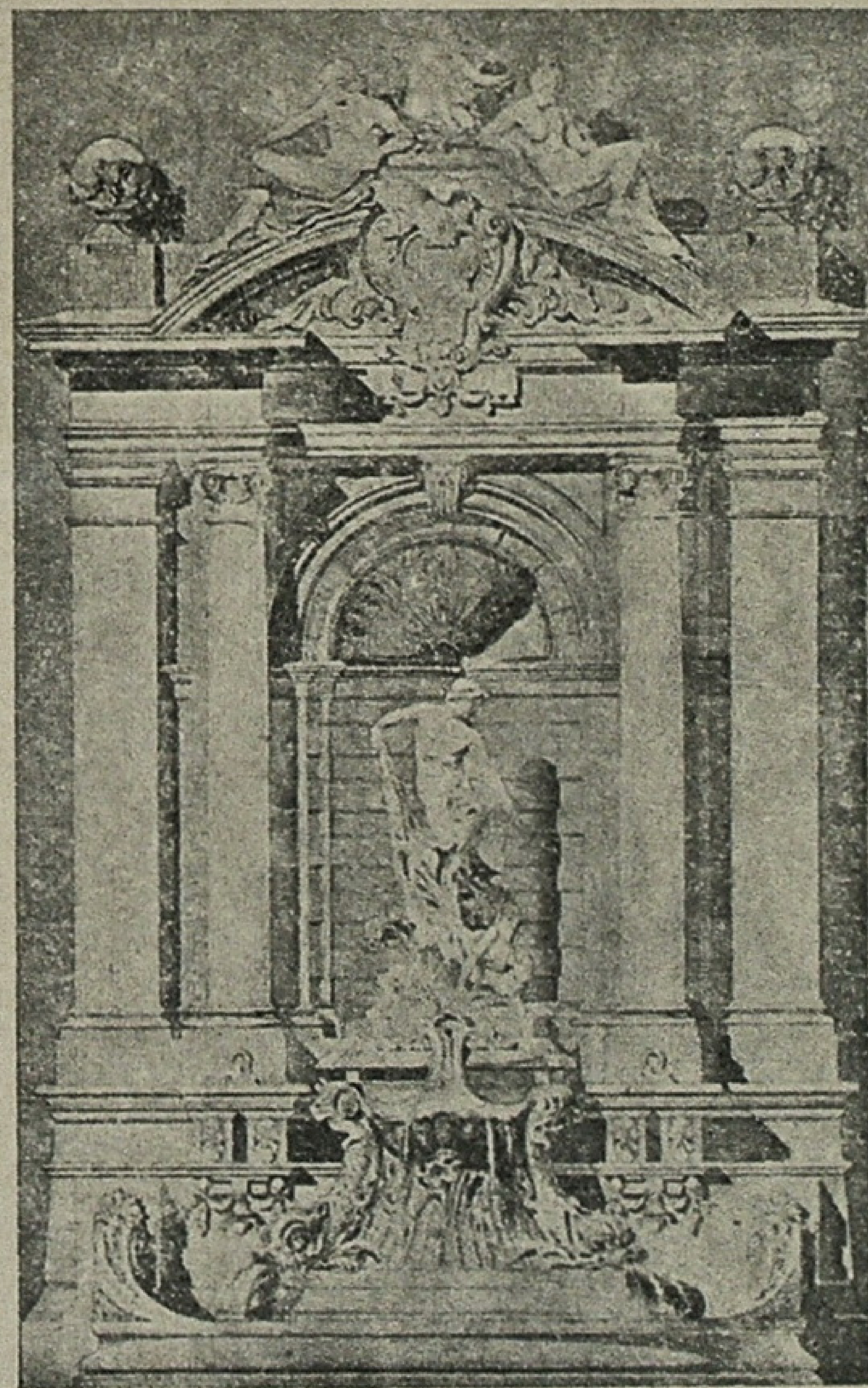
Лістель — 1) Повздовжні смужки поміж каннелюрами (див доріжки). 2) Облом, що має форму незначної плоскої кривої.

Лист — орнаментна прикраса обломів різних архітектурних стилів. Мотив листяного орнаменту запозичався переважно з місцевої флори, напр.: в єгіпетській архітектурі лист пальми і лотоса, в грецькій і римській — акант, лавр, масличне дерево і т. д.

Логейон — назва сцени у давне-грецьких театрах.

Лоджетти — ніші різних форм, влаштовані в товщі стіни, в яких здебільшого встановлюються статуї, вази, канделябри, ліхтарі і ін. (зразки: лоджетти ніш при дзвіниці св. Марка в Венеції — зодчий Сансовіно, міжвіконні ніші палаццо Бартоліні у Флоренції — зодчий Бачіо д'Аньоло та ін.).

Проф. В. М. Риков. Лоджетта фонтану.
V. Rykov, prof. Logetta de fontaine.

Ціна 3 крб.

Державне Видавництво „МИСТЕЦТВО"

Київ, вул. Воровського, 22

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

ПЕРІОДИЧНІ ВИДАННЯ

на 1940 рік

„НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ"

ОРГАН ІНСТИТУТУ ФОЛЬКЛОРУ АКАДЕМІЇ НАУК УРСР ТА УПРАВЛІННЯ В СПРАВАХ МИСТЕЦТВ ПРИ РНК УРСР.

Виходить 6 раз на рік. Умови передплати: на рік — 18 крб., на 6 міс.— 9 крб. Ціна окремого номера 3 крб.

„ТЕАТР"

ОРГАН УПРАВЛІННЯ В СПРАВАХ МИСТЕЦТВ ПРИ РНК УРСР.

Багатоілюстрований журнал, що широко висвітлює питання театрального життя України та братніх національних республік. Виходить щомісяця. Умови передплати: на рік — 24 крб., на 6 міс.—12 крб., на 3 міс.— 6 крб. Ціна окремого номера 2 крб.

„РАДЯНСЬКА МУЗИКА"

ОРГАН ОРГКОМІТЕТУ СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ УКРАЇНИ.

Журнал висвітлює теоретичні й практичні питання радянського музикознавства, знайомить читачів з творчістю українських радянських композиторів, творчими досягненнями композиторів братніх радянських республік, з народною музичною творчістю.
Виходить 6 раз на рік. Умови передплати: на рік —12 крб., на міс.— 6 крб.
Ціна окремого номера 2 крб.

„ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО"

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ УКРАЇНИ.

Журнал висвітлює поточне мистецьке життя СРСР, знайомить читачів з творчістю українських радянських художників і графіків, з класиками українського, російського і світового малярства і скульптури, з матеріалами поточних виставок і з народним мистецтвом.
Умови передплати: на рік — 36 крб., на 6 міс.— 18 крб., на 3 міс.— 9 крб.
Ціна окремого номера 3 крб.

„АРХІТЕКТУРА РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ"

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ УКРАЇНИ.

Журнал виходить щомісяця. Висвітлює питання архітектурного будівництва, планування і соціалістичної реконструкції міст УРСР і колгоспної архітектури.
Умови передплати: на рік — 36 крб., на 6 міс.—18 крб., на 3 міс.— 9 крб.
Ціна окремого номера 3 крб.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ ВСІ РАЙОННІ ТА МІСЬКІ БЮРО „СОЮЗПЕЧАТИ", ФІЛІЇ КОГІЗ'а, ВСІ ПОШТОВІ ФІЛІЇ І ЛИСТОНОШІ.